

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

VILJA VRUBLEVSKIENĖ

Teisės ir valdymo studijų programa

**PROSTITUCIJOS VERSLO AUKŲ
VIKTIMOLOGINĖ ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Doc.dr. Rokas Uscila

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	6
1. PROSTITUCIJOS VERSLO AUKOS KONCEPCIJA.....	9
1.1 Prostitucija ir jos verslo aukų samprata.....	9
1.2 Prostitucijos verslo aukos charakteristika.....	18
1.3 Prostitucijos verslo aukų viktimizacijos priežastys ir padariniai	23
2. PAGALBA PROSTITUCIJOS VERSLO AUKAI.....	30
2.1 Pagalbos prostitucijos aukoms būdai ir kryptys	30
2.2 Lietuvos organizacijų, teikiančių pagalbą prostitucijos aukoms, veiklos ypatumai.....	37
2.3 Prostitucijos prevencija kaip pagalbos potencialioms prostitucijos aukoms forma	42
3. VISUOMENĖS IR EKSPERTŲ POŽIŪRIS Į PROSTITUCIJOS VERSLO AUKŲ VIKTIMIZACIJĄ.....	48
3.1 Tyrimo metodologija	48
3.2 Visuomenės nuomonė apie prostituciją ir jos aukas: rezultatų analizė	49
3.3 Specialistų požiūris į prostitucijos verslo aukas: ekspertų interviu rezultatų analizė.....	53
IŠVADOS	67
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	69
LITERATŪROS SĄRAŠAS	70
ANOTACIJA.....	75
ANOTATION.....	76
SANTRAUKA	77
SUMMARY	78

PRIEDAI

1 PRIEDAS

LIETUVOS ORGANIZACIJOS TEIKIANČIOS PAGALBĄ PROSTITUCIJOS VERSLO AUKOMS	79
--	----

2 PRIEDAS

2008 M. PROJEKTUOSE DALYVAVUSIEMS TIKSLINĖS GRUPĖS ATSTOVAMS SUTEIKTOS PASLAUGOS	81
--	----

3 PRIEDAS

TARPTAUTINIŲ IR NACIONALINIŲ DOKUMENTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ KOVĄ SU PROSTITUCIJA BEI PREKYBA ŽMONĖMIS IR PAGALBĄ AUKOMS, ANALIZĖ... ..	82
--	----

4 PRIEDAS

VISUOMENĖS NUOMONĖ APIE PROSTITUCIJOS VERSLO AUKŲ VIKTIMIZACIJĄ	87
---	----

5 PRIEDAS

EKSPERTŲ POŽIŪRIS Į PROSTITUCIJOS VERSLO AUKOS VIKTIMIZACIJĄ.....	89
---	----

LENTELĖS

1 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų psichologinės priežastys.....	25
2 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų socialinės priežastys.....	26
3 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų kultūrinės priežastys.....	26
4 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų ekonominės priežastys	26
5 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų teisinės priežastys.....	26
6 lentelė. Būtiniosios pagalbos paslaugų struktūra ir kryptingumas.....	34
7 lentelė. Socialinių-psichologinių paslaugų struktūra ir kryptingumas	35
8 lentelė. Edukacinių ir profesinės integracijos paslaugų struktūra ir kryptingumas ...	35
9 lentelė. Prostitucijos verslo aukos sampratos aiškinimas	54
10 lentelė. Pagalbos prostitucijos verslo aukoms kryptys	55
11 lentelė. Prostitucijos masto mažinimo būdai: prevencinės priemonės	58
12 lentelė. Prostitucijos masto mažinimo būdai: postvencinės priemonės.....	62
13 lentelė. Problemos su kuriomis susiduria specialistai dirbdami su prostitucijos aukomis	65

PAVEIKSLAI

1 pav. Prostitucijos verslo aukų tipologija.....	11
2 pav. Prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukos sampratos.....	36
3 pav. Prostitucijos, esamos ir potencialios prekybos žmonėmis aukų skaičius, kuriam suteikta pagalba 2005-2008m.....	38
4 pav. Respondentų vertinimas ar prostitucija yra socialinė problema.....	50
5 pav. Respondentų vertinimas ar prostitutė gali būti sekso verslo auka.....	50
6 pav. Tiriamųjų nuomonė ar prostitutė yra pati kalta dėl savo “profesijos”.....	50
7 pav. Prostitucijos priežastys	51
8 pav. Respondentų nuomonė ar reikėtų didinti bausmes prostitucijos paslaugas teikiantiems asmenimis.....	51
9 pav. Tiriamųjų vertinimas ar reikėtų didinti bausmes prostitucijos paslaugas perkantiems asmenimis.....	51
10 pav. Apklaustųjų nuomonė ar prostitucija daro neigiamą įtaką emocinei, fizinei, psichinei prostitutės sveikatai.....	52
11 pav. Bendros tendencijos ar prostitucija gali pažeisti pagrindines moters teises ir laisves.....	52
12 pav. Požiūris į tai, ar prostitucija yra pačios prostitutės problema, ar visos visuomenės....	52
13 pav. Tiriamųjų nuomonė ar jie pagelbėtų prostitutei ištikus nelaimėi.....	53

IVADAS

Bendra charakteristika ir problemos aktualumas. Dauguma valstybių pripažįsta ir tarptautiniu mastu deklaruoja nuostatą, kad niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi¹. Tačiau prostitucijos aukos yra kankinamos, tvirkinamos, pratinamos prie žiauraus ir brutalaus elgesio, jos yra perkamos ir parduodamos. Taip atsiranda prostitucijos verslas, kuris šio verslo organizatoriams atneša milžinišką pelną. Prostitucija kaip socialinis reiškinys sietina su prekyba žmonėmis, sąvada, pornografija, seksualiniu išnaudojimu. Prekyba moterimis siekiant jas įtraukti į prostitucijos tinklus ir veiklą laikytina globaline problema. Globalizacija sudarė prielaidas ne tik inovacijų ir pažangių technologijų, demokratinių vertybių sklaidai visame pasaulyje, bet ir organizuotam nusikalstamumui plisti. Seksualinis moterų išnaudojimas siekiant pasipelnymo tikslų tapo viena iš labiausiai paplitusių organizuoto nusikalstamumo sričių². Prostitucija, prekyba žmonėmis ir su jomis susijusios kitos organizuoto nusikalstamumo pasireiškimo formos, kaip nelegali migracija, kontrabanda, prekyba narkotikais bei ginklais, tapo viena iš esminių grėsmių šalies nacionaliniam saugumui³. Kitos ne mažiau svarbios su šiuo reiškiniu susijusios grėsmės - tai alkoholizmas, narkotikų vartojimas, AIDS ir kitos lytiniu būdu plintančios ligos. Dėl šių ir kitų priežasčių tiek tarptautiniu mastu, tiek Lietuvoje vis plačiau diskutuojama apie šiuolaikinėje visuomenėje plintantį neigiamą reiškinį – prostituciją.

Prostitucijos verslas daro ne tik didžiulę žalą visuomenei, valstybei, bei ir pažeidžia pagrindines žmogaus teises ir laisves bei daro neigiamą įtaką emocinei, fizinei, psichinei aukos sveikatai. Iki šiol prostitucija daugelio tyrinėtojų buvo nagrinėjama kaip socialinis, kultūrinis, ekonominis reiškinys, tačiau prostitucijos aukos analizė Lietuvos mokslininkų darbuose nėra plačiai analizuojama ir sudaro magistrinio darbo *naujumą*. Šios temos aktualumas sietinas ir su 2008 m. prasidėjusiu pasaulio ekonomikos nuosmikiu, kuris palietė ir Lietuvą. Darytina prielaida, kad augantis nedarbas gali sąlygoti naujų prostitucijos aukų atsiradimą ir pakartotinės viktimizacijos patyrimą.

Vienas pirmųjų dokumentų, skirtas kovai su prekyba žmonėmis, jų įtraukimu į prostituciją, kovai su pačia prostitucija yra 1949 m. priimta Jungtinių Tautų Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams. Konvencijos preambulėje

¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

² Ruškus J. Mažeikienė N., Blinstrubas A. ir kt. Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005. P. 8.

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programos patvirtinimo“ //Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333.

pažymėta, kad „prostitucija ir prekyba žmonėmis prostitucijos tikslams yra nesuderinama su žmogaus orumu ir gresia jo, šeimos ir visuomenės gerovei. Pažymėtina, kad konvencija skyrė nepakankamai dėmesio prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms. Moterų – seksualinio verslo aukų – teisės joje buvo apibrėžtos miglotai⁴. Ir nors vėliau priimti nacionaliniai įstatymai, tarptautinės sutartys, konvencijos, deklaracijos, rekomendacijos akcentuoja kovos su prostitucija ir pagalbos prostitucijos aukoms būtinumą, prostitucija – tai vis dar labai paplitęs reiškinys, o šios problemos pasekmės labai skaudžios tiek pačioms aukoms, tiek visai visuomenei.

Tyrimo problema nusako poreikis tyrinėti, analizuoti prostitucijos reiškinį, stebėti pokyčius, tendencijas. Prostitucijos verslo aukų viktimizacija - tai procesas, formuojantis auką, todėl informacijos poreikis – tai ieškojimas priežastinių ryšių ir būdų, kaip galima išvengti tapimo auka (viktimologinė prevencija). Ši problema apima ir institucijų, teikiančių paramą prostitucijos verslo aukoms, veiklos analizę. Taip pat tai visuomenės reakcijos, specialistų požiūrio į aukos padėtį ir aukų problemų sprendimo kokybės tyrinėjimai.

Tyrimo objektas yra prostitucijos verslo auka, jos vaidmuo viktimizacijos procesuose, taip pat viktimologinės prevencijos analizė ir viktimizacijos padarinių mažinimo galimybės.

Magistro baigiamojo darbo tikslas yra atliekant prostitucijos verslo aukų viktimologinę analizę paanalizuoti kokia yra prostitucijos verslo aukų padėtis, pateikti rekomendacijas ir pasiūlymus dėl aukų padėties gerinimo.

Tyrimo tikslui įgyvendinti keliami šie **uždaviniai**:

1. Atlikti teorinę prostitucijos, kaip reiškinio, ir jos aukų sampratos analizę, ištirti viktimizacijos priežastis ir padarinius;
2. Apžvelgti pagalbos prostitucijos aukoms kryptis, būdus bei šio reiškinio prevencijos galimybes;
3. Remiantis empirinio tyrimo rezultatais, atskleisti visuomenės ir ekspertų nuomones apie prostitucijos verslo aukos viktimizacijos procesus.

Hipotezės iškelimas. Lietuvoje dėmesys prostitucijos verslo aukų teisėms yra nepakankamas.

Tyrimo metodai. Magistriniame darbe, siekiant atlikti visapusišką problemos analizę, taikyti tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai tyrimo metodai.

Apibendrinimo ir analizės metodas taikytas siekiant apibendrinti mokslininkų nuomones tam tikru analizuojamu klausimu, teikiant išvadas, pastabas bei analizuojant gautus empirinio tyrimo rezultatus.

⁴ Bazylevas I., Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimais). <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>. Prisijungimo laikas 2008-12-01.

Kadangi prostitucijos verslo aukos tematika mokslininkų gan menkai analizuojama, taikant *analogijos metodą*, šis reiškinys aptartas siejant jį su prekybos žmonėmis reiškiniu, kuris aptariamas Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbuose, nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose.

Dokumentų analizės metodas taikytas nagrinėjant nacionalinius ir tarptautinius dokumentus nukreiptus prieš prostitucijos reiškinį ir reglamentuojančius pagalbą prostitucijos verslo aukoms.

Kiekybinis tyrimas – *anketinė apklausa* – pasirinktas siekiant atskleisti visuomenės požiūrį į prostituciją ir šio reiškinio aukas.

Kokybinis tyrimas – *ekspertų apklausa* – pasirinktas siekiant atskleisti specialistų, tiesiogiai dirbančių su prostitucijos verslo aukomis, požiūrį į analizuojamą problemą. Ekspertų apklausa orientuota į aukos teisių apsaugos, viktimizacijos padarinių mažinimo ir prevencijos galimybių bei problemų, su kuriomis susiduria praktikai, tiesiogiai dirbantys su viktimizacijos padariniais, analizę.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, literatūros sąrašas, priedai. Pirmoje darbo dalyje pateikiama prostitucijos samprata ir jos aukų charakteristika, išskiriami prostitucijos verslo aukos tipai, analizuojamos viktimizacijos procesų priežastys ir padariniai. Antrojoje dalyje atsleidžiama kas ir kaip dalyvauja viktimizacijos padarinių mažinime, analizuojama kokia prevencija yra vykdoma kovojant su nagrinėjama problema. Trečiojoje dalyje atskleidžiamas visuomenės ir ekspertų požiūris į prostitucijos aukų viktimizaciją. Toliau seka išvados, rekomendacijos ir pasiūlymai, baigiamojo darbo anotacijos bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

1. PROSTITUCIJOS VERSLO AUKOS KONCEPCIJA

1.1 Prostitucija ir jos verslo aukų samprata

*Prostitucija nėra seksualinis išsilaisvinimas;
tai – pažeminimas;
tai – kankinimas;
tai – prievartavimas;
tai yra seksualinis išnaudojimas⁵.*

Tarptautinių žodžių žodyne terminas *prostitucija* (angl. *prostitution*, lot. *prostituo* – „viešai išstatau“) yra apibūdinamas kaip „nesantuokiniai lytiniai santykiai už materialų atlyginimą, be dvasinio ryšio, sukelti klientui lytinį pasitenkinimą ir slopinantys lytinius poreikius⁶“. Dvasinio ryšio stoką akcentuoja ir D. Bolzanas ir A. Dakšienė, kurie remiasi S. Valicko nuomone, kad prostitucija - tai nesantuokiniai lytiniai santykiai už materialinį atlyginimą, kai tarp seksualinių partnerių nėra dvasinių-emocinių ryšių⁷. I. Leliūgienė apibūdina šį reiškinį kaip „delinkventiško elgesio formą, kuri pasireiškia netvarkingais lytiniais santykiais už tam tikrą atlyginimą, ir kurių metu galima užsikrėsti įvairiomis venerinėmis ligomis“⁸.

Teisiškai prostitucija yra apibrėžiama kaip veiksmai, kuriais siekiama gauti materialią naudą už lytinį santykiavimą su kitu asmeniu⁹. B. Palavinskienė cituoja Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso komentare pateiktą tokį teisinį prostitucijos apibrėžimą „vienkartinis suėjimas lytiniais santykiams bet kokia forma už mokestį su kitu asmeniu, taip pat pasiūlymas ar sutikimas lytiškai santykiauti bet kokiū būdu“. Teisės žodyne¹⁰ nurodyta, kad prostitucija – tai pinigų gavimas už sekso paslaugas. Remiantis apibrėžimu, į prostituciją yra įtraukiamos dvi šalys: prostitutė, kuri paima pinigus mainais už lytinę veiklą ir paslaugos vartotojas, kuris moka pinigus už lytinį santykiavimą su prostitute. Tačiau dažniausiai į prostituciją yra įtraukiama ir trečia šalis - vienas ar keli perpardavinėtojai: sąvadautojai (kurie siūlo prostitutės paslaugas siekdami pasipelninti ar gauti kitos naudos), viešnamių vadovai ar nelegalūs prekiautojai. Prostitutė (angl. *prostitute*, *sex worker*) apibūdinama kaip asmuo, dažniausiai moteris, kuris dalyvauja lytinėje veikloje už atlygį¹¹.

⁵ O' Connor M., Healy G. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas. 2006.

⁶ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2007. P. 897.

⁷ Bolzanas D., Dakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata // Teisė. 2004, Nr. 53. P. 39.

⁸ Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. – Kaunas: Technologija, 2003. P.160.

⁹ Karmaza E., Šimaitis A., Kvietkienė G. ir kt. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veikos aspektais. – Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2005. P. 33.

¹⁰ Oxford Dictionary of Law /edited by E.A. Martin, J. Law - Oxford University Press, 2006. P.421.

¹¹ The New Oxford Dictionary of English /edited by J. Pearsall. - Oxford University Press, 1999, P. 1489.

Apibendrinant mokslinėje literatūroje bei žodynuose pateiktus prostitucijos sąvokos aiškinimus galima teigti, kad dauguma mokslininkų sutinka su nuostata, kad prostitucija - tai nesantuokiniai lytiniai santykiai už materialų atlygį. Autorių išvardinti papildomi požymiai – dvasinio ryšio trūkumas, kliento lytinis pasitenkinimas, delinkventiškas elgesys, rizika užsikrėsti įvairiomis venerinėmis ligomis.

Leidinio „Besislepiančios nuo visuomenės“¹² autoriai V. Beresnevičiūtė ir kt. nurodo, kad žodžiai, kuriais apibūdinami žmonės ar jų veikla, užsiėmimas, gali juos žėisti ir sudaryti prielaidas diskriminacijai. „Prostitucija“, „prostitutė“ ar „prostitutas“ – negatyvūs ir socialinę stigmą (gėdos jausmą) didinantys terminai. Vietoj jų tarptautinės organizacijos, įvairios į sekso paslaugas įsitraukusius asmenis jungiančios asociacijos, taip pat žmogaus teisių organizacijos rekomenduoja naudoti kitus terminus: „sekso darbas“, „sekso paslaugų teikėja (teikėjas)“ ar „sekso darbuotoja (darbuotojas)“.

Skirtingos socialinės teorijos atskleidžia gan skirtingus prostitucijos reiškinio ir šia veikla užsiimančių asmenų analizės aspektus. *Teisėsauginės - represinės* teorijos atstovai prostitucija besiverčiantį asmenį apibūdina kaip teisės pažeidėją, delinkventą ar net potencialų ligų šaltinį. Intymių paslaugų teikimas už pinigus dažnai apibūdinamas kaip savanoriškas pasirinkimas, lengvabūdiškas noras greitai praturtėti ar savotiškas pomėgis. Tokios moterys yra smerkiamos, niekinamos. Kitos, *socialinės – humaniškosios*, teorijos atstovai apibrėžia sekso paslaugų teikėją kaip asmenį, patyrusį išnaudojimą iš paslaugų „pirkėjų“ ar nusikaltėlių pusės ir prievartą. Prievarta pasireiškia įvairiomis formomis: nuo netiesioginės dėl skurdo, emocinės deprivacijos, vertybių bei lytiškumo ugdymo nesėkmių vaikystėje iki fizinio pagrobimo ir pardavimo atimant bet kokias teises¹³. A. Sipavičienė ir V. Gaidys¹⁴ pastebi, kad požiūris į šias skirtingas teorijas mūsų šalyje pamažu keičiasi. Moraliniai vertinimai, susiję su kaltės vertimu sekso paslaugas teikiantiems asmenims užleidžia vietą svarstymams, kad tai yra rimtas socialinis klausimas, o prostitucija besiverčianti moteris turėtų būti traktuojama kaip auka, kuriai reikia suteikti pagalbą.

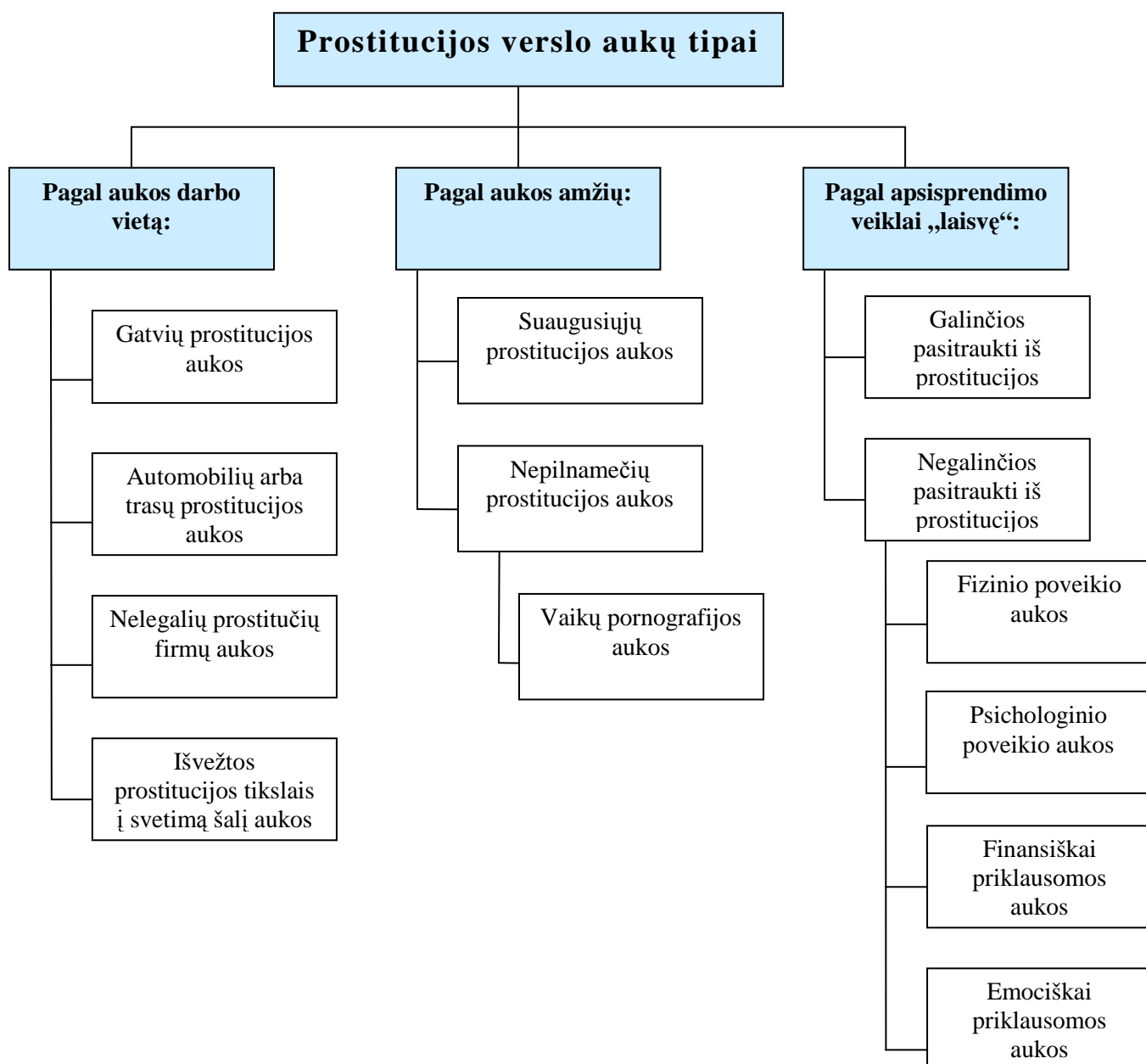
Šiame darbe remiamasi prostitucijos plačiąja samprata, kuri šį reiškinį traktuoja ir kaip priverstinį (nukreiptas prieš asmens valią), ir „savanorišką“ (vertimasis prostitucija kai nėra išorinės žmogiškosios jėgos, verčiančios užsiimti ja) žmogaus kūno eksploatavimą už atlyginimą, siekiant patenkinti kito žmogaus seksualinius poreikius pastarajam priimtina forma ir būdais, su kuriuo nesieja dvasinis emocinis ryšys. Prostitucijos nagrinėjimą plačiąja prasme

¹² Beresnevičiūtė V., Krikščiukaiytė R., Paskočinaitė J. ir kt. Besislepiančios nuo visuomenės. Sekso paslaugų teikėjų padėtis Lietuvoje: vertinimai ir rekomendacijos. – Vilnius: koalicija „Galiu gyventi“, 2006. P. 8.

¹³ Ruškus J., Mažeikienė N., Blinstrubas A. ir kt. Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005. P. 40.

¹⁴ Sipavičienė A., Gaidys V. Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas. - Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 2002. P. 45.

nulėmė faktas, kad bet kokia prostitucijos forma užslepia neatsiejamai egzistuojantį išnaudojimą ir smurtą, o pasirinkimas užsiimti šia veikla gali būti praeityje įvykusių viktimizuojančių aplinkybių rezultatas. Pati prostitucija yra siejama su žmogaus teisių pažeidimu: prostitucijos atveju yra pažeidžiamos beveik visos žmogaus teisės - teisė į gyvybę, į laisvę, orumą, saugų gyvenimą, privatų gyvenimą, teisė į gynybą, į lygybę, į žodžio laisvę, į nuosavybę. Prostitucijos aukos yra kankinamos per pakartotinius išžaginimus ir visokiais kitais būdais. Prostitucija – tai seksualinė vergovė, iš kurios ne kiekvienas gali pasprukti¹⁵, todėl visos prostitucija užsiimančios moterys turėtų būti laikomos aukomis. Jas pagal aukos darbo vietą, jos amžių ir apsisprendimo „laisvę“ galima suskirstyti į tam tikrus tipus (žr. 1 pav.)

1 pav. Prostitucijos verslo aukų tipologija

¹⁵ MacKinnon C.A. Prostitution and Civil Rights // <http://www.prostitutionresearch.com/laws/000023.html>. Prisijungimo laikas 2008-11-21.

Pažymėtina ir tai, kad šie prostitucijos verslo aukų tipai yra tarpusavyje labai susipynę. Tikslinga būtų kiekvieną jų paanalizuoti atskirai.

Gatvių prostitucijos aukos tai jaunos moterys ir merginos, kurios teikia seksualines paslaugas savo arba kliento bute, automobilyje ar kitose vietose: viešbučiuose, prie kavinių, barų, taip pat didesnių miestų autobusų ir traukinių stotyse¹⁶. Sunku pateikti viktimizacijos lygį, kadangi yra prostitučių, kurios teikia paslaugas ne kiekvieną dieną. Sezoniniai svyravimai irgi yra gan dideli: vasaros metu prostitucija suaktyvėja, ypač kurortinėse vietovėse bei turistų lankomuose miestuose. Kai kurie ekspertai teigia, kad gatvės prostitucija sudaro 50% sekso verslo, tačiau yra ir nuomonių, kad ši prostitucijos rūšis tėra tik nedidelė visos sekso industrijos dalis. Aukos negali laisvai pakeisti savo darbo vietos, nes tai susiję su kriminaliniu pasauliu¹⁷. Jas „saugo“ sąvadautojai, kurie pasiima didelę dalį moters uždarbio. Per 80 proc. iš jų vartoja narkotikus¹⁸. **Automobilių arba trasų prostitucijos aukos** tai prostitucijos aukos, kurias galima sutikti prie automagistralių, automobilių stovėjimo aikštelėse, kavinėse, ten, kur dažniausiai būna vairuotojai. Jos suteikia seksualines paslaugas tiesiog automobilyje. Tarp jų būna daugiausia nepilnamečių. Su jomis vairuotojai atsiskaito maistu, drabužiais, pinigais. Prostitucijos verslą organizuoja bei kontroliuoja organizuotų nusikalstamų grupuočių nariai. Jie įtraukia į šį verslą moteris ir merginas iš Lietuvos, taip pat iš užsienio šalių. **Nelegalių prostitučių firmų aukos** sąvadautojai apgyvendina išnuomotuose butuose, įtraukia į prostituciją, „klientai“ apie seksualinių paslaugų teikimą sužino dažniausiai iš laikraščių¹⁹. Prostitucija Lietuvoje uždrausta, todėl skelbimai laikraščiuose pateikiami gana subtiliai: „gėlės į namus“, „švelnus masažas“ ir taip toliau. Pastaruoju metu vis dažniau pasirodo ir atvirų skelbimų – „visos jūsų seksualinės svajonės“, „meilės oazė“, „švelnios ir aistringos merginos visą parą laukia tavo kompanijos: intymu ir atvira“ ir panašiai. Užtenka tik paskambinti pateiktais telefonais ir galima gauti visą dominančią informaciją apie kainas, kiek ir kokios prostitutės dirba firmoje, kokių galima tikėtis paslaugų ir t.t.²⁰ Pagal iškvietimą dirbančios moterys dažniausiai jaunesnės nei „gatvinės“. Jos taip pat svaiginasi, tačiau intraveninių narkotikų dar nenaudoja. Paprastai viename bute apgyvendinamos 5-6 merginos. Kasdien sąvadautojui jos turi atiduoti fiksuotą pinigų sumą.

¹⁶ Palavinskienė B. Gatvių prostitucijos Vilniaus mieste kriminologinė analizė // Jurisprudencija. 2004, Nr. 61(53). P.36.

¹⁷ Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problema, prevencija, pagalba aukoms / red. A. Sipavičienė. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Vilniaus Universitetas, 2005. P. 26-34.

¹⁸ Saukienė I. Lietuvių prostitutės: nuo gatvės merginų iki elitinio eskorto //

<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=19164651>. Prisijungimo laikas 2008-11-21.

¹⁹ Palavinskienė B. Gatvių prostitucijos Vilniaus mieste kriminologinė analizė // Jurisprudencija. 2004, Nr. 61(53). P. 36.

²⁰ Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problema, prevencija, pagalba aukoms / red. A. Sipavičienė. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Vilniaus Universitetas, 2005. P. 26-34.

Neretai joms apribojama laisvė – be sutenerio leidimo neleidžiama išeiti į gatvę²¹. ***Išvežtomis prostitutcijos tikslais į svetimą šalį aukomis*** yra moterys, kurios važiavo į užsienį tikėdamosios rasti geriau apmokamą darbą, tačiau buvo parduotos į kitos šalies viešnamius. Iš jų yra atimamas pasas, jos yra kontroliuojamos, mušamos ir bauginamos. Aukos yra dažnai perpardavinėjamos, nemoka kalbos, todėl pabėgti ar kreiptis pagalbos tampa beveik neįmanoma. Europolo surinkti duomenys pateikia faktą, kad kiekvienais metais iš Lietuvos į užsienį parduodama apie 1200 tokių aukų, o nevyriausybinių organizacijų (NVO) pateikiami skaičiai yra dar didesni²².

Galima išgirsti nuomonių, kad prostitutcija besiverčianti moteris yra visai ne auka, o tiesiog norinti pasipelnyti moteris. Diskusijų sulaukia ypač „***savanoriškai***“ ***įsitraukusios į šį verslą aukos***, vadinamos dar elitinėmis prostitutėmis, kadangi šiam tipui priklausančios merginos ar moterys dažniausiai dirba vienos, t. y. nepriklauso nuo sąvadautojo ir turi nuolatinių klientų būrį. Jos pasižymi geromis manieromis, moka kelias užsienio kalbas, neretai yra įgijusios aukštąjį išsilavinimą. Tarp minėtų merginų klientų yra tiek užsienio šalių verslininkų, tiek žymiųjų Lietuvos žmonių²³. Jos puikiai susitvarkiusios savo buitį, važinėja prabangiais automobiliais bei savo išvaizda niekuo nesiskiria nuo kitų moterų²⁴. Tačiau reikėtų pažymėti, kad šių moterų apsisprendimą galėjo nulemti daugybė viktimogeninių veiksnių, pavyzdžiui seksualinė prievarta vaikystėje, konfliktai šeimoje, smurtas, iškreiptos moralinės vertybės ir panašiai, todėl net savanoriškai įsitraukusios į šį verslą moterys dėl moralinių vertybių nukrypimo dažnai nesuvokia, kad jos yra išnaudojimo aukos. ***Priverstinės prostitutcijos aukos*** turi sąvadautojus ir yra jų kontroliuojamos įvairiais būdais, pradedant nuo fizinio smurto ir prievartos, iki daugybės psichologinių priemonių naudojamų aukai įbauginti:

- *Fizinis smurtas ir baimė*. Prostitucijos aukos yra mušamos, kankinamos, svaiginamos alkoholiu, narkotikais, marinamos badu, troškuliu. Jos sulaukia grasinimų susidoroti su jomis ar jų šeimos nariais, jaučia nuolatinę maisto ir poilsio stoką.
- *Psichologinė įtaka aukai*. Labai dažnai auka yra įtakojama psichologinės kontrolės priemonėmis. Sąvadautojai grasina atskleisti moters artimiesiems, pažįstamiems, kad ji dirba prostitute, šantažui naudojamos nuotraukos ar filmuota medžiaga. Prostitucijos auka jaučia gėdą, kaltę, ji neturi jokios informacijos apie savo, kaip seksualinio išnaudojimo aukos teises ir suvokia save kaip nusikaltėlę, o ne kaip nusikaltimo auką. Prostitucijos aukos izoliuojamos nuo pasaulio, kad negalėtų turėti jokių socialinių kontaktų. Auka

²¹ Saukienė I. Lietuvių prostitutės: nuo gatvės merginų iki elitinio eskorto //

<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=19164651>. Prisijungimo laikas 2008-11-21.

²² Žiobienė E., Prokopčik M., Palavinskienė B., Vidrinskaitė S. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. – Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006, P. 24.

²³ Palavinskienė B. Gatvių prostitutcijos Vilniaus mieste kriminologinė analizė // Jurisprudencija. 2004, Nr. 61(53). P. 36.

²⁴ Saukienė I. Lietuvių prostitutės: nuo gatvės merginų iki elitinio eskorto //

<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=19164651>. Prisijungimo laikas 2008-11-21.

nepasitiki aplinkiniais, yra įtikinta, kad policijos pareigūnai ir socialiniai darbuotojai yra korumpuoti ir nesuteiks jai pagalbos. Jos nuolat „maitinamos“ klaidinga informacija ir pažadais, kurių tikslas padaryti taip, kad moterys nesikreiptų į policiją ir neieškotų kitokios pagalbos.

- *Skolos ir finansinė priklausomybė.* Prostitucijos auka yra verčiama atidirbti už skolas (už gyvenamąją vietą, maistą, kelionę, dokumentus, ir pan.), o kadangi ji negauna visiškai arba gauna tik mažą dalį uždirbtų pinigų, skola didėja ir nelieka jokių vilčių kada nors ją gražinti. Sąvadautojas žada paleisti auką, kai gražins skolas ir tokiu būdu ją išnaudoja.
- *Emocinė priklausomybė.* Reikia pažymėti ir tai, kad aukos dažnai būna emociškai susijusios su sąvadautojais. Paprastai į šį verslą jas įtraukia draugai, partneriai ar gerai pažįstami žmonės, kurie atrodo dori, patikimi. Dėl jausmų, kuriuos auka jaučia nusikaltėliui, nesunku ją priversti užsiimti prostitucija, paveikti ir kontroliuoti²⁵.

Mūsų šalyje sutinkama tiek suaugusiųjų, tiek nepilnamečių prostitucijos verslo aukų. Kai kalbama apie *suaugusiųjų prostitucijos aukas*, dažniausia turima omenyje moteriškos lyties atstovės. Dauguma prostitucija užsiimančių žmonių yra moterys, vis dėlto ir vyrų prostitucija apima reikšmingą prostitucijos verslo dalį. Tačiau tarp moterų ir vyrų prostitucijos yra tam tikrų skirtumų. Anot R. Weitzer'io, mažiau yra vyrų priverstinės prostitucijos atvejų, mažiau vyrų turi sąvadautojus, ir daug mažiau vyrų patiria klientų smurtą. Vyrai dažniausiai nėra smurto aukos, kadangi patys rodo didesnę fizinę valdžią klientų atžvilgiu. Vyriškos lyties atstovai rengiasi ne taip pastebimai kaip moteriškos lyties prostitutės, todėl į juos mažiau dėmesio kreipia aplinkiniai ir teisėsauga²⁶. Pasak U. Svietochovskos, daugiausia vyrų, teikiančių sekso paslaugas, kaip pagrindinę prostitucijos priežastį įvardija ekonominius sunkumus arba poreikį įsigyti narkotinių medžiagų. Dažniausia tai būna vyrai kilę iš nepasiturinčių šeimų, o jų klientai turtingi, virš 40 metų vyriškos lyties atstovai²⁷. Kadangi, kaip jau buvo minėta, vyrai nėra tokia pažeidžiama asmenų grupė kaip moterys ir vaikai, šiame darbe analizuojamos moteriškos lyties ir vaikų prostitucijos aukos.

Apie *nepilnamečių prostitucijos aukas* kalbama tuomet, kai asmuo užsiiminėjantis prostitucija yra jaunesnis nei 18 metų. Vaikų prostitucija - tai vaiko panaudojimas seksualinėje veikloje už piniginių ar kokią kitą atlygį²⁸. Nepilnamečiai sudaro apie 20 procentų prostitucijos aukų Lietuvoje²⁹. Pasak M. Cousineau ir E. Fleury, vaikų prostitucija yra viena iš grėsmingiausių

²⁵ Prekyba žmonėmis: policijos pareigūno konspektas. – Vilnius: TMO, 2006. P. 10-12.

²⁶ Weitzer R. New directions in research on prostitution // Crime, Law&Social Change. 2005, (43) P. 211–235. // http://www.bayswan.org/New_Directions_prost.pdf. Prisijungimo laikas 2008-11-29.

²⁷ Świętochowska U. Patologie cywilizacji współczesnej. –Toruń: Adam Marszałek, 1997, P. 109.

²⁸ Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolasis dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4037.

²⁹ 2009 m. prekybos žmonėmis ataskaita: Lietuva // http://vilnius.usembassy.gov/lithuanian_index/tip2009lt.html. Prisijungimo laikas 2009-10-12.

prostitucijos formų. Tai pasaulinė problema, į kurią ne visos šalys kreipia dėmesį. Šis reiškinys yra mažai nagrinėtas, kadangi toks nusikaltimas yra dar labiau užslėptas nei suaugusiųjų prostitucija. Be to, jaunimas, kuris užsiima prostitucija yra linkęs slėpti savo tikrąjį amžių. Nors nepilnamečių prostitucija yra tradiciškai susijusi su mergaitėmis, naujausi tyrimai rodo, kad berniukai taip pat yra šio pobūdžio veiklos dalyviai. Jie siūlo savo seksualines paslaugas, visų pirma – vyrams, heteroseksualių santykių poroms, filmuojasi pornografiniuose filmuose ar atlieka erotinius šokius³⁰. Prostitucija yra susijusi su pornografija. Vaikų pornografija – tai atvirai pavaizduoti seksualiniai veiksmai, kuriuose dalyvauja vaikai. Jie gali būti pateikti bet kuria vaizdine arba spausdinta forma. Tai aiškus seksualinis elgesys, reiškiantis tikrus ar imituojamus seksualinius santykius, masturbacija, sadistinė ar mazochistinė prievarta arba genitalijų ar lytinių sričių gašlus demonstravimas. Tai faktiškai yra tikros nusikaltimo vietos fotografija, parodanti realią vaiko seksualinę prievartą³¹. Tačiau tikslų duomenų, kiek vaikų tampa *pornografijos aukomis*, pateikti neįmanoma. Pabrėžtina ir tai, kad šiuolaikinių modernių technologijų diegimas skatina nepilnamečių viktimizacijos procesus. Vaikai į sekso verslą įtraukiami per interneto pokalbių svetaines, kurios naudojamos vaikų prekybai, keitimuisi, kitiems vaikų pornografijos išsigijimo būdams įgyvendinti. Interneto pokalbių paslaugomis dažnai naudojasi pedofilai, kurie ragina vaiką fotografuotis pornografinėms nuotraukoms, siekia ir sužino jo elektroninį adresą ar net susitinka realybėje³². Plačiau apie vaikų prostitucijos ir pornografijos aukų charakteristiką bus kalbama kitame darbo poskyryje.

Iš viktimologinės pusės visi žmonės, priklausantys vienam ar kitam prostitucijos verslo aukų tipui yra traktuotini kaip aukos, o mūsų šalyje dažniausia prostitucijos auka suprantama iš **prekybos žmonėmis** (angl. *trafficking in human beings*) perspektyvų, todėl tikslinga aptarti ir šią sąvoką. Jungtinių tautų duomenimis, apie 91 proc. parduodamų žmonių yra parduodami su tikslu seksualiai juos išnaudoti. Todėl prekyba žmonėmis ir prostitucija tarpusavyje glaudžiai susijusios problemos³³. Daugelis autorių (Sipavičienė, Erentaitė, Gaidys, Augutienė ir kt.) ir norminių dokumentų (pavyzdžiui Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002-2004 metų programos“) taip pat glaudžiai sieja šias sąvokas.

Mokslinėje literatūroje ir įvairių valstybių norminiuose dokumentuose dažniausiai naudojamas prekybos žmonėmis apibrėžimas yra suformuluotas Jungtinių Tautų Organizacijos

³⁰ Cousineau M.M, Fleury E. Juvenile Prostitution //

http://www.crpspc.qc.ca/Mieux_connaitre_juvpros_dec2005_anglais.pdf. Prisijungimo laikas 2008-11-30.

³¹ Orintaitė S. Vaikų pornografija-apžvalga. Konferencijos pranešimas. Lietuvos teisės universitetas, 2003.

³² Vaikų pornografija // <http://vartotojai.dok.lt/en/Projects/Interneto-gresmes-vaikams/Vaiku-pornografija>. Prisijungimo laikas 2009-03-30.

³³ Prekyba žmonėmis: policijos pareigūno užrašai // <http://www.iom.lt/documents/uzrasai-polic.pareigunu.pdf>. Prisijungimo laikas 2009-02-02.

(JTO) 2000 metų Protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja papildantis JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Šio protokolo 3 straipsnyje nurodoma, kad „Prekyba žmonėmis reiškia asmenų verbavimą, pervežimą, perdavimą, slėpimą ar priėmimą naudojant gąsdinimus, jėgą ar kitas prievartos formas, apgaulę, sukčiavimą, piktnaudžiavimą valdžia ar pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu arba duodant ar gaunant mokestį ar kitokią naudą siekiant gauti sutikimą asmens, kurio įtakoje yra kitas asmuo, pastarojo išnaudojimo tikslais. Išnaudojimas apima prostituciją ar kitoki seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią veiklą arba organų pašalinimą“³⁴. Panašius prekybos žmonėmis apibrėžimus galima rasti Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir kituose dokumentuose.

Organizuota prekyba moterimis priverstinės prostitucijos tikslais yra *vienas iš pelningiausių verslų*, kuris, JTO duomenimis, pateikiamas po tokių kriminalinių nusikaltimų, kaip prekyba narkotikais ir ginklais³⁵. Vidaus reikalų ministerijos ekspertų duomenimis, prostitucijos verslo pajamos mūsų šalyje yra per 50 milijonų litų³⁶. Šiuo nelegaliu verslu užsiima organizuotos nusikalstamos struktūros, kurios aktyviai plėtoja šią veiklą tarptautiniu mastu, o šio verslo gautas pajamas bando legalizuoti, kadangi prekybą moterimis ir prostituciją galima užmaskuoti kaip legalų verslą – modelių agentūros, pažinčių firmos. Didelė dalis pelno gaunama dar ir dėl to, kad, skirtingai nuo ginklų ir narkotikų, moteris galima parduoti kelis kartus. Prekiautojai moterimis, sąvadautojai, verbuotojai veikia organizuotai. Taip jie lengviau įvilioja moteris, priverčia jas dirbti įvairiose seksualinės pramonės srityse, jos laikomos nelaisvėje, prievartaujamos, jų teisės šiurkščiai pažeidinėjamos³⁷.

Suteneriai ir seksualiniai išnaudotojai yra moterų, ir tų vietų, kuriose jos parduodamos „verslo savininkai“, taip pat jie tiekia jas kitiems suteneriams bei klubų savininkams, kontroliuoja rinką ir pristato tai, ko nori perkantieji, pavyzdžiui visus seksualinio išnaudojimo aktus, kurių reikalauja perkantysis. Jie siekia užtikrinti, kad „vartotojo“/smurtautojo poreikiai visuomet būtų patenkinti. Moterų patiriamo smurto lygis ir formos jiems nerūpi. Suteneriams moterų sveikata rūpi tik tiek, kiek užtikrina pasiūlą esančiai paklausai. Egzistuoja skirtingi prievartos, išnaudojimo ir smurto laipsniai, lygiai ir mastai, vykdomi prieš bet kurią moterį ar

³⁴ Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą// Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166.

³⁵ Karmaza E., Šimaitis A., Kvietkienė G. ir kt. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veikos aspektais. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 2005. P. 8.

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės programos 2005–2008 metams patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333.

³⁷ Karmaza E., Šimaitis A., Kvietkienė G. ir kt. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veikos aspektais. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 2005. P. 33.

vaiką, ir jie yra kritiškai kiekvienai asmenybei, o sekso industrijoje smurtą ir seksualinį išnaudojimą patiria kiekviena moteris³⁸.

Tačiau Lietuvos teismų praktikos analizė atskleidžia, kad būna atvejų, kai prostitucijos verslo aukos elgiasi sąmoningai, žino apie būsimo darbo pobūdį, pačios sutinka važiuoti į užsienį verstis prostitucija. Tai apsunkina nusikalstamos veikos kvalifikavimą, kadangi asmens gabenimas jo sutikimu verstis prostitucija nelaikomas prekyba žmonėmis. Lietuvos teismai, remdamiesi 2000 m. lapkričio 15 d. priimto JTO konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildančio Protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja nuostatomis, pagal kurias asmens verbavimas prostitucijai, kai šis sutinkas būti išnaudojamas dėl sunkios materialinės padėties ar papirkimo, minėtus atvejus traktavo kaip prekybą žmonėmis. Tokie atvejai įvardijami kaip piktnaudžiavimas aukos pažeidžiamumu, todėl tokiomis sąlygomis išgautas aukos sutikimas praranda juridinę reikšmę³⁹. Atsakymą, kad prostitucija besiverčianti moteris yra *auka*, taip pat pagrindžia 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracija “Dėl nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia pagrindinių teisingumo principų”, kurioje apibrėžiama, kad aukomis reikėtų laikyti kiekvieną nukentėjusiąją, nepaisant to, ar ji buvo išgabenta prievarta, ar išvyko savo noru ir žinojo, kuo versis. Visos šios moterys vienaip ar kitaip buvo apgautos, net jei prieš jas nebuvo vartojama fizinė ar seksualinė prievarta⁴⁰.

Kaip matyti iš pateiktos analizės, dėl sunkios materialinės padėties įsitraukę į šį verslą žmonės turėtų būti pripažinti aukomis. Europos moterų lobistinės organizacijos atstovai laikosi pozicijos, kad prostitucija ir prekyba moterimis yra esminis moterų žmogaus teisių pažeidimas, kuris negali būti siejama su sąvokomis „priverstinė“ arba „savanoriška“. Turi būti pripažinta, kad „laisvas pasirinkimas“ yra santykinis, nes šiuo atveju susikerta ekonominės, socialinės, kultūrinės ir politinės aplinkybės bei moterų gyvenimo sąlygos konkrečioje visuomenėje⁴¹.

Remiantis mokslininkų nuomonėmis ir tarptautiniais teisės aktų teiginiais, moterys besiverčiančios prostitucija turėtų būti vertinamos kaip aukos, nepaisant, ar jos yra kažkieno verčiamos, ar daro tai „savo noru“. Šios moterys yra tiesioginės arba netiesioginės prievartos, smurto ir išnaudojimo aukos, o pati prostitucija yra šiurkštus žmogaus teisių pažeidimas.

³⁸ O'Connor M., Healy G. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas, 2006.

³⁹ Žiobienė E., Prokopčik M., Palavinskienė B., Vedrinskaitė S. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. – Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006. P. 32.

⁴⁰ Acus A. Marginalinės grupės tapsmas (sociologiniai prostitucijos tyrinėjimai) // Sociologija: Mintis ir veiksmas. 2001, Nr. 3-4. P.61.

⁴¹ Europos moterų lobistinės organizacijos (EMLO) nuostatos dėl smurto prieš moteris // http://www.epacvaw.org/IMG/doc/EWL_vertimas_for_EPAC_Observatory_website.doc. Prisijungimo laikas 2009-08-02.

Kadangi viktimizacijos procesas priklauso ir nuo subjektyvaus pobūdžio viktimogeninių veiksnių, svarbu pateikti prostitucijos verslo aukos charakteristiką.

1.2 Prostitucijos verslo aukos charakteristika

Neigiama visuomenės reakcija, policijos persekiojimas, susitapatinimas su kitomis prostitutėmis padeda prostitutėms sukurti atskirą *subkultūrinę grupę*, kuriai būdinga savita vertybių sistema, kalba, apsirengimas, elgesys.

Tipinis sekso paslaugų teikėjos portretas apibrėžtinai kaip moteris, kilusi iš probleminės šeimos, dažnai priklausoma nuo svaiginamųjų medžiagų (ypač dirbanti gatvėje), gyvenanti sudėtingomis socialinėmis aplinkybėmis – be socialinio draudimo ar net be nuolatinės gyvenamosios vietos, gali būti atvykusi iš užsienio, menkai išsilavinusi, bedarbė. Moterų sekso versle amžius gali būti įvairus - yra ir nepilnamečių, o dauguma prostitucijos versle dirba 18–30 metų moterys. Šiek tiek skiriasi amžiaus struktūra moterų, parduotų dirbti į užsienio viešnamius. Tiek Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO), tiek Dingusių be žinios šeimų paramos centro duomenys rodo, kad šiuo atveju nepilnamečių ir vyresnių kaip 30 metų moterų yra mažiau. Įvardintų institucijų duomenimis, prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų išslavinimas yra žemesnis nei šalies vidurkis. Tačiau tarp prekybos žmonėmis aukų yra ir turinčių aukštąjį išsilavinimą⁴². Tuo tarpu ekonominės krizės metu potencialių aukų ratas plėtėja. Pasak K. Mišnienės⁴³, „iki šių metų prekybos žmonėmis aukomis paprastai tapdavo jaunos mergaitės, augusios vaikų, globos namuose, vienišos mamos, dažnai anksčiau patyrusios smurtinę prievartą. Tačiau dabar ir aukštąjį išsilavinimą, ir anksčiau pastovų darbą turėjusios moterys tampa aukomis, kurios iki šiol labai retai patekdavo į verbuotojų spąstus. Neabejotinai, šiemet nukentėjusių skaičius žymiai skirsis nuo praėjusių metų, o aukos portretas bus daug spalvingesnis“.

Anot mokslininkų, prostitucijos aukų stažas sekso industrijoje yra nuo kelių mėnesių iki 15 metų. Jos neturi darbo patirties (tik kelios yra anksčiau dirbusios darbą, kuriam reikia žemos kvalifikacijos), pagrindinis jų pajamų šaltinis – pinigai už sekso paslaugas. Tyrimų duomenimis, beveik 2 iš 5 merginų lytinį gyvenimą pradėjo prievartiniais santykiais. Dauguma prostitučių – netekėjusios, pusė jų turi vaikų, daugelis kurių – nepilnamečiai⁴⁴.

⁴² Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus / red. A. Sipavičienė. – Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 2004. P. 33-34.

⁴³ Krizės metu ryškėja naujos prekybos žmonėmis tendencijos // http://www.anti-trafficking.lt/index.php?s_id=58&lang=lt. Prisijungimo laikas 2009-10-02.

⁴⁴ Beresnevičiūtė V., Krikščiukaitytė R., Paskočinaitė J. ir kt. Besislepiančios nuo visuomenės. Sekso paslaugų teikėjų padėtis Lietuvoje: vertinimai ir rekomendacijos. – Vilnius: koalicija „Galiu gyventi“, 2006. P. 18.

Lietuvoje prostitucijos versle daugiausia yra siūlomos lietuvių ir rusų prostitucijos / prekybos žmonėmis aukos. Rusų tautybės moterimis laikomos visos, kalbančios rusiškai: tai gali būti rusės, baltarusės, lenkės, ukrainietės ar net Moldavijos tautybės moterys. Egzotinių šalių atstovių nėra labai daug. Tačiau aukšto lygio uždaruose viešuosiuose namuose galima gauti „visko, ko tik nori“⁴⁵. Jei prostitucijos auka yra moteris atvykusi iš kitos šalies, tai greičiausia ji bus priėmusi darbo pasiūlymą iš neseniai sutikto draugo ar draugės tikėdamasi gerai apmokamo darbo, patogaus nebrangaus buto gyvenimui svečioje šalyje. Auka pasitiki „įdarbintojais“, o verbuotojai verčia ją teikti seksualines paslaugas, moka minimalų arba visai nemoka atlyginimo, ima neproporcingai didelę nuomą už labai prastos sąlygos būstą, grasina aukai ir visas suteiktas jai paslaugas įvardija kaip aukos skolą. Moteris, kuri buvo išvežta į užsienį prostitucijos tikslais, yra labai įbauginta. Ji bijo kreiptis į tos šalies policiją, nes gali būti areštuota - juk nelegaliai kirto sieną ir užsiima prostitucija. Be to, dažniausiai aukos nemoka vietinės kalbos, o tai dar labiau apsunkina pagalbos paieškas. Kai kurioms moterims pavyksta grįžti. Vienas deportuoja, vienetams pavyksta pabėgti, kitas išsiunčia namo patys sąvadautojai kai moteris rimtai suserga, tampa nebereikalinga, nepaklausia preke. Aukoms sunku grįžti į prosocialų gyvenimą. Jos taip gėdijasi savo gyvenimo, kad dažnai, nesulaukusios supratimo ir palaikymo, nukerta visus ryšius su savo šeimomis. Kartais moterys nežino, kur galėtų gauti pagalbą. Merginos siekia likti tokioje aplinkoje, kurioje gauna supratimą ir paramą. Dažniausiai tokia aplinka yra kitos prostitutės⁴⁶.

Būtina dar paminėti, kad kartais tai yra su policijos pareigūnais konfliktuojančios moterys, jos yra baustos už vagystes, pasipriešinimą pareigūnams, plėšimus ir kitus nusikaltimus⁴⁷. Dažnai įsivaizduojama, kad nukentėjusioji turi būti tyli, baikšti, atrodyti sugniuždyta. Tuo tarpu būna atvejų, kai dėl savo specifinės patirties ir išgyvenimų aukos elgiasi provokuojančiai, būna priešiški ar net agresyviai nusiteikusios prieš aplinkinius, net ir siūlančius joms pagalbą. Tai apsunkina bendravimą ir policijos pareigūnų darbą. Būtina suprasti, kad iš esmės jos pyksta daugiau ant savęs, ant žmonių, kurie jas išnaudojo, ant situacijos, į kurią pateko⁴⁸. Dėl socialinės atskirties ir neigiamos visuomenės reakcijos šios merginos linksta sakyti, kad jos savanoriškai pasirinko tokį gyvenimo kelią, kad joms patinka jų užsiėmimas, jos romantizuoja ir teigiamai apibrėžia savo elgesį. Kalbant su prostitutėmis, kartais susidaro įspūdis, kad jos prostituciją mano esant labai reikalingą visuomenei, nes patenkina įvairiausių vyrų seksualinius poreikius. Išėitų, jog jos apsaugo nuo suirimo tokią gerbiamą visuomenės instituciją, kaip šeima. Dažnai jos

⁴⁵ Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus / red. A. Sipavičienė. – Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 2004. P. 34.

⁴⁶ Karmaza E., Šimaitis A., Kvietkienė G. ir kt. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veikos aspektais. – Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2005. P. 14.

⁴⁷ Jasińska M. Proces społeczny wykołejenia młodych dziewcząt. – Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1967. P. 141.

⁴⁸ Prekyba žmonėmis: policijos pareigūno užrašai // <http://www.iom.lt/documents/uzrasai-polic.pareigunu.pdf>. Prisijungimo laikas 2009-02-02.

sako, kad prostitucija visuomenėje mažina išžaginimų, lytinių iškrypimų, skrybų skaičių. Kai kurios prostitutės pabrėžia, kad suteikdamos savo klientams fizinį komfortą, betarpiško bendravimo džiaugsmą, padeda vienišiams ir kompleksuotiems vyrams pajusti tikrą gyvenimo skonį. Ši ideologija prostitutės karjeros pradžioje padeda jai įveikti negatyvų savęs vertinimą ir sumažina moralinį konfliktą⁴⁹. Toks aukų požiūris yra apgaulingas, jos tik užsideda ant savęs „šarvą“, nes jaučiasi blogesnės už kitas, galvoja, kad nenusipelnė geresnio gyvenimo ir nemato kito pasirinkimo.

Prostitucijos mastai išlieka labai dideli, o skirtingos organizacijos pateikia skirtingus duomenis. Ekspertų skaičiavimais, Lietuvoje seksualines paslaugas teikia nuo 5 iki 8 tūkst. asmenų. Vyrai iš jų sudaro labai nedidelį procentą⁵⁰. Tačiau prostitucija klesti ne tik šalies viduje. Iš įvairių skaičių (pvz., dingusių be žinios žmonių, jų lyties ir amžiaus, deportuotų iš užsienio į Lietuvą žmonių, užfiksuotų prostitučių iš Lietuvos užsienio valstybėse skaičių) spėjama, kad kasmet virš 1000 moterų išvežama prostitucijai iš Lietuvos į užsienį⁵¹. Prostitucija ir prekyba žmonėmis pasižymi dideliu latentškumu ir visiškai neatsispindi oficialioje statistikoje. Nėra tikslios informacijos apie viktimizacijos lygį šalyje, ne kiekvienas nukentėjęs asmuo kreipiasi į teisėsaugos įstaigas. Anot O. Fedosiuko, nukentėjusieji nuo prekybos žmonėmis natūraliai vengia kreiptis į policiją, įvardyti jas išnaudojusius asmenis, aukos bijo būti nubaustos už nelegalų buvimą šalyje, už vertimąsi prostitucija, taip pat sąvadautojai ir prekeiviai už kreipimąsi pagalbos joms grasina kerštu ir susidorojimu. Todėl šis verslas tampa neatskleistu nusikaltimu⁵². Kadangi organizuotos nusikalstamumo struktūros puikiai ir greitai reaguoja į rinkos pokyčius, lanksčiai prisitaiko prie kintančių ekonominių, socialinių bei teisinių sąlygų, dabartinis šalyje esantis sunkmečio laikotarpis suteikia galimybes organizuotų nusikalstamų struktūrų ekonominiam potencialui kurti⁵³. Pagalbą teikiančios organizacijos sutaria, jog dėl krizės nukentėjusių žmonių skaičius šiemet gerokai padidės⁵⁴, o policijos duomenys jau patvirtina šį faktą - šiemet, prostitucijos aukų pagausėjo dešimtadaliu⁵⁵.

⁴⁹ Acus A. Marginalinės grupės tapsmas (sociologiniai prostitucijos tyrinėjimai) // Sociologija: Mintis ir veiksmas. 2001, Nr. 3-4. P.65.

⁵⁰ Saukienė I. Lietuvių prostitutės: nuo gatvės merginų iki elitinio eskorto // <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=19164651>. Prisijungimo laikas 2009-02-02.

⁵¹ Gutauskas A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje // Verslo ir teisės aktualijos, 2009. T.3.

⁵² Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė. 2005, Nr. 54. P. 75.

⁵³ Žiobienė E., Prokopčik M., Palavinskienė B., Vedrinskaitė S. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. – Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006. P. 4.

⁵⁴ Krizės metu ryškėja naujos prekybos žmonėmis tendencijos // <http://www.iom.lt/documents/Prekyba%20zmonemis%202008%20duomenys.doc>. Prisijungimo laikas 2009-10-02.

⁵⁵ Bareišis A. Kai parama tolygi prostitucijai // Lietuvos žinios: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/kai-parama-tolygi-prostitucijai.d?id=24242523>. Prisijungimo laikas 2009-09-26.

Kaip buvo minėta, ketvirtadalis prostitucija užsiimančių asmenų yra nepilnamečiai, todėl būtina paanalizuoti ir vaikų, patenkančių į prostitucijos verslą, charakteristikas. Literatūroje išskiriamos šios nepilnamečių, įsitraukusių ar įtrauktų į prostituciją, grupės:

1. *Vaikai, kurie pabėga iš namų.* Jie dažnai linkę daryti nusikaltimus ir kartu su tokio pobūdžio nusikaltimais įsitraukia į prostituciją. Jiems tai yra vienas iš pragyvenimo šaltinių. Į sekso industrijos verslą įtraukiamų vaikų amžius prasideda net nuo devynerių metų. Šie vaikai dažnai teikia sekso paslaugas ne už pinigus, bet mainais į brangius drabužius, kosmetiką, audio – video aparatūrą.

2. *Vaikai, kuriuos išnaudoja jų pačių tėvai arba suaugusieji iš artimiausios jų aplinkos.* Daugiausiai tai vaikai, kurie yra nepasiekę lytinės brandos.

3. *Vaikai su vartotojiška psichologija.* Šiandieniniai vaikai dažnai patys įsitraukia į sekso verslą tikėdamiesi greitai ir lengvai užsidirbti daug pinigų. Taip yra todėl, kad vaikai pastebi, kad visuomenės nariai vertina tam tikrus brangius produktus, prabangos prekes ir paslaugas, todėl papildomas lėšas uždirba teikdami sekso paslaugas⁵⁶.

Pastaruosiu metu Lietuvoje pastebima nauja rafinuota klastinga įtraukimo į prostituciją forma - per modelių agentūras. Potencialios šios sferos aukos – vaikai nuo 12-13 m., neturintys gyvenimo patirties, tačiau žiniasklaidos dėka patikėję, kad jei esi išvaizdus, lengvai uždirbsi milžiniškus pinigus. Būtent tuo naudojasi prekeiviai žmonėmis, organizuojantys aukšto lygio prostitucijos paslaugas, skirtas turtingam vartotojui ir nešančias didelį pelną nusikaltėliams. Sukuriamos fiktyvios modelių agentūros ir „grožio konkursai“, kurių vienintelis tikslas - pritraukti į šį tinklą daugiau aukų. Su potencialiomis aukomis aktyviai dirba verbuotojos, pasakojančios apie prabangų savo gyvenimą, kaip lengva laimėti, užsitikrinus „įtakingo žmogaus“ paramą. Tariamai „modeliai“ ir jų šeimos, ypač žemesnio socialinio sluoksnio, greitai patiki, kad tai labai svarbus gyvenimo šansas ir bijo juo nepasinaudoti. Tokiu būdu nepilnametės išvežamos į užsienio šalis, psichologiniu spaudimu ar prievarta priverčiamos dirbti prostitutėmis ir net grįžusios namo niekam nepasakoja tikros situacijos. Potencialiomis prostitucijos aukomis taip pat išlieka vaikų namų auklėtiniai, kuriems trūksta informacijos apie galimus pavojus, diskusijų apie moralines vertybes, savivertės suvokimo. Tokie vaikai kitaip žiūri į gyvenimą, neturi įskiepytų gyvenimiškų įgūdžių, nemoka elgtis su pinigais ir lengvai pasiduoda žiniasklaidos įtakai, kur pateikiamas jaunystės ir grožio kulto propagavimas, sudarantis iliuziją, kad būtent tai atneša lengvus pinigus. Neretai jaunos merginos, jas išgirdusios, praleidžia pro ausis informaciją apie neigiamą šio verslo pusę⁵⁷.

⁵⁶ Vaikų pornografija // <http://vartotojai.dok.lt/en/Projects/Interneto-gresmes-vaikams/Vaiku-pornografija>
Prisijungimo laikas 2009-02-01.

⁵⁷ Ataskaita apie prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje 2007 m. – Vilnius: VšĮ Pramogų akademija, LR Vidaus reikalų ministerija, 2007, P.14-19.

Vaikų, teikiančių lytines paslaugas, elgesio psichologija ir elgesio pobūdis skiriasi nuo suaugusiųjų prostitučių. Skiriasi jų elgesio motyvai bei atsakomybės suvokimas. Vaikai nesuvokia, nemąsto apie savo elgesį. Jie užsiėmimą prostitucija motyvuoja kaip norą savarankiškai įsitvirtinti, smalsumą, norą atrodyti suaugusiais. Jei suaugusios prostitutės už savo paslaugas gauna tam tikrą užmokestį, su nepilnamečiais gan dažnai atsiskaitoma daiktais, kosmetika, alkoholiniais gėrimais, vakariene restorane, cigaretėmis ir pan. Suaugusios prostitutės savo kūną pardavinėja tam tikrose vietose: dažniau jos turi išsinuomojusios butą ar tinkamą vietą viešbutyje, o vaikai seksualines paslaugas dažniausiai suteikia stotyse, automobilių salonuose, automobilių stovėjimo aikštelėse, požeminėse perėjose, požemiuose, pastogėse. Vaikai, suteikdami seksualines paslaugas, vartoja narkotines medžiagas, jie siekia išgerti su savo „klientu“ kaip galima daugiau alkoholio, ypatingai, jei jis yra turtingas. Nepilnamečiai prostitucija užsiima su tam tikromis pertraukomis iki tol, kol patenka į specialias auklėjimo įstaigas, įvairius centrus ar grąžinami tėvams. Paauglių gąsdinimas, šantažavimas viešai paskelbti bendraamžiams, tėvams ar mokyklos draugams apie užsiiminėjimą prostitucija, dažnai atgraso nepilnamečius nuo šio užsiėmimo. Vaikai bei jų bendraamžiai nusikalsta (atlieka sutenerio vaidmenį, vartoja narkotikus ir t.t.), tačiau nė vienas iš jų nemano, kad jo draugai ar jie patys yra nusikaltėliai ir savęs nesieja su nusikalstamu pasauliu⁵⁸.

Kalbant apie vaikų prostitucijos ir pornografijos atvejus, reikėtų pabrėžti aukų-vaikų psichologinį silpnumą. Dažniausiai įstatymų laužytojai kontroliuoja savo aukas gundydami juos savo dėmesiu, prisirišimu, švelnumu ir dovanomis tol, kol sumažina savo aukos budrumą, įgyja pasitikėjimą. Kadangi aukos paprastai nesuvokia, jog yra aukos, jos dar kartą ir savanoriškai sugrįžta pas savo gundytojus. Įstatymo laužytojai gali daug geriau elgtis su vaiku negu bet kas kitas, todėl vaikas gali nesuvokti esąs auka tol, kol nusikaltėlis nepadaro psichologinės žalos vaikui. Daugelis vaikų prekiauja seksu dėl dėmesio, žavėjimosi ir dovanų, yra pasimetę dėl savo seksualumo ir jausmų, yra sutrikę ir nejaučia gėdos dėl savo veiksmų, pasakoja apie kankinimą socialiai priimtiniu būdu. Nustatyta, kad vaikai, kurie gyvena gatvėse, globos namuose, pabėgėlių priėmimo centruose, yra jautrūs psichinei prievartai, tokie vaikai dažniau įsitraukia į prostituciją dėl saugumo jausmo, o ne dėl finansinės naudos. Tačiau tie vaikai, kurių išnaudojimas yra nekomercinio pobūdžio - juos išnaudoja artimi žmonės, yra įtraukiami dalyvauti seksualiniuose veiksmuose panaudojant finansinio poveikio priemones duodant jiems pinigus ir kitas materialines vertybes⁵⁹.

Pateiktoji prostitucijos aukų - suaugusiojo ir vaiko, analizė yra labai svarbi, kadangi žinant socialinę, demografinę, psichologinę prostitucijos aukų charakteristiką, galima aukoms suteikti

⁵⁸ Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. – Kaunas: Technologija, 2003. P.162.

⁵⁹ Vaikų pornografija // <http://vartotojai.dok.lt/en/Projects/Interneto-gresmes-vaikams/Vaiku-pornografija> Prisijungimo laikas 2009-02-05.

efektyvesnę pagalbą. Taip pat pagal aukos charakteristikas galima identifikuoti potencialias aukas, išskirti rizikos grupes, atlikti prevencinį darbą. Siekiant detalesnės prostitucijos aukos viktimologinės analizės, būtina panagrinėti ir viktimizacijų priežastis bei rizikas.

1.3 Prostitucijos verslo aukų viktimizacijos priežastys ir padariniai

Viktimizacija – tai socialinis procesas, dėl kurio sukeltų padarinių atsiranda auka. Viktimizacijos procesas gali būti suprantamas siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Nagrinėjant viktimizacijos procesus siaurąja prasme, dėmesys kreipiamas tik į viktimizacinę stadiją, tyrėjus domina pats viktiminis įvykis. Viktimizacijos procesai plačiąja prasme apima ne tik minėtą stadiją, bet ir priešviktimizacinę ir postviktimizacinę stadijas⁶⁰. Kadangi šiame darbe remtasi plačiąja viktimizacijos sampratos aiškinimo prasme, būtina paanalizuoti viktiminės situacijos priežastis ir užuomazgas.

Pasak M. Fraley⁶¹, prostitucijos priežastys yra skurdas, rasizmas, lytinė diskriminacija, išsilavinimo stoka, ankstesnės fizinės ir emocionalios žalos. M. O'Connor ir G. Healy⁶² kaip esmines prostitucijos priežastis įvardija vyrų sudarytą paklausą moterų ir vaikų pasiūlai, globalizaciją, migraciją, neturtą, lyčių nelygybę, diskriminaciją, kurie sukuria sąlygas moterų įtraukimui į sekso industriją. Anot autorių, moterys ir vaikai, kurie yra išnaudojami sekso industrijoje yra patyrę ekonominį nepriteklių, o taip pat ir ankstesnę seksualinę prievartą. Benamystė, institucionalizacija ir priklausomybė nuo narkotikų yra keletas papildomų faktorių, prisidedančių prie jų pažeidžiamumo būti įtrauktiems į prostituciją.

Tai, kad viena iš svarbiausių prostitucijos priežasčių yra patirta ankstesnė seksualinė prievarta nurodo ir I. Žiemytė. Mergaitė vaikystėje iš artimo žmogaus patyrė seksualinę prievartą, vyresnis žmogus ją prievartavo ir ji turėjo tenkinti jo įgeidžius, pati nejausdama malonumo. Dažniausiai žagintojas prisijaukindavo auką dovanomis, papirkdavo, kad ji tylėtų. Jai įteigiama, kad ji gali gauti dovanų parduodama save. Mergina neišmoko susikurti visaverčių santykių su vyru. Ji ieško intymumo, bet sugeba susikurti tik kūniškąjį. Pasak autorės, psichologų atlikti tyrimai rodo, kad 85 procentai merginų prostitutėmis tampa dėl psichologinių priežasčių⁶³. JAV ir Vakarų Europoje atliktų sociologinių tyrimų, nukreiptų į prostitucijos

⁶⁰ Uscila R. Viktimologijos pagrindai. – Vilnius: Mokslo aidai, 2005. P. 25-26.

⁶¹ Fraley M. Prostitution and the Invisibility of Harm. *Women & Therapy* 26 (3/4) P. 247-280 // <http://www.prostitutionresearch.com/FarleyProstitution%26InvisibleHarm2003.pdf>. Prisijungimo laikas 2008-11-21.

⁶² O'Connor M., Healy G. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas, 2006.

⁶³ Žiemytė I. Prostitutės iš gerų šeimų // <http://www.ve.lt/?data=2004-10-02&rub=1065924828&id=1096646315> Prisijungimo laikas 2009-04-02.

motyvų analizę, duomenimis, dauguma šios „profesijos“ atstovių yra kilusios iš tų visuomeninių sluoksnių, kuriuose toleruojamas ankstyvas ikivedybinis seksualinis gyvenimas. Tyrimų duomenys atskleidžia, kad dauguma moterų, prieš tapdamos prostitutėmis, turėjo nemažą lytinio gyvenimo patyrimą⁶⁴.

Anot mokslininkų M. Cousineau ir E. Fleury⁶⁵, dažniausios prostitucijos priežastys yra sunki vaikystė, smurtas šeimoje, tarpasmeniniai konfliktai, seksualinis išnaudojimas šeimoje. Nepilnamečių prostitucijos priežastimi gali būti ir akademinės nesėkmės, kurios skatina iškritimo iš švietimo sistemos reiškinį. Prostitucija jiems - tai būdas išgyventi ir vienas iš būdų greitai uždirbti pinigų - gauti materialių dalykų, kurie suteiktų tam tikrą socialinį statusą.

Pasak J. Juškevičienės⁶⁶, prostitucijos verslo aukų viktimizacijos procesai priklauso nuo **makro ir mikro priežasčių**. Prie *makro priežasčių* autorė priskiria ekonomines – socialines priežastis. Autorės teigimu, prostitucija yra pelningas verslas sąvadautojams, taip pat prostituciją lemia aukštas moterų bedarbystės lygis, kadangi, kaip jau buvo minėta, moterys, prieš pradėdant užsiimti prostitucijos veikla, buvo bedarbės arba dirbo mažai apmokamą darbą. Dar viena iš įtraukimo į prostituciją priežasčių yra noras gyventi nerūpestingą gyvenimą užsienyje arba tiesiog pasilinksminti. Moterų įtraukimą į prostituciją lemia ir visuomeninė santvarka. Pasak mokslininkės, prostitucija klesti būtent tose visuomenėse, kuriose moterys yra laikomos žemesnėmis už vyrus. Prie prostitucijos plitimo prisideda ir žiniasklaidos formuojamas moters įvaizdis, kai didžiausių vertybių vieton iškeliamas patrauklumas ir seksualumas. Kaip viena iš pagrindinių prostitucijos klestėjimo makro priežasčių J. Juškevičienės pranešime buvo įvardinta vyrų sudaryta paklausa – vyrai eina pirkti to, ko negali paprašyti savo žmonų ir draugių (žiauriai elgtis, nepaisyti asmens orumo).

Pagrindinės įtraukimo į prostituciją *mikro priežastys*, pasak J. Juškevičienės, yra išsilavinimo stoka ir problemos šeimoje. Stokojanti išsilavinimo mergina nesugeba atskirti rimto ir fiktyvaus darbo pasiūlymo, nesugeba patikrinti duomenų apie būsimą darbdavį. Merginas ir moteris užsiimti prostitucija neretai pastūmėja ir šeimos problemos, patirtos vaikystėje arba jaunystėje, nenusisekęs šeimyninis gyvenimas jau brandžiame amžiuje. J. Juškevičienės pateiktais duomenimis, vidutinis amžius, kai mergina įtraukiama į prostituciją, yra 14 metų, o iki 12-14 metų į prostituciją merginas dažniausiai įtraukia šeimos nariai.

⁶⁴ Acus A. Marginalinės grupės tapsmas (sociologiniai prostitucijos tyrinėjimai). Sociologija: Mintis ir veiksmas. 2001, Nr. 3-4. P.64.

⁶⁵ Cousineau M. M, Fleury E. Juvenile Prostitution // http://www.crpspc.qc.ca/Mieux_connaitre_juvpros_dec2005_anglais.pdf. Prisijungimo laikas 2008-12-02.

⁶⁶ Prostitucijos problemą gali išspręsti vyrai // http://www.anti-trafficking.lt/index.php?s_id=56&lang=lt. Prisijungimo laikas 2009-03-07.

Ataskaitoje apie prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 programos įgyvendinimą 2008 metais⁶⁷ ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo⁶⁸, **išskiriami vidiniai (regioniniai) ir išoriniai (globaliniai) veiksniai**, lemiantys prekybą žmonėmis:

Svarbiausiais *vidiniais veiksniais*, lemiančiais prekybą žmonėmis, įvardijami tokie veiksniai, kaip nestabili materialinė asmens padėtis, skatinanti imtis neteisėto darbo arba išvykti uždarbiauti į užsienį; sunkiai įsitvirtinanti nuostata dėl lyčių lygybės, skatinanti moters, kaip seksualinių paslaugų teikėjos, vertinimą; šeimos, kaip socialinės vertybės, menkimas; pinigų, kaip esminės vertybės, išaukštinimas visuomenėje, skatinantis jaunas žmones ieškoti lengvo ir greito uždarbio.

Kaip pagrindiniai *išoriniai veiksniai* dokumente apibūdinami didelė seksualinių paslaugų paklausa Vakarų šalyse, aktyvi etninių organizuotų nusikalstamų struktūrų veikla užsienyje, nevienodas prekybos žmonėmis teisinis reglamentavimas skirtingose valstybėse bei globalizacijos proceso liberalizuojamos visuomeninės ir asmeninės vertybės.

Apibendrinant viktimizacijos procesų priežasčių analizę, galima išskirti penkias pagrindines priežasčių grupes: psichologinės priežastys (1 lent.), socialinės priežastys (2 lent.), kultūrinės priežastys (3 lent.), ekonominės priežastys (4 lent.) ir teisinės priežastys (5 lent.).

1 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų psichologinės priežastys

Psichologinės priežastys	<ol style="list-style-type: none"> 1.Seksualinis išnaudojimas vaikystėje 2.Psichologinė prievarta įtraukiant į prostituciją 3.Nedarnūs santykiai su tėvais 4.Nepilna šeima 5.Akademinės nesėkmės 6.Priklausomybė nuo narkotikų, alkoholio 7.Keršto troškimas 8.Nenusisekęs šeimyninis gyvenimas 9.Naivumas ir per didelis pasitikėjimas aplinkiniais 10.Ankstyvūs seksualiniai partneriai bei tokių partnerių gausa 11.Emocinė deprivacija
---------------------------------	---

⁶⁷ Ataskaita apie prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 programos įgyvendinimą 2008 metais // http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/Prekyba_zmonemis/Prekybos_zmonemis_ataskaita_2008.doc. Prisijungimo laikas 2009-08-28.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“ //Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

2 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų socialinės priežastys

Socialinės priežastys	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pinigų, kaip esminės vertybės, išaukštinimas visuomenėje, skatinantis jaunus žmones ieškoti lengvo ir greito uždarbio 2. Globalizacijos proceso liberalizuojamos visuomeninės ir asmeninės vertybės 3. Migracija 4. Moterų diskriminacija 5. Institucionalizacija 6. Dažna auklėjimo institucijų kaita 7. Noras gyventi nerūpestingą gyvenimą užsienyje arba pasilinksminti 8. Visuomeninė santvarka - moterys yra laikomos žemesnėmis už vyrus 9. Aktyvi etninių organizuotų nusikalstamų struktūrų veikla užsienyje
------------------------------	--

3 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų kultūrinės priežastys

Kultūrinės priežastys	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aukos ir aukos tėvų išsilavinimo stoka 2. Neigiamas žiniasklaidos vaidmuo 3. Iškreipta vertybių vertinimo samprata 4. Bendras visuomenės dorovės nuosmukis 5. Moralinis nuosmukis 6. Tvirtų įsitikinimų stoka 7. Nepakankama antiprostitucinė informacija 8. Žiniasklaidos formuojamas moters įvaizdis 9. Šeimos, kaip socialinės vertybės, menkimas 10. Propaguojamas visuomenėje ikivedybinis seksas
------------------------------	--

4 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų ekonominės priežastys

Ekonominės priežastys	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skurdas 2. Aukštas moterų bedarystės lygis 3. Sunki ekonominė padėtis valstybėje ir lėšų trūkumas kovoti su šiuo reiškiniu 4. Benamystė 5. Pelningas verslas sąvadautojams 6. Didelė seksualinių paslaugų paklausa 7. Seksualinių paslaugų teikimas dėl, prostitucijos paslaugų teikėjų manymu, pakankamai lengvo ir greito uždarbio
------------------------------	---

5 lentelė. Prostitucijos aukų viktimizacijos procesų teisinės priežastys

Teisinės priežastys	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nevienodas veiksmų prieš prostituciją teisinis reglamentavimas skirtingose valstybėse 2. Paslaugų pirkėjų nebaudžiamumas
----------------------------	--

Taigi, prostitucijos verslo aukų viktimizacijos procesai priklauso ir nuo subjektyvaus (asmens viktimiškumo, mikro) ir objektyvaus (viktiminė situacija, makro) pobūdžio priežasčių.

Kadangi viktimizacijos procesai apima ir postviktimizacinę stadiją, būtina paanalizuoti kokias rizikas patiria prostitucijos aukos. Kanados komisijos specialusis pornografijos ir prostitucijos komitetas ištyrė, kad moterų, įtrauktų į prostituciją mirštamumo rodikliai yra 40 kartų didesni nei bendros populiacijos. Moterų, dirbusių prostitucijoje, trauminiai smegenų sužeidimai yra tokie pat, kai patyrusių sumušimus, spardimą į galvą, smauginimą. Patirto smurto ir kontrolės procentai ir dažnumas yra labai aukšti: fizinė žala sudaro 80%, seksualinė prievarta 60%, emocinė prievarta daugiau nei 80%, žodiniai grasinimai daugiau nei 70% bei kontrolė pasitelkus narkotikus ar alkoholį beveik 70%. Smurtas yra neatsiejama prostitucijos dalis. Dažniausiai tokiai teikiama seksualinei paslaugai yra būdingi pavojingi, žeminantys ir tvirkinantys seksualiniai veiksmai, tarp jų moterų pjaustymas skutimosi peiliukais, rišimas prie lovos bei plakimas iki kraujo, krūtų kandžiojimas, deginimas cigaretėmis, rankų, kojų ir lyties organų pjaustymas, tuštinimasis ir šlapinimasis ant moterų⁶⁹.

M. Fraley analizavo fizinį, psichologinį, seksualinį smurtą prostitucijos atveju. Anot mokslininkės, smurto dažnis priklauso nuo dviejų veiksnių: kuo didesnis aukos skurdas, tuo didesni smurtą ji patiria ir, kuo ilgiau moteris dirba prostitute, tuo dažnesni atvejai, kai ji patiria smurtą. Dažnai ne tik klientai, bet ir sąvadautojai, siekiant kontroliuoti bei palaužti auką, naudoja fizinį smurtą, grasinimus, įbauginimus. Autorė pabrėžia prostitucijos riziką aukoms, nes kol nėra pripažinimo, kad prostitucija kenkia moterims, nebus paruošti tinkami kovos su šiuo reiškiniu būdai⁷⁰. Anot mokslininkės, daugumai prostitucijos aukų yra diagnozuotinas potrauminio streso sindromas. Potrauminio streso sindromas prasideda patyrus stresą, nepaprastai rimtus išgyvenimus, sužalojimus, ar susidūrus su mirtimi⁷¹. Šiai ligai būdinga tai, kad nuolatos išgyvenami patirti nemalonūs įvykiai, kankina naktiniai košmarai ar prisiminimai. Aukos iš naujo išgyvena traumuojantį įvykį, jaučiasi ar tiesiog elgiasi taip, tarytum tas įvykis vėl kartotųsi. Tiriant tokių pacientų psichiką, neretai išryškėja kaltės, atsiskyrimo, pažeminimo jausmas, disociaciniai simptomai, panikos priepuoliai.

⁶⁹ O'Connor M., Healy G. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas, 2006.

⁷⁰ Fraley M. Prostitution and the Invisibility of Harm. *Women & Therapy* 26 (3/4) P. 247-280 // <http://www.prostitutionresearch.com/FarleyProstitution%26InvisibleHarm2003.pdf>. Prisijungimo laikas: 2008-11-21.

⁷¹ Farley M. Prostitution, Violence Against Women, and Posttraumatic Stress Disorder. *The Haworth Press Women & Health*, 1998, 27(3) .P. 37-49 // <http://www.prostitutionresearch.com/ProsViolPosttrauStress.html>. Prisijungimo laikas: 2008-12-01.

M. Cousineau ir E. Fleury⁷² taip pat teigia, kad prostitucijos aukos susiduria su daugybe neigiamų padarinių. Prostitucija susijusi su sveikatos problemomis: miego stoka, prasta mityba, stresu, narkotikų ir alkoholio vartojimu, hepatitu, ŽIV ir kitomis lytiniu būdu perduodamomis infekcijomis, ankstyvu ir nepageidautinu nėštumu, dėl smurto patirtomis traumomis, depresija, menka savigarba, lytinių funkcijų sutrikimais.

Prostitucija itin kenkia nepilnamečioms aukoms. Prostitucija žaloja nepilnamečių prostitučių sveikatą – kenkia reprodukcinėi sveikatai, sumenkina galimybes pastoti, išnešioti ir pagimdyti sveiką vaiką. Vertimasis prostitucija neigiamai veikia nepilnamečių prostitučių psichinę būklę – pažeidžia emocinę, dvasinę būseną; kelia gėdos bei kaltės jausmų plėtrą, depresiją, slopina empatiškumą. Prostitucijos patirtis taip pat neigiamai veikia nepilnamečių prostitučių socialinius ryšius – ugdo aukos sindromą, nesugebėjimą užmegzti ir palaikyti artimus ryšius, ugdo nepasitikėjimą aplinkiniais, skatina agresyvumą. Todėl galima konstatuoti, kad vertimasis prostitucija neigiamai veikia nepilnamečių prostitučių gyvenimo kokybę, nes nurodytos sveikatos ir socialinių ryšių problemos iš esmės apriboja nepilnamečių prostitučių profesinės karjeros, visaverčio laisvalaikio bei asmenybės tapsmo galimybes⁷³.

Anot mokslininkų (Karmaza, Šimaitis, Kvieskienė ir kt.), prostitucijos pasekmės prostitucijos aukoms yra tiek fizinės, tiek psichinės ir neigiamai veikia aukos santykius su aplinkiniais žmonėmis. **Yra išskiriamos šios pasekmės fizinei aukos sveikatai:**

- Lytiniu būdu plintančios ligos.
- Reprodukcinės sistemos sutrikimai dėl abortų bei persileidimų.
- Sužalojimai ir suluošinimai dėl nuolatos patiriamo fizinio smurto.
- Mirtis nuo sužalojimų⁷⁴.

Prostitutės retai pasirodo medicinos įstaigose, retai atlieka reikalingus tyrimus, kartais net pačios nežino, kad serga lytiškai plintančiomis ligomis, hepatitu B, hepatitu C, tuberkulioze, sifiliu, ŽIV. Be to, jos nuolat rizikuoja užkrėsti jomis ir kitus. Kadangi aukos dažniausiai nėra socialiai apdraustos, diagnozuoti ir gydyti ligas sunku. Prostitucija besiverčiančios moterys dažnai yra priklausomos nuo alkoholio ar nelegalių narkotikų. Dauguma jų turi vaikų, todėl šie vaikai sudaro padidintos rizikos grupę, kuri taip pat gali pradėti vartoti narkotikus bei alkoholį. Todėl labai svarbu yra suprasti prostitucijos grėsmę pačioms aukoms, ateinančiai kartai bei visai visuomenei.

⁷² Cousineau M. M, Fleury E. Juvenile Prostitution //

http://www.crpspc.qc.ca/Mieux_connaitre_juvpros_dec2005_anglais.pdf. Prisijungimo laikas: 2008-12-02.

⁷³ Navaitis G., Ralys K. Nepilnamečių merginų įtraukimo į prostituciją prevencija // Pedagogika. 2009, Nr 93. P. 47.

⁷⁴ Karmaza E., Šimaitis A., Kvieskienė G. ir kt. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veikos aspektais. – Vilnius, 2005. P.12.

Kaip pasekmės psichinei aukos sveikatai bei santykiams su kitais žmonėmis, išskiriamos:

- Depresija (užsisklendimas savyje, nenorėjimas nieko veikti, jėgų neturėjimas bet kokiai veiklai, nuolatinis liūdesys, vilties praradimas, savęs nuvertinimas).
- Emocinis nejautrumas – nesugebėjimas užjausti, abejingumas įvykiams.
- Baimė (tamsos, uždarytų patalpų) ir nerimas (kad kas nors blogo atsitiks, kad nesugebės susitvarkyti su savo kasdieniais reikalais).
- Miego sutrikimai (nemiga, naktiniai košmarai).
- Disociacija – prievartos bei įvykių, susijusių su ja užmiršimas, perdėtas fantazavimas, nesugebėjimas atskirti išgalvotų dalykų nuo realių.
- Gėdos bei kaltės jausmas (aukos kaltina save, kad nesugebėjo pasipriešinti, kad buvo „naivios“ ir patikėjo nusikaltėliams).
- Nesugebėjimas susikaupti, sutelkti dėmesio.
- Narkotinių medžiagų bei alkoholio vartojimas (tai yra vienas iš gynybos būdų, taip aukos stengiasi apsaugoti nuo psichologinio skausmo, gėdos bei kaltės jausmo).
- Noras bei mėginimai nusižudyti.
- Nepasitikėjimas aplinkiniais (aukos buvo išduotos, apgautos, jos buvo nuolatos išnaudojamos, mušamos, prievartaujamos, jos negaudavo maisto, joms neleisdavo ilsėtis, nesuteikdavo pagalbos).
- Nesugebėjimas užmegzti ir palaikyti artimų santykių, aukos pozicijos prisiėmimas artimuosiuose santykiuose.
- Agresyvus elgesys ir prievartos panaudojimas, palaikant tarpasmeninius santykius.
- Lytinio gyvenimo sunkumai⁷⁵.

Kaip matyti iš pateiktos analizės, prostitucijos poveikis jos aukos fizinei ir psichinei sveikatai akivaizdus. Prostitucijos verslo aukos dažnai patiria ne tik pirminę viktimizaciją, tai yra tiesioginę žalą dėl viktiminio įvykio, bet ir antrinę viktimizaciją - neigiamus padarinius, kurie nors neturi tiesioginio priežastinio ryšio, bet yra susiję su įvykiu. Prostitucijos atveju ne tik nukenčia aukų sveikata, bet ir sugniuždomos jų asmenybės. Tokia „profesija“ moteris sužaloja visam gyvenimui, paverčia pažeidžiamomis, o jų rehabilitacija trunka daugybę metų. Todėl siekiant išvengti aukščiau aptartų viktimizacijos padarinių reikėtų pasirūpinti prevencija ir laiku suteikta pagalba prostitucijos verslo aukoms.

⁷⁵ Karmaza E., Šimaitis A., Kvieskienė G. ir kt. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veikos aspektais. – Vilnius, 2005. P.12.

2. PAGALBA PROSTITUCIJOS VERSLO AUKAI

Prostitucija traktuotina kaip socialinis, o ne individualus reiškinys, todėl prostitucijos verslo aukos yra socialinės pagalbos objektas, joms turi būti suteikta visa įmanoma pagalba. J. Ruškaus teigimu, socialinės iniciatyvos besąlygiškai turi būti nukreiptos į aukas pradedant elementaria saugumo suteikimo pagalba ir baigiant parama integruojantis į darbo rinką. Siekiant užtikrinti pagalbos prostitucijos aukoms veiksmingumą ir efektyvumą, ši pagalba turi būti sisteminga ir koordinuota⁷⁶.

2.1 Pagalbos prostitucijos aukoms būdai ir kryptys

Pagalba aukoms laikoma vienu esminiu viktimologinės analizės komponentu. Svarbūs tarptautiniai dokumentai ir juos atitinkantys nacionaliniai teisės aktai reikalauja, kad valstybės teiktų visapusišką pagalbą prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms. Tokia pagalba svarbi žmogaus teisių požiūriu, kadangi ji suteikia galimybę sumažinti negatyvias prostitucijos pasekmes aukai. Laiku ir tinkamai padėjus aukoms, galima sumažinti pakartotinės viktimizacijos grėsmę, be to, gaunama pagalba skatina prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukas aktyviau bendradarbiauti su teisėsauga, liudyti prieš verbuotojus ir sąvadautojus.

Išskirtini du pagalbos prostitucijos aukoms tipai: pagalba prostitucijos aukai **iki** kol ji nenutraukė savo veiklos ir pagalba prostitucijos aukai **po** to, kai ji nusprendė atsisakyti prostitucijos verslo. V. Beresnevičiūtė ir kt.⁷⁷ įvardija pagrindines ir papildomas paslaugas, teikiant pagalbą prostitucijos versle esančioms moterims. Kaip pagrindines paslaugas autorės išskiria: informavimą, konsultavimą ir prezervatyvų dalijimą; švirkštų ir adatų keitimo programas ir narkologines paslaugas; konsultavimą ir testavimą dėl ŽIV ir lytiškai plintančių infekcijų; lytiškai plintančių infekcijų gydymo prieinamumą; patarimus ir konsultavimą pagal principą „lygus lygiam“; teisinės paslaugas ir sekso paslaugų teikėjų teisių gynimą.

Informavimas ir konsultavimas, prezervatyvų dalijimas. Nemokamų prezervatyvų dalijimas kartu su švietimu ir informavimu apie seksualinę ir reprodukcinę sveikatą yra intervencija, kuri gali užkirsti kelią plisti lytiškai plintančioms infekcijoms ir ŽIV / AIDS.

Švirkštų ir adatų keitimo programos ir narkologinės paslaugos. Daug sekso paslaugų teikėjų vartoja narkotikus, tarp jų – ir švirkščiamus. Švirkščiamų narkotikų vartojimas ir su juo

⁷⁶ Ruškus J., Mažeikienė N., Blinstrubas A. ir kt. Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005. P. 41.

⁷⁷ Beresnevičiūtė V., Krikščiukaitytė R., Paskočinaitė J., Štuikytė R. Besislepiančios nuo visuomenės. Sekso paslaugų teikėjų padėtis Lietuvoje: vertinimai ir rekomendacijos. – Vilnius, 2006. P.54-56.

susijusi rizikinga elgsena tampa vienu pagrindinių šios grupės pažeidžiamumą dėl ŽIV, hepatito C ir kitų infekcijų didinančių veiksnių. Mokslininkų F. M. Smith ir L. A. Marshall⁷⁸ atlikto tyrimo duomenimis, dauguma gatvės prostitučių yra priklausomos nuo narkotikų, todėl norint suteikti joms pagalbą ir atitraukti nuo stigmatizuojančio užsiėmimo, būtina prostitucijos aukoms užtikrinti priklausomybių gydymo paslaugas, suteikti reabilitaciją ne tik joms, bet ir jų partneriams. Taip pat nustatyta, kad į reabilitacijos procesą būtina įtraukti aukos artimuosius, kadangi aplinkinių smerkimas ir neigiamos nuostatos į jas labai trukdo efektyviam gydymui.

Savanoriškas konsultavimas ir testavimas dėl ŽIV ir lytiškai plintančių infekcijų (LPI). Jį galima apibrėžti kaip konfidencialų asmens ir sveikatos priežiūros tarnybos bendravimą, kurio tikslas – padėti asmeniui įvertinti riziką, įveikti stresą ir priimti atitinkamus su LPI ir ŽIV / AIDS susijusius sprendimus. Sekso paslaugų teikėjų žinios apie LPI suteikia joms galimybę nustatyti ne tik savo, bet ir klientų infekcijos požymius.

LPI (tarp jų ir ŽIV) gydymo prieinamumas. Jei asmuo turi LPI ar ŽIV, gydytis laiku yra būtina. Viena vertus, sekso paslaugų teikėjai negali laisvai naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis dėl ekonominių, socialinių priežasčių ar dėl stigos ir diskriminacijos sveikatos priežiūros tarnybose. Kita vertus, gydymo prieinamumas didina pačių sekso paslaugų teikėjų suinteresuotumą išsitiirti ir spręsti savo sveikatos problemas, taip mažinant LPI perdavimą kitiems.

Socialinių paslaugų prieinamumas. Tai galimybė nukreipti (o gal ir nuvesti) į tarnybas, kuriose teikiama nemokama pagalba, mokymai, ugdantys socialinius įgūdžius, vieta, kur nemokamai galima naudotis skalbimo mašina ar išsimaudyti, informacija apie socialines ir kitas paslaugas.

Patarimai ir konsultavimas pagal principą „lygus lygiam“. Dalis darbo sekso industrijoje patirtį turinčių žmonių gali veiksmingai mokyti sekso paslaugų teikėjas, nes turi asmeninės patirties, ryšių ir darbo sekso industrijos aplinkoje įgūdžių.

Teisinės paslaugos ir sekso paslaugų teikėjų teisių gynimas. Dažnai visuomenės užribyje gyvenantiems asmenims reikia teisinės pagalbos ir informacijos apie jų teises. Tai leidžia mažinti pažeidžiamumą didinančius veiksnius, taip pat naudotis ir artimiesiems užtikrinti teisėsaugos, socialines, sveikatos ir švietimo teises, įgyti pasitikėjimo, galimybių kontroliuoti ir keisti savo gyvenimą. Jos turi gauti visas paslaugas, kurias garantuoja teisės aktai.

Kaip papildomas paslaugas autorės įvardina profesinių įgūdžių formavimą (kalbos, masažo ir kosmetologijos, kompiuterių kursai ir pan.); vaikų priežiūros paslaugas (vakariniai, naktiniai vaikų darželiai, kad moterys galėtų palikti vaikus, kai dirba); pagalbą įgyjant išsimokslinimą

⁷⁸ Smith F. M., Marshall L. A., Barriers to effective drug addiction treatment for women involved in street-level prostitution: a qualitative investigation. Criminal Behaviour & Mental Health 17. 2007 // <http://www.gcal.ac.uk/violence/downloads/prostitutionarticle.pdf>. Prisijungimo laikas 2008-12-01.

(tarp jų – ir Lietuvoje privalomą pagrindinį išsimokslinimą); nakvynę (tiek vienai ar kelioms naktims šeimyninės krizės atveju, tiek ilgesniam laikui keičiant gyvenimo būdą); psichologo paslaugas (ypač esant krizinėms situacijoms, t. y. paprastai vakare, kai asmuo dirba); specialų sekso paslaugų teikimu užsiimančių nepilnamečių konsultavimą ir panašiai.

Pagalbos prostitucijos aukoms būdai turi būti orientuoti į viktimizacines priežastis, aukos poreikius ir problemų su kuriomis auka susidūrė, lygmenis. Atsižvelgiant į tai galima išskirti tris pagalbos prostitucijos aukoms lygmenis: fizinis, psichosocialinis ir socialinis – ekonominis.

Fizinis lygmuo. Šio lygmens pagalba orientuota į aukos sveikatos ir saugumo problemų sprendimą. Prostitucijos aukos dažnai būna patyrusios fizinį ir seksualinį smurtą, gyvenusios sekinančiomis fizinėmis sąlygomis, buvusios itin didelės rizikos užsikrėsti įvairiomis ligomis situacijose, taip pat dažniausiai ilgą laiką neturėjusios galimybės naudotis reikiamomis medicinos paslaugomis. Dėl šių problemų kylantys pagalbos poreikiai: medicininių paslaugų, medikamentų. Nemažai atvejų, kai sąvadautojai suranda pabėgusias moteris ir joms grasina, gąsdina ar net sumuša. Tačiau net ir nesant realių grasinimų, nukentėjusios lydi nesaugumo jausmas. Dėl šių problemų kylantys pagalbos poreikiai: įvairių saugumo priemonių (nuo informacijos konfidencialumo, anonimiškumo, teikiant pagalbą, iki gyvenamosios vietos pakeitimo, nesaugių kontaktų apribojimo).

Psichosocialinis lygmuo. Šiam lygmeniui priskiriama pagalba, orientuota į psichologinės pagalbos teikimą dėl patirtų psichologinių traumų, stigmatizacijos, izoliacijos ir baimės keisti savo situaciją. Patirtas smurtas, prievarta, netikrumas, įtampa, nuolatinis stresas ir baimė sąlygoja daugelį psichologinių ligų. Dėl šių problemų kylantys pagalbos poreikiai: profesionalios psichologinės (psichiatriinės) pagalbos. Aukos susiduria su smerkiančiu ir kaltinančiu visuomenės ar net artimųjų požiūriu, dėl ko jaučiasi atstumtos ar net izoliuotos. Kylantys pagalbos poreikiai: pozityvių socialinių ryšių, palaikymo, kontaktų su artimaisiais atkūrimo. Prostitucijos aukos patirtis ir ankstesnio gyvenimo, viktimizuojančios aplinkos, patirtų nesėkmių suformuota nuostata palaužia moterų tikėjimą gyvenimu, kitais ir savimi, neleidžia joms drąsiai, su viltimi žvelgti į ateitį. Pagalbos poreikiai: nuolatinio palaikymo, motyvacijos kėlimo, paskatinimo, įgalinimo.

Socialinis-ekonominis lygmuo. Šio lygmens pagalba yra orientuota tokių problemų, kaip pragyvenimo šaltinis, būstas, nedarbas, išsilavinimo ir/ar socialinių įgūdžių stoka. Pažymėtina, kad prostitucijos aukos socialinės – ekonominės problemos tampa dar sudėtingesnės nei buvo prieš viktimizaciją. Paprastai nukentėjusios moterys neturi jokio pragyvenimo šaltinio, taigi negali patenkinti net elementariausių kasdieninių savo ir savo vaikų poreikių (maisto, higienos prekių, drabužių ir pan.). Dėl šių problemų kylantys pagalbos poreikiai: socialinių pašalpų, kitokios paramos. Kartais dėl įvairių priežasčių (pavyzdžiui nesaugumo, stigmatizacijos,

asocialios aplinkos, artimųjų atstūmimo) grįžti į ankstesnę gyvenamąją vietą joms yra sudėtinga. Pagalbos poreikiai: bent laikino apgyvendinimo, pagalbos ieškant nuolatinės gyvenamosios vietos, teisinių-socialinių konsultacijų būsto klausimais. Absoliuti dauguma pagalbos besikreipiančių yra bedarbės ir neturi darbo patirties. Pagalbos poreikiai: pagalbos įsidarbinant, susiorientuojant darbo rinkoje, mokantis pristatyti save darbdaviui. Daugelis šių moterų nėra įgijusios net vidurinio išsilavinimo. Dėl šios problemos kylantys pagalbos poreikiai: bendrojo lavinimo, profesinio mokymo, persikvalifikavimo. Pastebima, kad kai kuriais atvejais dėl menkos patirties sąveikaujant prosocialioje aplinkoje nukentėjusiosios neturi būtinų socialinių įgūdžių, nežino, kaip elgtis įvairiose kasdienėse gyvenimo situacijose, todėl kylantys pagalbos poreikiai: įvairių socialinių įgūdžių lavinimo, pagalba organizuojant vaiko priežiūrą⁷⁹.

Įvairūs autoriai (Ruškus, Leliūgienė ir kt) kalbėdami apie pagalbos organizavimą prostitutijos aukoms dažniausiai naudoja reintegracijos, reabilitacijos arba resocializacijos terminus. Tenka konstatuoti, jog daugumai prostitutijos aukų reikalinga neatidėliotina kompleksinė pagalba reabilituojantis ir reintegruojantis į visuomenę. Be tokios pagalbos jos išlieka itin pažeidžiama grupė, susidurianti su išnaudojimo, prievartos, smurto rizika, įskaitant pakartotinio tapimo aukomis pavojų.

Kiekvienai aukai reikalingas atskiras priėjimas bei individualus pagalbos modelis, nes aukų situacijos yra labai įvairios, tiesiog unikalios. Tačiau sprendžiant konkrečius pagalbos rėmimo, nukreipimo klausimus, būtina ieškoti daugiau ar mažiau standartizuoto kelio, nes kitaip išlieka didelis pagalbos chaotiškumo ir nepakankamo organizuotumo pavojus. Kita vertus, standartizuojant ir vienodinant pagalbą išlieka pavojus nebeatsižvelgti į atskiros aukos poreikius, unikalų jos situaciją. Todėl J. Ruškaus ir N. Mažeikienės⁸⁰ buvo sukonstruotas kompleksinis aukų įgalinimo modelis. Modelyje siūloma Lietuvoje diegti kelių pakopų rėmimo sistemą. Pirmiausia svarbu diferencijuoti skirtingas reintegracijos veiklas pagal skirtingus aukų poreikius. Pateiktas trijų pakopų (*būtinoji pagalba, psichologinė-socialinė pagalba ir edukacinė profesinė integracija*) paslaugų modelis, kuriame numatytas dalinis (į konkretų etapą orientuotas) aukos apibrėžimas, paslaugų turinys bei paslaugų efektyvumo požymiai.

Būtinosis pagalbos paslaugos skirtos aukai, kuri yra, išeina arba yra išėjusi iš prostitutijos tinklo ir veiklos, yra patyrusi prievartą (apgaulę, pardavimą, psichinį ar fizinį smurtą, ir panašiai), kuri turi poreikius neatidėliotinai būtinajai socialinei, psichologinei, medicininei arba teisinei pagalbai (6 lent.).

⁷⁹ Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problema, prevencija, pagalba aukoms / red. A. Sipavičienė. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Vilniaus Universitetas, 2005. P. 92-97.

⁸⁰ Ruškus J., Mažeikienė N. Prekybos moterimis ir prostitutijos aukų reabilitacija ir reintegracija Lietuvoje: padėties analizė ir galimybių modeliavimas // Socialinis darbas. 2005, Nr 4 (2). P. 107.

6 lentelė. Būtiniosios pagalbos paslaugų struktūra ir kryptingumas

Paslaugų forma	Paslaugų turinys	Efektyvumo požymiai (resursų atpažinimo ir „sužadavimo“)
Pirminė psichologinė pagalba, individualių poreikių įvertinimas ir individualaus įgalinimo plano sudarymas	Pirmasis kontaktas	Besąlygiškas nusiteikimas empatiškam, pasitikėjimo kupinam, „nekaltinančiam“ susitikimui.
	Nustatomi individualūs aukos materialiniai, saugumo, psichiniai, socialiniai poreikiai	Naudojamos patikrintos poreikių nustatymo metodikos lygiagrečiai sukuriant besąlyginio priėmimo ir maksimaliai saugią aplinką
Laikino prieglobsčio suteikimas	Prieglobstis bendruomenėje, apsaugotame bute, globos įstaigoje; nenorinčioms / negalinčioms keisti gyvenamosios vietos teikiama dalinė būsto parama	Teikiant šią pagalbą siekiama aukos išpareigojimo kitoms, ypač psichologinei / psichiatrinei, pagalboms
Kita materialinė pagalba	Dalinė finansinė parama, maistas, higienos priemonės ir kiti būtiniausiai daiktai	
Socialinė pagalba	Šeimos / giminystės ryšių išsiaiškinimas ir atkūrimas, socialinio tinklo kūrimas ir panašiai	Artimųjų kaip įgalinimo resurso suradimas ir parengimas; darbas su artimaisiais destigmatizuojant auką
Medicininė pagalba	Visa būtinoji medicininė pagalba, apimanti ginekologijos, psichinės sveikatos ir kitas paslaugas	Besąlyginis priėmimas ir destigmatizacijos užtikrinimas iš paslaugą teikiančių medikų pusės
Teisinė pagalba	Pagalba susitvarkant asmens, socialinės paramos ir kt. dokumentus	Maksimali orientacija į konfidencialumą ir destigmatizaciją

Šaltinis: Ruškus J., Mažeikienė N. p. 107

Socialinės-psichologinės paslaugos skiriamos moterims, kuri yra, išėina arba yra išėjusi iš prostitucijos tinklo ir veiklos, yra patyrusi prievartą (apgaulę, pardavimą, psichinį ar fizinį smurtą, ir panašiai), kuri būtiniosios pagalbos metu išreiškė bent minimalią motyvaciją keistis, elgėsi bent minimaliai kooperatyviai jai teikiamų paslaugų atžvilgiu ir kuri išreiškė poreikį plėtoti savo savarankiškumą. Tokiu atveju jai suteikiama socioedukacinė ir psichologinė pagalba (7 lent.).

7 lentelė. Socialinių-psichologinių paslaugų struktūra ir kryptingumas

Paslaugų forma	Paslaugų turinys	Efektyvumo požymiai (resursų atpažinimo ir „sužadavimo“)
Socioedukacinė pagalba	Gyvenimo įgūdžių (biudžeto ir laiko planavimas, gyvenimo ir karjeros planavimas, higienos, bendravimo ir motinystės įgūdžių) formavimas	Savarankiška aukos elgsena konkrečiose gyvenimiškose- buitinėse situacijose (stebimas naujų įgūdžių išmokimas ir jų panaudojimo apraiškos)
Psichologinė pagalba	Konsultacijos, orientuotos į naujų gyvenimo prasmų (vertybių) atradimą ir naujų savęs bei aplinkos valdymo (konfliktų sprendimo, sprendimų priėmimo, psichologinės savigynos ir pan.) gebėjimų formavimą	Daugiau ar mažiau savarankiška aukos elgsena konkrečiose stresinėse-santykių situacijose (stebimas naujų įgūdžių išmokimas ir jų panaudojimo apraiškos)

Šaltinis: Ruškus J., Mažeikienė N. p. 108

Edukacinių ir profesinės integracijos paslaugos teikiamos moteriai, kuri yra, išsina arba yra išėjusi iš prostitucijos tinklo ir veiklos, yra patyrusi prievartą (apgaulę, pardavimą, psichinį ar fizinį smurtą, ir panašiai), kuri elgiasi pakankamai savarankiškai buitinėse ir socialinėse situacijose ir išreiškia bent minimalų poreikį palaikomajai pagalbai įsiliejant į edukacinius ir/ar profesinius tinklus (8 lent.).

8 lentelė. Edukacinių ir profesinės integracijos paslaugų struktūra ir kryptingumas

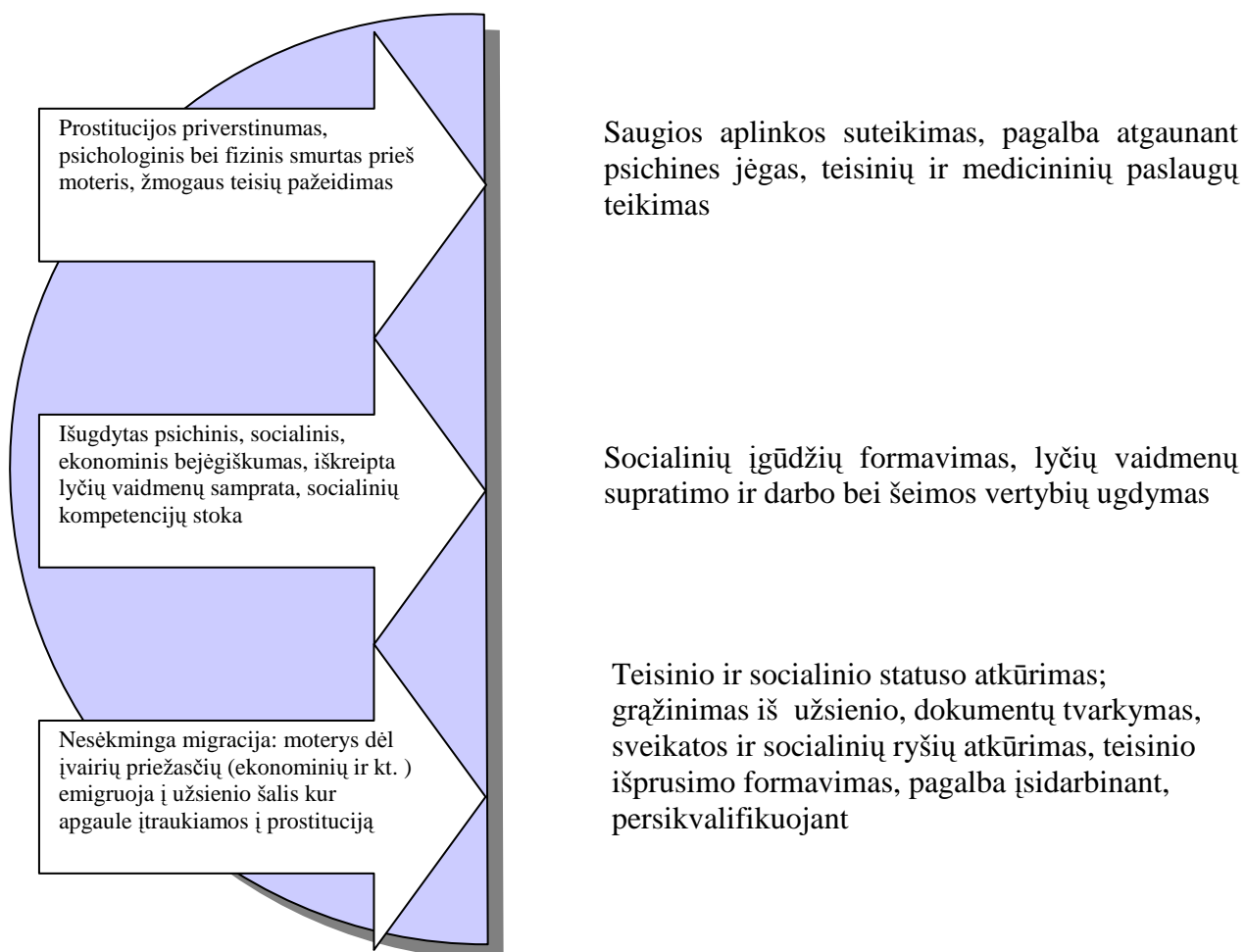
Paslaugų forma	Paslaugų turinys	Efektyvumo požymiai (resursų atpažinimo ir „sužadavimo“)
Sąlygų sudarymas įgyti formalųjį bendrąjį ir/ar profesinį išsilavinimą	Profesinis konsultavimas ir profesinis rengimas mažose heterogeninėse intensyvaus mokymo grupėse, užtikrinant lydimąją pagalbą: vaiko priežiūrą mokymosi laikotarpiu, pagalbą atliekant namų užduotis	Motyvacijos apraiškos siekti išsilavinimo, integruotis į darbo rinką, naujų vertybių (darbo) ir savarankiško gyvenimo įgūdžių (mokėjimo struktūruoti laiką, planuoti asmeninį biudžetą) atsiradimas, naujų profesinių kompetencijų įgijimas
Sąlygų integruotis į darbo rinką sudarymas	Pagalba įsidarbinant ir parama darbovietėse	Anonimiškumo aukos praeities atžvilgiu užtikrinimas darbo vietoje ir psichologinis, edukacinis, socialinis palaikymas (pagal aukos prašymą arba susidarius kritinėms situacijoms)

Šaltinis: Ruškus J., Mažeikienė N. p. 108

Anot J. Ruškaus ir N. Mažeikienės, toks paslaugų teikimo prostitucijos aukai modelis šiandienos situacijoje yra realiausias, atitinkantis nūdienos poreikius bei galimybes. Tačiau, norint pagerinti prostitucijos aukų reintegracijos paslaugų kokybę, neužtenka dirbti tik su pačiomis aukomis. Paslaugoms įgyvendinti reikalinga įvairių žinybų

intervencija, tarporganizacinio ir tarpžinybinio bendradarbiavimo tinklo sukūrimas, aiškus funkcijų pasidalijimas bei komunikacijos valdymas.

Tačiau I. Leliūgienės ir kt.⁸¹ manymu, aukščiau aptartas pagalbos prostitucijos verslo aukoms modelis nėra pakankamai išsamus ir teoriškai pagrįstas atsižvelgiant į nagrinėjamą problemą, nes orientuotas daugiau į nevyriausybinę organizacijų veiklą, kuri remiasi skirtingais aukų aiškinimo modeliais. Todėl teikiama pagalba nėra kompleksinė ir neatitinka visų aukos poreikių. Mokslininkės siūlo remtis pritaikytu J. Ruškaus (2005) prostitucijos ir prekybos moterimis aukų sampratų modeliu (žr. 2 pav.), atskleidžiančiu šios problemos priežastis, aukų charakteristikas bei kompleksinės pagalbos poreikį. Analizuojant prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų sampratą, išryškėja kompleksinio požiūrio poreikis, kai nukentėjusioji laikoma tam tikros situacijos (migracijos, smurto, aplinkybių ar kt.) ir įvairių sistemoje tarpusavyje sąveikaujančių dalių (socializacija, praeities įvykiai, traumos, socialinės aplinkos ir kt.) auka. Tokiu atveju įvertinamas aukos problemų kompleksiskumas, ir pagalbos teikimo kryptys organizuojamos atsižvelgiant į realius nukentėjusiosios moters poreikius.

2 pav. **Prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukos sampratos**

(Šaltinis: adaptuota pagal Leliūgienę I. ir kt., 2008, p.134.)

⁸¹ Leliūgienė I., Baronaitė A., Zapolskytė Ž. Prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacinės galimybės // Socialinis darbas. 2008, Nr. 7(2). P. 134.

Autorių teigimu, ypač svarbu taikyti edukacines priemones, kurios yra labai svarbios aukų resocializacijos procese, nes tai sudaro pagrindą aukai integruotis į visuomenę, darbo rinką, padeda tapti aktyvia, savarankiška, pasitikinčia savimi bei atsakinga už savo ateitį asmenybe. Atskleista edukacinių galimybių sudarymo bei prieinamumo situacija parodė, kad yra skiriamos dvi trukdžių grupės: *individualūs* (laiko stoka, sveikatos problemos, darbo ir mokslo nesuderinamumas, sunki finansinė būklė, nekonstruktyvūs socialiniai ryšiai ir kt.) bei *valstybiniai* (menka infrastruktūra regionuose, edukacinių paslaugų netolygus pasiskirstymas, finansavimo priklausomumas nuo projektinės veiklos, nepakankamas švietimo institucijų prieinamumas ir kt.). Šie įvardijami neigiamai veikiančios edukacines galimybes, o tuo pačiu ir resocializacijos procesą veiksniai gali būti traktuojami kaip sritys, kurias reikia tobulinti bei problemos, kurias reikia neatidėliotinai spręsti siekiant užtikrinti palankesnes edukacines sąlygas prostitucijos aukoms resocializuotis⁸².

Taigi, apibendrinant pagalbos kryptis prostitucijos ir prekybos žmonėmis prostitucijos tikslais aukoms, galima pastebėti, kad pagalba aukoms priklauso nuo to, kokią prostitucijos aukos definiciją pasirinko organizacija, taip pat nuo to, kokie yra aukos poreikiai. Tačiau svarbu pabrėžti, kad potencialių ir esamų aukų socialinis, bendrasis ir profesinis ugdymas bei integracija į darbo rinką turėtų tapti organizacijų esminiu pagalbos tokioms aukoms uždaviniu.

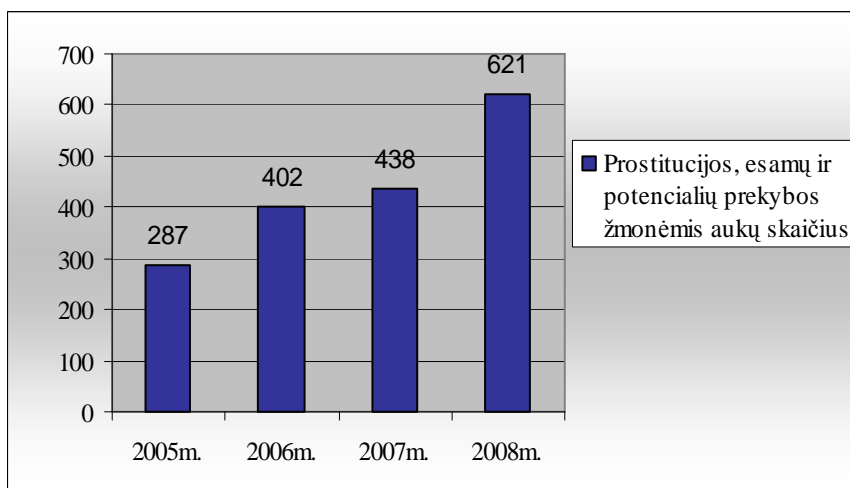
2.2 Lietuvos organizacijų, teikiančių pagalbą prostitucijos aukoms, veiklos ypatumai

Kadangi aukos viktimologinė analizė apima ir institucijų, teikiančių pagalbą aukoms, veiklą, todėl tikslinga jų veiklos ypatumus aptarti. Lietuvoje veikia kelios organizacijos, į kurias gali kreiptis prostitucijos aukos savo iniciatyva ar būti nukreiptos socialinių tarnybų, policijos, giminių, artimųjų. Jų veiklą paskatino 2002 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 62 patvirtinta Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programa. Šios programos priemonių plane yra numatyta remti vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų projektus, skirtus prostitucijos aukų socialinei pagalbai ir reintegracijai. TMO Vilniaus biuro depersonalizuotos duomenų bazės duomenimis, pagalbą prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms teikia aštuonios organizacijos⁸³ (žr.1 priedą).

⁸² Leliūgienė I., Baronaitė A., Zapolskytė Ž. Prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacinės galimybės // Socialinis darbas. 2008, Nr. 7(2). P. 143.

⁸³ Duomenų apie prekybos žmonėmis aukas socialinę pagalbą teikiančiose organizacijose analitinė apžvalga (depersonalizuotos duomenų bazės duomenimis), TMO, 2009. P 2.

Igyvendinus Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą ir tęstinę Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programą, Lietuvoje sukurta ir veikia prekybos žmonėmis aukų ir nukentėjusiųjų rėmimo ir pagalbos sistema. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateikiamoje ataskaitoje apie prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 programos įgyvendinimą 2008 metais duomenimis, 2008 m. Lietuvoje pagalba buvo suteikta 621 prostitucijos, esamoms ir potencialioms prekybos žmonėmis aukoms (3 pav.)⁸⁴.

3 pav. **Prostitucijos, esamos ir potencialios prekybos žmonėmis aukų skaičius, kuriam suteikta pagalba 2005-2008m.**

Šaltinis: Ataskaita apie prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 programos įgyvendinimą 2008 metais

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2005–2008 metais nevyriausybinės organizacijos vykdė 52 projektus, skirtus nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis socialinei paramai, apsaugai ir grąžinimui į visuomenę⁸⁵. Siekdama gerinti prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų socialinį rėmimą ir apsaugą, 2008 metų pradžioje Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atrinko 15 pateiktų projektų, kuriuos iš dalies finansavo. 2008 m. paramą gavo 107 nuo prekybos žmonėmis nukentėjusios moterys ir 815 potencialios (specialiųjų internatinių mokyklų auklėtinės, paauglės iš rizikos grupės šeimų ir kt.) prekybos žmonėmis ar prostitucijos aukos. Analizuojant projektų įgyvendinimo rezultatus (žr. 2 priedą), stebima nematerialinių socialinės paramos paslaugų augimo tendencija – 2008 m. potencialioms ir esamoms prekybos žmonėmis aukoms daugiausiai buvo suteikta *psichologinė pagalba* (542 aukoms). Aktualu išliko teikti *informavimo paslaugas*, jų suteikta 356 aukoms, *socialinės paramos* bei *teisinės pagalbos*

⁸⁴ Ataskaita apie prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 programos įgyvendinimą 2008 metais // http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/Prekyba_zmonemis/Prekybos_zmonemis_ataskaita_2008.doc. Prisijungimo laikas 2009-09-29.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“ //Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

teikimas – 350 ir 208 atitinkamai. 2008 m. stebima *maitinimo* paslaugų suteikimo augimo tendencija – ataskaitinio laikotarpio metu šias paslaugas gavo 465 tikslinės grupės atstovų. Ženklią dalį sudarė kitų paslaugų – t.y. *grupiniai užsiėmimai, švietimas, savipagalbos grupės ir panašiai*, teikimas, paslaugos suteiktos 621 asmeniui. Kaip ir 2007 metais aktualiomis išliko *medicininės, aprūpinimo būtiniaisiais daiktais, apgyvendinimo krizės atveju* paslaugos. Nagrinėjant nuo prekybos žmonėmis nukentėjusių ir potencialių aukų profesinės reintegracijos rodiklius, galima teigti, kad lyginant su 2007 m. išaugo *profesinio orientavimo paslaugų* skaičius. Tačiau dėmesys, skiriamas (re)integracijai į darbo rinką vis dar nėra pakankamas. Apie tai byloja sąlyginai nedidelis tokių paslaugų gavėjų skaičius ir tai, kad ne visi projektų vykdytojai teikia integraciją į darbo rinką skatinančias paslaugas. Remiantis 2008 m. duomenimis, *profesinis konsultavimas* buvo suteiktas 75 aukoms, *pagalba integruojantis į darbo rinką* - 73, *užimtumo ir darbo terapijos paslaugos* suteiktos 134 aukoms⁸⁶.

Depersonalizuotos duomenų bazės duomenys parodė, kad palyginus 2006, 2007 ir 2008 metų duomenis, vis aktualesne tampa *teisinė pagalba* – jos poreikis kasmet augo, kas atskleidžia jog pagalbą teikiančios organizacijos pastaraisiais metais vis aktyviau bendradarbiauja su teisėsaugininkais, o teisėsaugos pareigūnai vis dažniau perduoda informaciją apie nukentėjusius asmenis. Duomenų analizė leidžia teigti, kad organizacijos, užtikrinančios kompleksinės pagalbos prieinamumą, vis dažniau teikia pagalbą *įsidarbinti, tęsti mokslus ar įgyti kitokių darbinių/ socialinių įgūdžių*, kas padeda prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms reabilitacijos procese, o pagalbos tęstinumas užtikrina ne tik pagalbą nukentėjusiems, bet ir aktyvią kovą su nusikalstamo pasaulio atstovais. Visapusišką pagalbą gaunantys nukentėjusieji gali aktyviau dalyvauti atstatant teisingumą bei sėkmingiau integruotis į visuomenę⁸⁷. Pagalba prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms teikiama anonimiškumo (jokia asmeniška informacija apie aukas neperduodama tretiesiems asmenims/ kitoms organizacijoms be nukentėjusiųjų sutikimo, išskyrus tuos atvejus, kuomet aukos gyvybei ar sveikatai gresia pavojus), individualumo (pagalbos procesas planuojamas atsižvelgiant į individualią nukentėjusiųjų situaciją ir poreikius), visuotinumą (pagalba siūloma visoms identifikuotoms, nukreiptoms ar savarankiškai besikreipusioms aukoms) principais⁸⁸. Taip pat būtina paminėti ir

⁸⁶ Ataskaita apie prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 programos įgyvendinimą 2008 metais // http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/Prekyba_zmonemis/Prekybos_zmonemis_ataskaita_2008.doc. Prisijungimo laikas 2009-09-29.

⁸⁷ Duomenų apie prekybos žmonėmis aukas socialinę pagalbą teikiančiose organizacijose analitinė apžvalga (depersonalizuotos duomenų bazės duomenimis), TMO. 2009. P. 11-12.

⁸⁸ Pagalba prekybos žmonėmis aukoms // <http://infocentras.iom.lt/documents/Pagalba.pdf>. Prisijungimo laikas 2009-09-29.

lankstumo ir tęstinumo organizuojant paslaugas prieglobstyje ir bendruomenėje, greito reagavimo krizių atveju bei komandinio darbo principais⁸⁹.

Organizacijų, teikiančių pagalbą prostitucijos aukoms, veiklos kryptys pirmiausia sietinos su gan skirtingais požiūriais į prostitucijos priežastis ir jos aukos fenomeną. Atsižvelgiant į tai, išskirtinos trys organizacijų, teikiančių pagalbą prostitucijos aukoms, grupės:

Organizacijos, prostitucijos auką priskiriančios fizinio ir psichologinio smurto aukų grupei, teikdamos pagalbą prostitucijos aukoms, dėmesį skiria psichologinei pagalbai, psichiniam ir fiziniam saugumui. Šių organizacijų pranašumas, kad prostitucijos aukos nėra stigmatizuojamos, nepatiria socialinės atskirties, kadangi pati organizacija dirba ne tik su prostitucijos aukomis, bet ir su kitomis patyrusiomis smurtą moterimis. Taip aukos lengviau atgauna psichines ir fizines jėgas. Tokio požiūrio trūkumas, kad auka iki patekdama į prostitucijos tinklą, neturėjo reikiamų socialinių įgūdžių (vertybių, mokymosi, darbo įgūdžių) ir yra tikimybė, kad reintegracijos procesas nepavyks, jei organizacija neatsižvelgs į šį aspektą. Lietuvoje tokio pavyzdžio organizacija galėtų būti Vilniaus miesto savivaldybės biudžetinė įstaiga Motinos ir vaiko pensionas (žr. 1 priedą).

Organizacijos besiorientuojančios į aukos socialinių įgūdžių ugdymą, bendravimą su auka, naujų santykių tarp vyro ir moters kūrimą, savo veikloje vadovaujasi požiūriu, kad prostitucijos auka augo sudėtingomis sąlygomis, materialinio skurdo, pedagoginio apleistumo sąlygomis, todėl nesusiformavus socialiniams įgūdžiams, neturėdama supratimo apie lyčių vaidmenis bei darbo ir šeimos vertybes, moteris pasirinko prostitucijos kelią. Viena iš tokių organizacijų veiklos sričių yra prevencinis darbas ir darbas su potencialiomis aukomis. Šis požiūris nukreiptas į ilgalaikį, nors ir brangiai kainuojantį, tačiau veiksmingą pagalbos procesą. Tokio pobūdžio veiklą vykdo Lietuvos Caritas, Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras, Anykščių bendruomenės centras ir kitos organizacijos (žr. 1 priedą).

Trečioji grupė organizacijų savo veiklą orientuoja į pagalbą moterims, kurios dėl ekonominių priežasčių išvyko į užsienį ieškoti darbo ir dėl savo nepakankamų teisinių žinių, išprusimo bei nesugebėjimo atpažinti apgaulės, tapo priverstinėmis prostitucijos aukomis⁹⁰. Tokių organizacijų grupei priskirtinas TMO Vilniaus biuras (žr. 1 priedą). Jeigu prostitucijos auka yra suprantama kaip nesėkmingos migracijos rezultatas, tai atitinkamai pagalbą jai įgauna kitokią formą. Ją galima suskirstyti į tris etapus: pagalba užsienyje, pagalba grįžti į Lietuvą ir pagalba Lietuvoje.

⁸⁹ Programa Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms // <http://www.caritas.lt/index.php?id=29>
Prisijungimo laikas 2009-09-29.

⁹⁰ Ruškus J., Mažeikienė N. Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija Lietuvoje: padėties analizė ir galimybių modeliavimas // Socialinis darbas. 2005, Nr 4 (2). P. 104

1) Pagalba užsienyje. Identifikavus užsienyje prekybos žmonėmis auką, pagalbos kryptys teikiamos jai pagal poreikius – skubi saugi nakvynė, socialinių darbuotojų, teisininkų paslaugos, medicininė pagalba, konsulinės paslaugos, apsauga. Jei aukos buvimas užsienio šalyje užtrunka (dėl bendradarbiavimo su policija, parodymų teikimo ar kitų priežasčių), tuo atveju užtikrinama pagalba ilgesniam laikotarpiui, įskaitant medicininės, psichologinės paslaugas, teisinę pagalbą. Tais atvejais, kai numatoma, kad prekybos žmonėmis auka grįš į Lietuvą, informuojamas TMO Vilniaus biuras, kuris nuo informavimo momento prisiima atsakomybę už pagalbos konkrečiam nukentėjusiam asmeniui koordinavimą.

2) Pagalba grįžti. Šiame etape TMO organizuoja aukos kelionę namo ir jos pasitikimą bei numato tolimesnės pagalbos preliminarų planą. Pagalba grįžti apima kelionės išlaidų padengimą, tranzito pagalbą tarpinėse šalyse (jei reikalinga), itin sunkiais atvejais (kai sutrikdyta nukentėjusiųjų sveikata) lydinčio specialisto skyrimą, pasitikimą Lietuvoje, vietinį transportą iki galutinės grįžimo vietos Lietuvoje, pirminį aukos poreikių įvertinimą, nukreipimą į tolimesnę pagalbą Lietuvoje teikiančią organizaciją, atitinkamų tarnybų informavimą apie atvejį.

3) Pagalba Lietuvoje. Šiame etape TMO perduoda atvejį vienai iš organizacijų, teikiančių kompleksinę pagalbą prekybos žmonėmis aukoms. Šios organizacijos pagal poreikius teikia nukentėjusioms apgyvendinimą, socialinę, medicininę, psichologinę pagalbą, teisinę pagalbą, mokymus, socialinių įgūdžių lavinimą, persikvalifikavimą, pagalbą įsidarbinant⁹¹.

Svarbu pabrėžti, kad pagalba, kurią teikia organizacijos, dirbančios su prostitucijos verslo aukomis, bus efektyvesnė jei tarp institucijų vyks bendradarbiavimas. Plėtojant pagalbą prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms turėtų būti vykdomas ne tik įvairių socialines paslaugas teikiančių organizacijų bendradarbiavimas, bet ir bendradarbiavimas su policijos komisariatais. Ne mažiau svarbus aspektas kalbant apie paslaugų teikimo prostitucijos aukoms efektyvumą ir kokybę yra darbuotojų kompetencija ir pasirengtumas teikti minėtas paslaugas. Daugelis specialistų pagrindinių žinių ir įgūdžių įgijo jau pradėję dirbti praktiškai, mažiau specialistų – per mokymus. Dalijimasis patirtimi turi reikšmingą įtaką darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, kuris turi būti vykdytinas ne tik organizacijos viduje, bet ir tarp skirtingų organizacijų. Vertingas informacijos šaltinis yra anksčiau seksualines paslaugas teikusios moterys. Bendradarbiavimas su buvusiomis sekso paslaugų teikėjomis yra naudingas ir specialistams, ir veiksmingas pagalbos metodas gelbėjant kitas aukas iš prostitucijos liūno. Šis metodas taikytinas daugiau narkotines medžiagas vartojantiems asmenimis, bet pamažu šis pagalbos metodas įsitvirtina ir Lietuvoje.

⁹¹ Pagalba prekybos žmonėmis aukoms // <http://infocentras.iom.lt/documents/Pagalba.pdf>. Prisijungimo laikas 2009-09-20.

Taigi, šiuo metu Lietuvoje jau yra nusistovėjusi praktika, kad dažniausia į pagalbą prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms veiklą ištraukia ir ją vykdo nevyriausybines organizacijos. Jos šią veiklą vykdo savo resursų, valstybinio ar savivaldybių finansavimo arba užsienio valstybių ar tarptautinių organizacijų remiamų projektų pagrindu. Organizacijų teikiama pagalba paprastai yra nemokama. Yra konsultuojama telefonu ar atvykus į instituciją, vyksta individualus konsultavimas ir pagalba savitarpio grupėse, teikiamos psichologo, socialinio darbuotojo paslaugos, pagal poreikį teikiama medicininė pagalba ar suteikiamas laikinas prieglobstis, padedama tvarkyti dokumentus, teikiamos profesinio orientavimo paslaugos. Vis aktualesne tampa teisinė pagalba. Tačiau dėmesys, skiriamas (re)integracijai į darbo rinką vis dar nėra pakankamas. Organizacijų veiklos kryptys sietinos su skirtingais požiūriais į prostitucijos verslo aukos sampratą, tačiau organizacijos, teikiančios pagalbą prostitucijos aukoms, paslaugomis siekia skatinti jų reintegraciją į bendruomenę, įgyti nesmurtinio bendravimo patirties, atkurti aukos savivertę ir padėti grįžti į visavertį gyvenimą. Apibendrinant organizacijų veiklos analizę, galima teigti, kad Lietuvos organizacijos dirba tiek su potencialiomis prostitucijos verslo aukomis, tiek jų veikla orientuota į kompleksinės pagalbos teikimą šiame versle esančioms arba iš jo išėjusioms moterims.

2.3 Prostitucijos prevencija kaip pagalbos potencialioms prostitucijos aukoms forma

Kaip viena iš pagalbos prostitucijos aukoms formų įvardijama viktimizacinė prevencija. Esant ekonominiam nuosmukiui didėja nedarbas, žmonės yra priversti ieškoti kitų galimybių užsidirbti pragyvenimui. Tai kelia ir naujas susijusias su prostitucija problemas. Didėja pavojus, kad merginos, neturėdamos darbo ir ieškodamos uždarbio, pradės verstis prostitucija šalies viduje arba važiuos į užsienį ieškoti pelningos veiklos. Lietuvai prisijungus prie Šengeno erdvės jos piliečiams suteikta laisvė judėti Šengeno erdvės valstybėse, dėl ko sumažėjo valstybės galimybės kontroliuoti piliečių (taip pat nepilnamečių) judėjimą. Iškilus šioms grėsmėms, reikia užkirsti kelią viktimizacijai, todėl ypač turi būti rūpinamasi prevencija ir švietimu prostitucijos klausimais.

Socialinio darbo teorijoje yra skiriama pirminė ir antrinė prevencija. Pirminė prevencija yra labai plataus pobūdžio: tai gali būti visuomenės švietimas, socialinės gerovės visuomenėje kūrimas ir panašiai. Antrinė prevencija yra konkretesnė ir labiau specializuota. Ji nukreipta į

konkrečias visuomenės grupes, kur yra pavojus tapti auka⁹². Prostitucijos atveju būtina yra ir pirminė, ir antrinė prevencija, kuri turi būti skirta šioms tikslinėms grupėms:

- plačioji visuomenė,
- nepilnamečių asmenų tinkamų įgūdžių formavimas,
- potencialių aukų – jaunų, socialiai pažeidžiamų merginų bei moterų grupės,
- nukentėjusieji asmenys, siekiant išvengti pakartotinės viktimizacijos,
- seksualiniai paslaugų pirkėjai, verbuotojai, sąvadautojai, prekeiviai žmonėmis.

B. Kairienė ir N. Kučinova akcentuoja, kad efektyvi prevencinė priemonė kovojant su prostitucijos ir prekybos žmonėmis prostitucijos tikslais fenomenu yra visuomenės švietimas. Autorės teigia, kad švietimas laikomas svarbiu instrumentu kovojant su prostitucija, nes gali paskatinti viešas diskusijas šiomis temomis. Dėl nusikalstamą veiką vykdančių asmenų nebaudžiamumo, tyrimų stokos ir šio reiškinio latentiskumo visuomenė negauna teisingos informacijos apie reiškinio mastą ir paplitimą, o tai yra prielaidos susidaryti klaidingai nuomonei, kad prostitucija ir prekyba žmonėmis nėra aktuali problema. Visuomenės švietimas ne tik supažindina su pačia problema, bet informuoja apie galimybes ir būdus, kaip išvengti viktiminės situacijos, kur kreiptis pagalbos, skatina bendrai rūpintis problema, aktyvina visuomenę, o tai taip pat yra prevencinės veiklos prielaida⁹³. Tarptautinės teisės aktai taipogi akcentuoja švietimą (informavimą) kaip vieną iš būtinų ir efektyviausių prostitucijos ir prekybos žmonėmis prevencijos priemonių, t.y. būtent žmonių informavimas apie pavojus ir tų pavojų išvengimo būdus bei kelius sudaro sąlygas minimalizuoti naujų asmenų (nepilnamečių, bedarbių, smurtą ir seksualinę prievartą buityje patiriančių mergaičių, moterų ir kitų asmenų) įtraukimą į prekybą žmonėmis ir priverstinę prostituciją, taip pat jau įtrauktų žmonių pasitraukimą iš prekybos žmonėmis ir prostitucijos. Būtent švietimo (informavimo) stoka tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu sudaro prielaidas įtraukti žmones į prostituciją ir prekybą žmonėmis, ir tuo pažeisti jų teises⁹⁴. Taigi švietimas užima ypatingą vietą viktimologinės prostitucijos prevencijos priemonių sistemoje.

I. Bazylevas⁹⁵ pateikė VŠĮ „Vaiko namas“ direktoriaus E. Karmazos pastabas, jog vienas iš galimų sprendimų būdų, siekiant užkirsti kelią prekybai nepilnamečiais bei nepilnamečių prostitucijai, yra ankstyvoji prevencija. Tyrimai rodo, kad pati efektyviausia prevencija yra tuomet, kai dirbama su pradinių klasių moksleiviais ar netgi ikimokyklinio amžiaus vaikais.

⁹² Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problema, prevencija, pagalba aukoms / red. A. Sipavičienė. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Vilniaus Universitetas, 2005. P. 71-72.

⁹³ Kairienė B., Kučinova N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės // Socialinis darbas. 2008, Nr. 7(1). P. 120-121.

⁹⁴ Bazylevas I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat prostitucijos klausimais) // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owa/repl/inter/owa/U0073012.doc> Prisijungimo laikas 2009-09-01.

⁹⁵ Situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas // <http://www3.lrs.lt/docs2/ACVEUAQX.DOC>. Prisijungimo laikas 2009-09-30.

Tačiau šio amžiaus vaikams prevencija turi būti nukreipta ne į prostituciją, o į tam tikrų įgūdžių, savybių ugdymą. Kaip jau buvo kalbėta pirmojoje šios darbo dalyje, priežastys, dėl ko nepilnamečiai pradeda užsiimti prostitucija ar patenka į prekybos žmonėmis pinkles, yra vaikystėje patirta seksualinė prievarta, menki socialiniai įgūdžiai užimtumo planavimui (nenoras mokytis ir pan.), nepasitikėjimas ar pernelyg didelis pasitikėjimas savimi, savarankiškumo trūkumas, žinios apie lytinį gyvenimą (per ankstyva patirtis, iškreiptos žinios, gaunamos iš draugų, visuomenės informavimo priemonių), moters padėtis visuomenėje, konfliktiški santykiai šeimoje. Dėl sudėtingos šeimos vidinės atmosferos vaikas stengiasi daugiau laiko praleisti už jos ribų, didėja tikimybė būti įtrauktam į prostituciją. Vienas iš sprendimų būdų – ugdyti vaikams šias savybes, skatinti tėvus spręsti problemas, išylančias bendraujant su vaikais. Anot užsienių autorių M. Cousineau ir E. Fleury⁹⁶, prevencijos programos turi padėti tobulinti įgūdžius, susijusius su seksualumu ir tarpusavio santykiais, į prevencinį švietimą mokykloje turėtų būti įtraukti ir tokių vertybių ugdymas kaip meilė, draugystė, pagarba, intymumas, svarbus ir lytinis ugdymas. Tai padėtų lengviau atpažinti įvairius išnaudojimo formas ir jaunimas gebėtų labiau apsaugoti save. Be to, į prevencijos programas turėtų būti įtraukti ne tik vaikai ir jaunimas, bet ir jų šeimos ir bendruomenė.

Prevenčinės veiklos sėkmės galima tikėtis tinkamai suderinus jos formas (masinė, grupinė bei individuali prevencija) bei priemones (informacinės šviečiamosios, socialinės – ekonominės, teisinės). Darbo metodų spektras vykdant prostitucijos prevenciją labai platus – jis apima įvairius tiesioginio informavimo būdus (televizija, spauda, lankstinukai ir kita), konsultavimą, mokymus, rizikos grupių švietimą, jų socialinės-ekonominės padėties gerinimą, seksualinės prievartos prevenciją bei kitas veiklas⁹⁷. Jis parodo, kaip problema suvokiama valstybės politikos lygmenyje, kokios yra pagrindinės politikos gairės fenomeno atžvilgiu. Štai Prancūzijoje atsižvelgiant į vaikų sekso turizmo problemos aktualumą, visuose „AIR France“ reisuose buvo vykdoma informacinė kampanija, įspėjanti turistus, kad seksas su nepilnamečiais prieštarauja Prancūzijos įstatymams. Taip pat Prancūzijoje vykdoma kampanija, skatinanti visuomenę suvokti moterų įtraukimo į prostituciją problemas. 2006 m. šešiose ambasadose padidintos rizikos šalyse buvo vykdomi mokymai, kaip kovoti su vaikų sekso turizmu ir kaip aukoms gauti valstybės pagalbą. Ekvadore bendradarbiaujama su populiariais atlikėjais, skelbiant informaciją prekybos žmonėmis klausimais, šūkis prieš prostituciją buvo patalpintas futbolo stadione per rungtynes. Taip pat informaciniai plakatai kabinami taksi automobiliuose - juose aiškinami ne tik šių reiškinių pavojai, bet ir pristatoma griežta atsakomybė už tokią veiklą.

⁹⁶ Cousineau M. M, Fleury E. Juvenile Prostitution //

http://www.crpspc.qc.ca/Mieux_connaitre_juvpros_dec2005_anglais.pdf. Prisijungimo laikas 2009-09-30.

⁹⁷ Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problema, prevencija, pagalba aukoms / red. A. Sipavičienė. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Vilniaus Universitetas, 2005. P. 77.

Austrija vykdo prevencijos programas per ambasadas ir konsulatus, teikia informaciją merginoms, besikreipiančioms vizų, apie prostitucijos grėsmę⁹⁸.

G. Petkevičiūtės teigimu, nors Lietuvoje gausėja socialinės reklamos, tačiau šiuo požiūriu mūsų šalis vis dar atsilieka nuo labiau išsivysčiusių Europos Sąjungos valstybių⁹⁹. Viena pirmųjų, tačiau padariusių didelę įtaką Lietuvos piliečių sąmonei, buvo socialinė reklama „*Tave parduos kaip lėlę*“ skirta supažindinti Baltijos šalių visuomenę su prekybos žmonėmis problema. Informavimo kampanija buvo sėkmingiausia Lietuvoje, 63% gyventojų (87% Lietuvos jaunimo) pastebėjo bent vieno tipo reklamą¹⁰⁰. Per šiuos metus Lietuvos gyventojai matė ir kitas reklamas skatinančias susimąstyti ir priimti tinkamą sprendimą, o daugybę diskusijų sulaukusi prostitucijos prevencijos reklama „*Pirkti moterį - gėdinga!*“ buvo pirmas projektas skirtas seksualinių paslaugų pirkėjams. Nors išmatuoti socialinės reklamos poveikį yra sunku, tačiau neabejotina, kad įtaigios reklamos kūrėjai savo tikslą pasiekė - plakatas daugelį paskatino kitomis akimis pažvelgti į prostitucijos problemą¹⁰¹.

Prostitucijos prevencija apima ir teisinio pobūdžio prevencijos priemones, kurios numato, kad valstybės privalo kovoti su prostitucijos ir prekybos žmonėmis reiškiniais, numatyti bausmes nusikaltimų vykdytojams ir tinkamai pasirūpinti prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukomis. Kadangi tai nėra tiesioginis šio darbo objektas, prostitucijos ir prekybos žmonėmis prevencijos ir pagalbos aukai teisinio reglamentavimo analizė yra pateikta prieduose (žr. 3 priedą).

Tačiau būtina pabrėžti, kad Lietuvos Respublikos vyriausybė yra numačiusi tikslus ir viktimologinio pobūdžio priemones padėsiančias efektyviai vykdyti prostitucijos prevenciją. Tai yra numatyta tiek Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002-2004 metų programoje („sukurti prevencijos priemonių sistemą, užkertančią kelią prekybai žmonėmis ir prostitucijai“), tiek tęstinėse - Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programoje („valstybiniu lygiu kompleksiskai, nuosekliai ir sistemingai spręsti susijusias su prekyba žmonėmis ir prostitucijos prevencija bei kontrole problemas“), ir Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programoje („valstybės lygmeniu nuosekliai, sistemingai spręsti su prekybos žmonėmis prevencija ir kontrole susijusias problemas“).

Kaip teigia A. Blinstrubas ir S. Balčiūnas¹⁰², Lietuvoje vyraujantis prostitucijos ir prekybos moterimis prevencinio darbo programinio finansavimo modelis teikia galimybę rengti ir vykdyti

⁹⁸ Prekybos žmonėmis tyrimo bei teisinio nagrinėjimo problemos Lietuvoje / red. A. Sipavičienė, R. Erentaitė. - Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2006. P. 73-85.

⁹⁹ Petkevičiūtė G. Visuomenę keisti padeda ir plakatai // <http://www.ve.lt/?data=2006-03-18&rub=1065924810&id=1142614822>. Prisijungimo laikas 2009-10-02.

¹⁰⁰ Sipavičienė A., Gaidys V. Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 2002. p. 38.

¹⁰¹ Petkevičiūtė G. Visuomenę keisti padeda ir plakatai // <http://www.ve.lt/?data=2006-03-18&rub=1065924810&id=1142614822>. Prisijungimo laikas 2009-10-02.

¹⁰² Blinstrubas B., Balčiūnas S., Prekybos moterimis ir prostitucijos prevencija Lietuvoje: Lietuvos remiamų projektų analizė. Socialinis darbas. 2005, Nr. 4 (2). P. 94.

projektus ir vyriausybiniams ir nevyriausybiniams organizacijoms. Praktika rodo, kad pastarosioms tenka nemažas vaidmuo. Prevenciniais projektais be tiesioginės naudos potencialioms prostitucijos aukoms siekiama visuomenės informuotumo, palaikomas vyriausybinių bei nevyriausybinių institucijų bendradarbiavimas, skatinami išsamesni problemos tyrimai, kurie atskleistų problemos sudėtingumą.

Kadangi paskutinė įgyvendinta Vyriausybės programa buvo Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programa, tikslinga būtų panagrinėti jos įgyvendinimą prevencijos srityje. Pastebėta, kad iš tikrųjų daug dėmesio buvo skirta prevencinio švietimo ir mokymo sistemos kūrimui. Vidaus reikalų ministerija kartu su nevyriausybiniomis organizacijomis ir TMO Vilniaus biuru, įgyvendindama minėtą programą, visuomenei (tikslinėms rizikos grupėms, ypač nepilnamečiams) organizavo informacines kampanijas, per kurias kalbėta apie prekybos žmonėmis keliamą pavojų. Švietimo ir mokslo ministerija į bendrojo lavinimo etikos ir pilietinio ugdymo pagrindinės mokyklos programas įtraukė prekybos žmonėmis ir prostitucijos klausimus, į etikos programą – rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo kursą, kuris skatina mokinius ugdytis brandų požiūrį į vyrų ir moterų santykius, lyčių lygybę, neigiamą požiūrį į seksualinę prievartą, prostituciją, pornografiją, moko saugotis seksualinės skriaudos ir pavojų. Be to, į pilietiškumo pagrindų kursą įtraukti vaiko ir žmogaus teisių ir šių teisių apsaugos, lyčių lygybės, nepilnamečių nusikalstamumo, prekybos žmonėmis, skurdo, socialinės atskirties, smurto ir patyčių klausimai.

Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos įgyvendindama Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programą 2005 metais parengė Ankstyvosios prevencijos veiksmų užkardant neteisėtą nepilnamečių išvežimą į užsienį, siekiant juos parduoti, metodines rekomendacijas. 2005–2008 metais organizuotas mokymas savivaldybių ir socialiniams darbuotojams, socialiniams pedagogams, klasių auklėtojams, sveikatos apsaugos darbuotojams, policijos, prokuratūros, migracijos, Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos pareigūnams, visuomenės informavimo priemonių atstovams. Gerinant ankstyvąją prevenciją, skirtą potencialioms prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms, internetu ir telefonu joms teikti patarimai ir konsultacijos. Per 2008 metus kvalifikuotą teisininko, socialinio darbuotojo, psichologo patarimą ar konsultaciją internetu vidutiniškai gavo 135, o telefonu – 350 besikreipusių potencialių prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų¹⁰³.

Būtina paminėti ir tai, kad, anot JAV Valstybės departamento Stebėjimo ir kovos su prekyba žmonėmis biuro, Lietuva per 2008 metus pademonstravo prostitucijos ir prekybos

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“ //Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

žmonėmis prevencijos pastangas. Vyriausybė finansavo vaikų ir paauglių švietimo programą septyniuose šalies miestuose, kampanija buvo nukreipta tiek į potencialias prekybos žmonėmis aukas, tiek į potencialius sekso prekybos vartotojus¹⁰⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad prostitucijos prevencija turi būti pripažinta svarbiausia priemone siekiant minimalizuoti prostitucijos verslo aukų skaičių, kompleksiskai šalinti prostitucijos priežastis bei užkirsti kelią šio fenomeno apraiškoms ateityje. Efektyvių rezultatų galima pasiekti tik labai gerai apgalvojus ir tarpusavyje suderinus įvairias prevencines priemones bei formas. Prevencinės priemonės gali būti pačios įvairiausios: pirminės, antrinės, šviečiamosios, ekonominės, moralinės, teisinės ir taip toliau. Tačiau vertėtų pastebėti, kad viena iš kliūčių, atliekant prevencinį darbą prostitucijos srityje yra tai, kad vis dar mūsų šalyje mažai prevencinių priemonių skiriama sekso paslaugų „klientams“ – tiems, kurie perka paslaugas tuo skatindami šio reiškimo paklausą. Kita kliūtis yra mūsų valstybėje įsitvirtinusi lyčių nelygybė, kurią lemia patriarchalinės nuostatos. Prostitucijos prevencija yra itin sudėtingas darbas, kurio rezultatą sunku išmatuoti ir akivaizdžiai pateikti. Problemos dėl kurių auka pasirenka prostitucijos kelią yra plataus masto, tarpusavyje susipynusios, todėl ir prevencija turi būti tęstinė, visapusiška bei kompleksinė.

¹⁰⁴ 2009 m. prekybos žmonėmis ataskaita: Lietuva. // http://vilnius.usembassy.gov/lithuanian_index/tip2009lt.html.
Prisijungimo laikas 2009-10-15.

3. VISUOMENĖS IR EKSPERTŲ POŽIŪRIS Į PROSTITUCIJOS VERSLO AUKŲ VIKTIMIZACIJĄ

3.1 Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti visuomenės ir specialistų požiūrį į prostitucijos verslo aukos viktimizaciją.

Tyrimo objektas – prostitucijos verslo aukų viktimizacija, jos priežastys, prevencijos galimybės ir pagalbos aukoms kryptys.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti visuomenės požiūrį į prostitucijos problemą, šio reiškinio priežastis ir pasekmes aukoms;
2. Išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie prostitucijos verslo aukas, pagalbos prostitucijos aukoms ypatumus.

Tyrimo metodai. Siekiant išsiaiškinti visuomenės nuomonę apie prostitucijos aukų viktimizacijos procesus buvo atliktas kiekybinis tyrimas taikant anketinės apklausos metodą. Anketą sudaro 15 uždaro tipo klausimų (žr. 4 priedą). Paveiksluose apdoroti tyrimo duomenys pateikiami procentais.

Specialistų požiūrio į prostitucijos verslo aukas tyrimui atlikti buvo taikytas pusiau struktūruoto interviu metodas. Ši interviu rūšis patogi tuo, kad griežtai neformalizuojamas pašnekesys, todėl tarp tyrėjo ir respondento būna laisvesnė atmosfera. Iš anksto buvo numatyti klausimai (žr. 5 priedą) skirti atskleisti ekspertų nuomones, vertinimus, samprotavimus apie prostitucijos aukų viktimizaciją, prevenciją, pagalbos aukoms kryptis ir problemas su kuriomis susiduria specialistas darbe su aukomis.

Tyrimo imtis. Visuomenės apklausos tyrime dalyvavo 554 įvairaus amžiaus, išsilavinimo respondentai. Anketa buvo išplatinta elektroniniu būdu, apklausa trūko vieną mėnesį. Pasirinkta atsitiktinės atrankos forma (kiekvienas generalinės visumos narys turėjo galimybę pakliūti į imtį). Tyrime dalyvavo 66 proc. moterų ir 34 proc. vyrų. Respondentų pasiskirstymas pagal įgytą išsilavinimą buvo toks: 29 proc. tiriamųjų turėjo aukštąjį išsilavinimą, 30 proc.- nebaigtą aukštąjį, 21 proc. – vidurinį, 12 proc. – nebaigtą vidurinį, 4 proc. – aukštesnįjį, 4 proc. – profesinį išsilavinimą. Tyrime dalyvavo 81 proc. netekėjusių / nevedusių respondentų, 16 proc. nurodė esą gyvenantys santuokoje ir 3 proc. buvo išsiskyrusių.

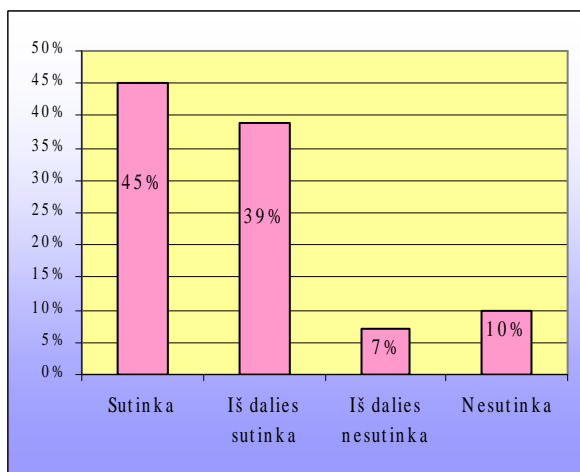
Ekspertų požiūrio į prostitucijos verslo aukas tyrimo imtį sudarė 8 respondentai – tiesiogiai su sekso paslaugų teikėjais susiduriantys specialistai - policininkai, socialiniai, medicinos darbuotojai ir kiti savivaldybių įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų atstovai. Ekspertais

pasirinkti asmenys, kurie dėl savo profesinės patirties (ekspertams buvo keliamas atrankos kriterijus – darbo patirtis su tiksline grupe ne mažiau nei septyneri metai) turi patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą. Tyrimas atliktas Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biure, Vilniaus miesto savivaldybės biudžetinėje įstaigoje Motinos ir vaiko pensionas, nevyriausybinėje organizacijoje Dingusių žmonių šeimų paramos centras, Lietuvos Carite, Vilniaus priklausomybės ligų centre, viešojoje įstaigoje Vilniaus odos ir veneros ligų centras, Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus miesto pirmajame policijos komisariate ir Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato ekologinės teisės pažeidimų prevencijos skyriuje. Kadangi daugelio organizacijų atstovai pageidavo, kad jų atsakymai liktų anoniminiai (eksperto vardai ir pavardės magistrinio darbo vadovui žinomi), respondentų atsakymai užkoduoti Ex (x-respondentui suteiktas numeris).

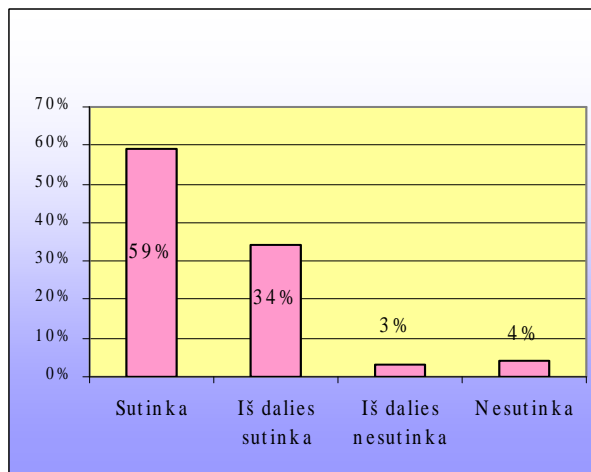
3.2 Visuomenės nuomonė apie prostituciją ir jos aukas: rezultatų analizė

Susiduriant su tokia egzistuojančia visuomenėje problema kaip prostitucija, nepaprastai svarbu yra įvertinti visuomenės nuomonę šiuo klausimu, ištirti ką visuomenė galvoja apie prostitucijos aukas, ar pritaria, kad šias moteris galima vadinti aukomis, paanalizuoti kokios yra šio reiškinių pasekmės aukai. Kartais visuomenėje egzistuojančios klaidingos nuostatos į prostitucijos reiškinį, informacijos visuomenėje stoka apie potencialių aukų viktimiškumą, viktimizacijos tendencingumus ir padarinius yra pagrindinės šio reiškinių nepakankamo atkleidimo ir skaudžių pasekmių priežastys. Ir atvirkščiai, jei visuomenė supranta nagrinėjamo reiškinių grėsmę, tai galima tikėtis efektyvesnės pagalbos aukoms bei dėmesio šiai problemai. Dėl šios priežasties buvo atliktas žvalgomasis (pilotinis) tyrimas – anketinė apklausa, kurio duomenų pagalba buvo konstruojamas kokybinio tyrimo – ekspertų interviu – instrumentas.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad didžiosios dalies apklausos dalyvių (84 proc.) nuomone, *prostitucija yra socialinė problema* (4 pav.). Su teiginiu, kad *prostitutė gali būti sekso verslo auka* didžiausia dalis (93 proc.) respondentų sutinka (5 pav.).

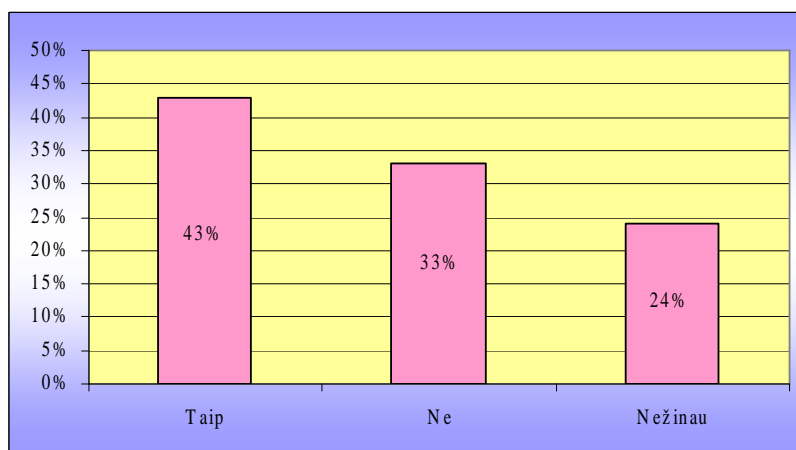

4 pav. Respondentų vertinimas ar prostitucija yra socialinė problema

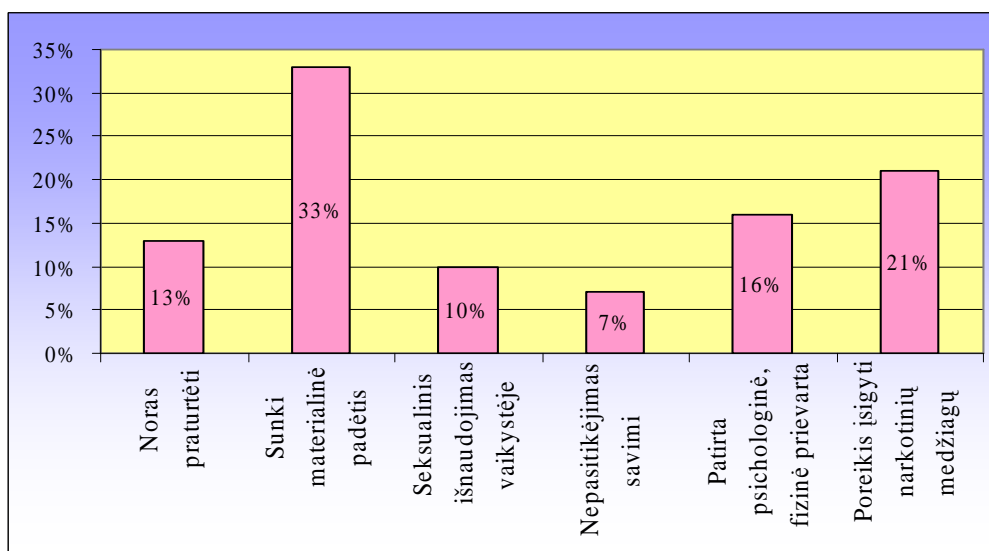
5 pav. Respondentų vertinimas ar prostitutė gali būti sekso verslo auka

Nors didžiausia dalis tiriamųjų nurodė, kad prostitutė gali būti sekso verslo auka, į klausimą, *ar prostitutė yra pati kalta dėl savo „profesijos“*, 43 proc. respondentų atsakė, kad taip, prostitutė yra pati kalta dėl savo pasirinkimo. 33 proc. apklaustųjų taip negalvoja (6 pav.).

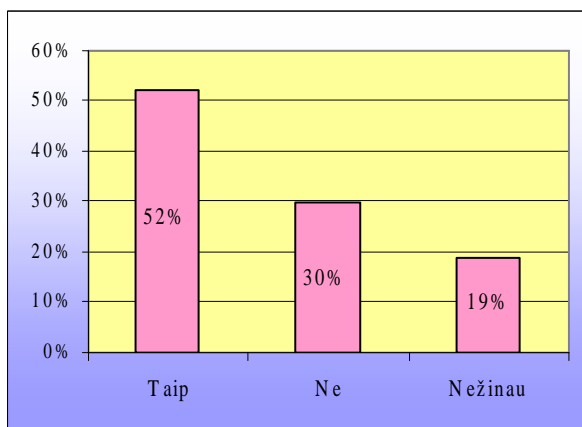
6 pav. Tiriamųjų nuomonė ar prostitutė yra pati kalta dėl savo „profesijos“

Respondentų buvo paprašyta išvardinti kokios, jų nuomone, yra pagrindinės prostitucijos priežastys. Respondentams buvo galimybė pasirinkti keletą atsakymų variantų. Daugiausia apklaustųjų, t.y. 33 proc. mano, kad svarbiausia priežastis, kodėl moterys verčiasi prostitucija, yra jų sunki materialinė padėtis, 21 proc. mano, kad tai lemia poreikis įsigyti narkotinių medžiagų. 16 proc. respondentų galvoja, kad tai patirtos psichologinės, fizinės prievartos pasekmė. 13 proc. kaip vieną iš pagrindinių priežasčių įvardija norą praturtėti, 10 proc. - seksualinį išnaudojimą vaikystėje ir, mažiausiai, 7 proc. apklaustųjų mano, kad prostitucijos priežastis yra nepasitikėjimas savimi (7 pav.).

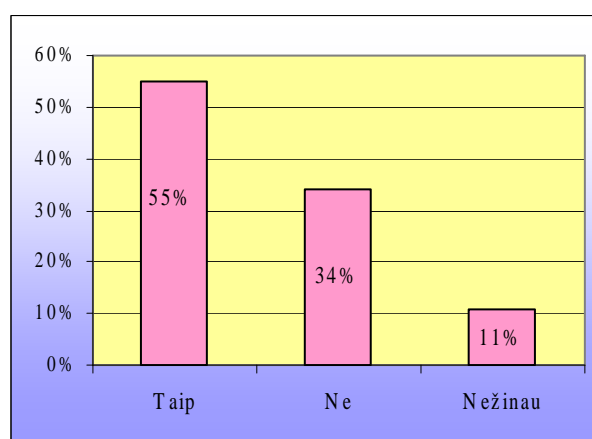

7 pav. Prostitucijos priežastys

Beveik visi respondentai (95 proc.) žino, kad *vertimasis prostitucija ir prostitucijos paslaugos pirkimas yra baudžiamas Lietuvos Respublikoje*. Į klausimą, *ar reikėtų didinti bausmes prostitucijos paslaugas teikiantiems asmenimis*, daugiau nei pusė respondentų (52 proc.) atsakė, kad reikėtų, 30 proc. galvoja, kad nereikėtų (8 pav.). Į klausimą, kaip visuomenė vertina *ar reikėtų didinti bausmes prostitucijos paslaugas perkantiems asmenimis*, 55 proc. tiriamųjų atsakė, kad reikėtų, 34 proc. respondentų galvoja, kad nereikėtų (9 pav.).

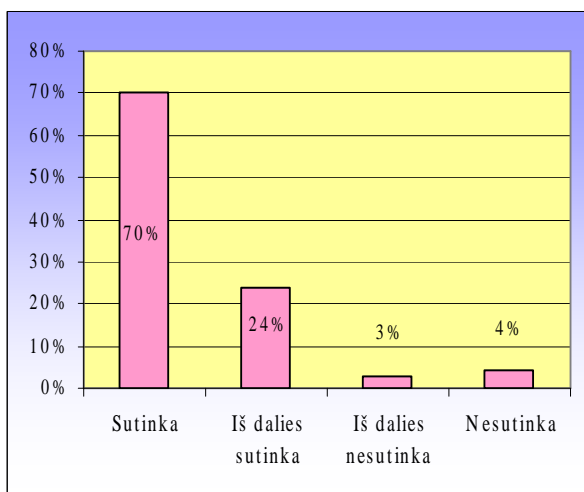
8 pav. Respondentų nuomonė ar reikėtų didinti bausmes prostitucijos paslaugas teikiantiems asmenimis

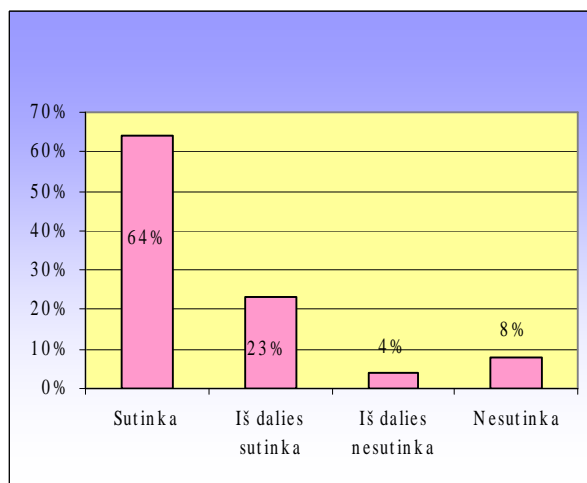
9 pav. Tiriamųjų vertinimas ar reikėtų didinti bausmes prostitucijos paslaugas perkantiems asmenimis

Tyrimu buvo svarbu išsiaiškinti, ar respondentų nuomone, *prostitucija daro neigiamą įtaką emocinei, fizinei, psichinei prostitutės sveikatai*. Apibendrinus tyrimo rezultatus nustatyta, kad 94 proc. tiriamųjų sutinka, kad prostitucija daro neigiamą įtaką emocinei, fizinei, psichinei prostitutės sveikatai (10 pav.). Taip pat didžiausia dalis apklaustųjų (87 proc.) mano, kad

prostitucija gali pažeisti pagrindines moters teises ir laisves (11 pav.). Tyrimo duomenys leidžia daryti prielaidą, kad dėl neigiamos prostitucijos įtakos aukos sveikatai ir pažeistų moters teisių, prostitucija besiverčiančių moterų visuomenė traktuoja kaip sekso verslo auką.

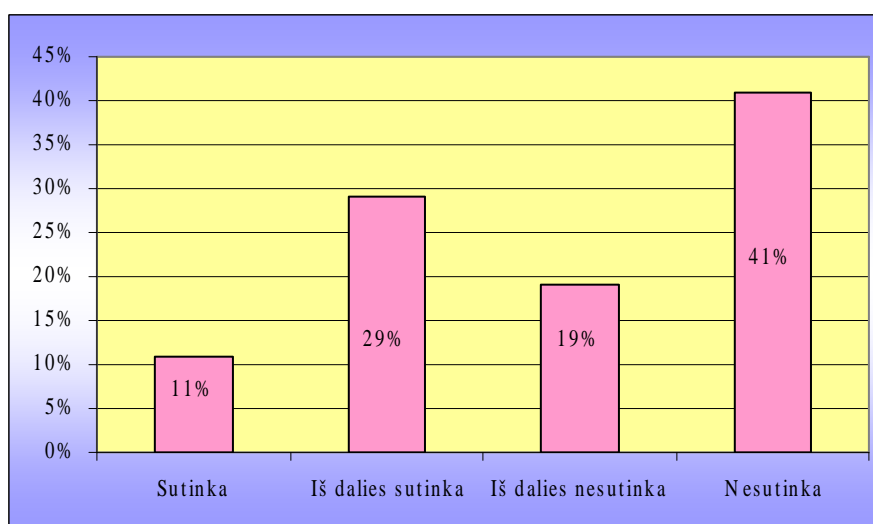

10 pav. **Apklaustųjų nuomonė ar prostitucija daro neigiamą įtaką emocinei, fizinei, psichinei prostitutės sveikatai**

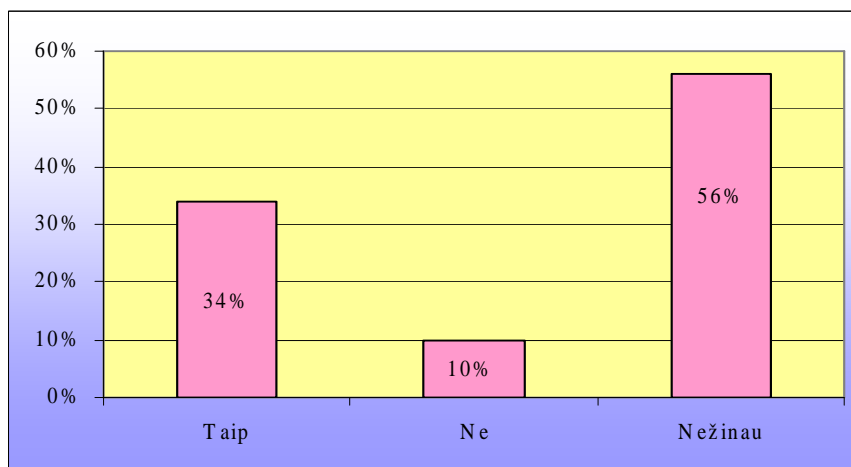
11 pav. **Bendros tendencijos ar prostitucija gali pažeisti pagrindines moters teises ir laisves**

Taip pat respondentams buvo pateiktas klausimas *ar prostitucija yra pačios prostitutės problema, ar visos visuomenės*. Didžiausia dalis respondentų, t.y. 60 proc. mano, kad šis reiškinys yra visos visuomenės problema (12 pav.). Taigi, darytina prielaida, kad visuomenė suvokia šio reiškinio keliamus pavojus.

12 pav. **Požiūris į tai, ar prostitucija yra pačios prostitutės problema, ar visos visuomenės**

Respondentų buvo paprašyta pagalvoti, *ar jie pagelbėtų prostitutei, jei ją ištiktų nelaimė*. Daugiau nei pusė respondentų (56 proc.) negalėjo atsakyti į šį klausimą. 34 proc. nurodė, kad padėtų prostitutei nelaimės atveju, o 10 proc. pasielgtų atvirksčiai (13 pav.).

13 pav. **Tiriamųjų nuomonė ar jie pagelbėtų prostitutei ištikus nelaimę**

Pilotinio tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad visuomenė mato prostituciją kaip socialinę problemą, o prostitucija besiverčiančią moterį – kaip auką. Tačiau visuomenė kaltina sekso paslaugas teikiančią moterį dėl savo pasirinkto kelio, bet pripažįsta, kad jos pasirinkimą daugiausia nulėmė sunki materialinė padėtis, poreikis įsigyti narkotinių medžiagų arba tai yra patirtos prievartos pasekmė. Nors visuomenė prostituciją mato kaip visos visuomenės problemą, daugiau nei pusė visuomenės atstovų nežinojo ar padėtų prostitutei nelaimės atveju, todėl galima daryti prielaidą, kad visuomenė yra kartais abejinga prostitucijos verslo nuskriaustoms moterims.

3.3 Specialistų požiūris į prostitucijos verslo aukas: ekspertų interviu rezultatų analizė

Viktimizacijos procesuose (plačiaja viktimizacijos prasme) dalyvauja įvairios institucijos darančios tam tikrą įtaką prostitucijos aukai. Specialistų, dirbančių su prostitucijos aukomis, patirtis ir kompetencija leidžia surinkti patikimus duomenis apie aukos viktimiškumą. Todėl atliekant prostitucijos verslo aukų viktimologinę analizę svarbu yra įvertinti specialistų, tiesiogiai dirbančių su prostitucijos verslo aukomis, požiūrį į šį reiškinį.

Vienas interviu tikslų buvo išsiaiškinti, kaip ekspertai *apibūdina prostitucijos auką*. Respondentų atsakymų analizės pagrindu buvo išskirtos penkios prasminės kategorijos, atskleidžiančios prostitucijos verslo aukos sampratos aiškinimo aspektus: prostitucijos auka kaip išnaudojimo ir prekybos auka, prostitucijos auka kaip viktiminės aplinkos auka, prostitucijos auka kaip savo naivumo auka, prostitucijos auka kaip priklausomybių auka, prostitucijos auka kaip socialinės atskirties auka. 9 lentelėje pateikiamos prostitucijos aukos sampratos aiškinimo prasminės kategorijos ir jas iliustruojantys pavyzdžiai.

9 lentelė. Prostitucijos verslo aukos sampratos aiškinimas

Kategorija	Patvirtinantys teiginiai
1. Išnaudojimo ir prekybos auka	<p>E1 „Šiai dienai mūsų organizacijoje esam tokią ideologiją suformavę, kad mes matom labai tamprias sąsajas tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis, galbūt teisiškai tai būtų skirtingos sąvokos, bet mes matom, kad tos pačios moterys gali būti ir prostitucijoje, ir parduotos, tos dvi sąvokos siejamos vieno bendro komponento – išnaudojimo“; „Pripažįstama, kad prostitucija - tai yra smurtas prieš moteris, svarbu, kad ji yra išnaudojama, ir nesvarbu ar išvežta ar čia“;</p> <p>E2 „Prostitutės irgi yra prekybos žmonėmis aukos“;</p> <p>E3 „Pačios jos trumpai stovi, po to atsiranda sąvadautojai, kurie reikalauja atiduoti duoklę“;</p> <p>„...berniukai yra irgi aukos, jie yra išnaudojami ir vyrų ir moterų, kiekvienas, kuris eina į tą „verslą“ yra auka, nes mūsų sistemoje, žmonių gyvenime tai negali būti verslu“;</p> <p>E8 „Prostitucijos ir prekybos žmonėmis sąvokos siejasi, prostitutė taip pat yra auka, nukentėjusi nuo prekybos žmonėmis, ta prasme, kad didžioji jų dalis (80-90 proc.) turi vadinamąjį „stogą“, kuriems atiduoda dalį savo pinigų. Ji yra išnaudojama ir todėl ji yra nukentėjusi“.</p>
2. Viktiminės aplinkos auka	<p>E2 „Jos yra iš probleminių šeimų, nepilnų šeimų arba jų tėvai turi priklausomybių, ar tiesiog socialinių darbuotojų priskiriami rizikos grupės asmenims, dar ženkli dalis yra globos namų auklėtinės“;</p> <p>E3 „...aplinka smurtinė, kur santykiai tarp moters ir vyro grįsti nauda. Turim pavyzdžių, kad mamos tampa sutenerėmis savo dukterims, prostitucija tampa šeimos verslu, rizikos šeimos reprodukuoja tą pačią riziką, kurią turi...“;</p> <p>E4 „Tai gali būti ekonominių, psichologinių, fizinių sąlygų, sveikatos, aplinkos, šeimos nulemtas elgesys (...), tai aplinkybių nulemtas elgesys“;</p> <p>E7 „Ji yra auka blogo auklėjimo, blogo mokymo, blogos terpės visuomenėje, kultūros, kurioje ji išaugo. Tos aplinkybės yra ir smurtas šeimoje, ir išorinės aplinkos veiksniai, draugės, draugai. ...Jei gyveni tarp girtuoklių, narkomanų, prostitučių, tu pamažu įsigeri į tą aplinką ir tampa aplinkybių auka“; „Jeigu ji nuo pat mažens nematė kaip galima įsitvirtinti visuomenėje, kurti savo materialinį gerbūvį kitais būdais – legaliais, ji suprato, kad tik savo kūno pardavinėjimas yra lengviausias būdas pasiekti tą materialinį gerbūvį, vadinasi ji tapo susiklosčiusių aplinkybių auka“.</p>
3. Naivumo auka	<p>E5 „Jos yra aukos, tik nelabai pačios supranta, kad yra aukos, nes tos, kurios yra labai jaunutės, išeina iš asocialių šeimų, nesiseka joms (...), jos ieško kaip prasimušti į gyvenimą to pinigėlio (...). Tik paskui jos jau suvokia, kad tai ir darbas nelengvas, ir pinigai visai nedideli, nes tu visiems skolingas, esi mušamas, daužomas, luošinamas“;</p> <p>E6 „Jos pačios naiviai tiki, kad greitai gali užsidirbti pinigų neteikiant lytinių paslaugų. Pašoks, pamasažuos kūną, ir viskas, (...) po 3 mėnesių sako joms, kad iš to nieko neužsidirbsi, reikia daugiau“.</p>
4. Priklausomybių auka	<p>E2 „Skirtumas tarp Lietuvoje dirbančių ir į užsienį išvežtų moterų, kad išvežtos į užsienį nevartoja narkotikų, gal tik 5 proc., o stoty, gatvėje – daugelis“;</p> <p>E4 „...dažnu atveju narkotikų ir alkoholio vartotoja“;</p> <p>E5 „Dabar jau ateina dėl dozės, ir iš visai padorių šeimų, iš pradžių vartojo brangius narkotikus, o po to arba pradangino namus, arba tėvai pastebėję išgrūdo jas iš namų, tad ateina į gatvę dirbti“ (kalbama apie stoties prostitutas); „Dauguma tų prostitučių, kurios yra stoties rajone, yra priklausomos nuo narkotikų ir jos dirba tam, kad užsidirbtų dozei, todėl tai nėra laisvanoriška prostitucija“;</p> <p>E6 „Gatvės prostitutės priklausomos nuo narkotinių medžiagų, nuo alkoholizmo, praktiškai 95 proc.“.</p>
5. Socialinės atskirties auka	<p>E4 „Su menkais socialiniais ryšiais, menkas bendravimas su kitomis institucijomis – jos vengia bendrauti su švietimo institucijomis dėl savo vaikų, vengia eiti į polikliniką dėl savo ligų“ (kalbama apie gatvės prostitutas);</p> <p>E8 „Jos nelinkusios atvirauti, jos pačios save žemina ir niekina, bet jos (...) nenori parodyti to, o atvirkščiai, nori pasirodyti ereliais: „man čia gerai, aš pati pasirinkau“, (...) - tai pasirinkta poza...“.</p>

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad ekspertai prostitucijos verslo aukos sampratą sieja su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu (n=4). Daugelis jų pripažįsta, kad asmens viktimiškumas priklauso tiek nuo jo psichologinių (naivumas, socialinių įgūdžių nebuvimas) ir socialinių – demografinių (išsilavinimo stoka) savybių, tiek nuo viktiminės aplinkos, kurioje auka augo (smurtas šeimoje, tėvų priskirimas rizikos grupių asmenims, blogos terpės visuomenėje, blogo mokymo, auklėjimo įtaka). Respondentai pripažįsta, kad gatvės prostitucijos auka yra narkotikų ir alkoholio vartotoja, kuri dėl savo vienos ar daugybės stigmų (prostitutė, narkotikų, alkoholio vartotoja, ŽIV/AIDS infekuota) tapo ir socialinės atskirties auka. Tarp respondentų buvo manančių, kad ji yra savanoriškai pasirinkusi tokį kelią moteris („*Niekas nemedžioja tų merginų, jos pačios ieško tų skelbimų, jos pačios siūlosi (...) ji pati yra šeiminingė savo gyvenimo, kūno, likimo, ir jeigu nebuvo per prievartą paimta, tos, kurios tiki gražiu gyvenimu, tos nėra aukos*“ (E6)). Pažymėtina, kad kokybinė tyrimo rezultatų analizė atliepia teorinę tiriamojo objekto analizę ir pagrindžia teiginį, kad vyrauja skirtingi požiūriai į prostitucijos aukas.

Klausimu „*Kokie specialistai turėtų dirbti su prostitucijos verslo aukomis?*“ siekiama išsiaiškinti, kokių specialistų teikiama pagalba yra reikalinga prostitucijos aukoms siekiant sumažinti viktimizacijos padarinius. Respondentų atsakymų analizė atlikta skirstant respondentų atsakymus į šešias prasmines kategorijas: socialinių darbuotojų, psichologų, medikų, policijos pareigūnų ir teisininkų, švietimo specialistų, specialių, tam reiškiniui sukurtų grupių pagalba. 10 lentelėje pateikiamos įvairių specialistų pagalbos aukoms kryptų kategorijos ir jas iliustruojantys respondentų pasisakymai.

10 lentelė. Pagalbos prostitucijos verslo aukoms kryptys

Kategorija	Patvirtinantys teiginiai
1. Socialinių darbuotojų pagalba	E1 „...ir socialiniai darbuotojai“; E2 „Socialiniai darbuotojai, (...) turintys tam tikras nuostatas į tuos asmenis, nes jei yra kaltinimas, smerkimas, tai tie specialistai neturėtų dirbti su aukomis, nes rezultatas bus atvirkštinis, todėl specialistai turi būti labai specializuoti“; „Prostitucija užsiimančioms moterims yra skiriamos baudos, o Lietuvos Caritas vykdo projektą, kurio metu siūloma alternatyva, - tam tikras skaičius apsilankymų pas socialinį darbuotoją -kaip alternatyvi baudai priemonė, nes prostitutėi susimokėti baudą- tai dar daugiau padirbėti“; „Socialinis darbuotojas. Jos pačios ateina, ir dar atsiveda draugių, (...), jos nori žmogiško kontakto, nes galbūt pradeda galvoti, kad visą gyvenimą nedirbs (...), ir čia prasideda reabilitacijos kelias, kuris trunka metų metus, po vieną mažą žingsnelį“; E4 „Socialiniai darbuotojai su tom, kurios vartoja narkotikus“; E5 „Socialinės tarnybos turi būti suinteresuotos kaip ištraukti, gražinti į gyvenimą“; E7 „...socialiniai darbuotojai, bet čia yra iš esmės ateities požiūris, nes socialiniai darbuotojai su jomis nedirba ir niekas neturi jokios taktikos ir jokios strategijos kaip su jomis dirbti“.
2. Medikų pagalba	E1 „...ir gydytojas“; E2 „Medikus būtina įjungti dėl ligų, apsisaugojimo priemonių“; E4 „Neišvengiamai reikia ir medikų pagalbos, kadangi sekso paslaugų teikimas yra rizika infekcinių ligų plitimui ir smurtui, nes dažnai jos patiria smurtą iš klientų, savadautojų,

	<p>aplinkinių, netgi policininkų“;</p> <p>E5 „Medikai: tiek ginekologai, dermovenerologai, tiek priklausomybių gydytojai ir panašiai“;</p> <p>E8 „Yra specialistai, kurie dirba su joms, pavyzdžiui AIDS centro padalinys „Demetra“, ir daugelyje Vakarų Europos miestų irgi yra centru...“</p>
3. Psichologų pagalba	<p>E1 „... ir psichologai“;</p> <p>E2 „...psichologus (...), nes bet kam sunku būtų dirbti“;</p> <p>E4 „...nuo psichologinės iki teisinės pagalbos“;</p> <p>E7 „Psichologinė pagalba, jos iš esmės niekas nesuteikia, nes psichologai nėra orientuoti“;</p> <p>E8 „Psichologai turėtų...“.</p>
4. Švietimo specialistų pagalba	<p>E6 „...į organizaciją, kuri padėtų, sudarytų galimybę mokytis, integruotis į normalų gyvenimą“;</p> <p>E8 „...reikėtų specialybės...“.</p>
5. Policijos pareigūnų ir teisininkų pagalba	<p>E1 „...ir teisininkas“;</p> <p>E4 „...jos negali kreiptis patyrusios smurtą į policiją, nes būna išjuoktos ir rimtai į jas niekas nežiūri. Bet jeigu policija dirbtų su jomis, tai turėtų būti moterys, nes dabar dirba dažniausia vyrai, pas moterį būtų drąsiau ir išsipasakoti, ir papasakoti, kas ten su jomis įvyko“. „Visos pageidautų teisininkų konsultacijų, nes jų teisės nėra ginamos Lietuvoje“;</p>
6. Specialių, tam reiškiniai sukurtų grupių pagalba	<p>E7 „Gal turėtų būti formuojamos specialiai tam tikros grupės dirbti konkrečiai su prostitucijos aukomis“; „Moterys ar vyrai, kurie dalyvavo tam versle ir išėjo, ir gyvu pavyzdžiu vestų paskaitas, (...), tai darytų didesnę poveikį“;</p> <p>E4 * „Specialistai, kuriais jos pasitikėtų, tai arčiausia jų būtų taip vadinami „case manageriai“ (...) – atvejo vadybininkai, kurie moka bendrauti ir identifikuoti jų problemas, ir jie tokie kaip advokatai gaunasi joms“;</p> <p>* „Mėlynas autobusiukas, kuris važinėja į stotį ir su jomis dirba: dalina prezervatyvus, kad apsaugotų visuomenę ir pačios apsaugotų, (...) jos yra konsultuojamos įvairiais klausimais dėl jų teisių, nuo psichologinės iki teisinės pagalbos ir priklausomybių gydymo“;</p> <p>* „Gatvės darbuotojai, kurie dirba principu „lygus lygiam“, „toks pats- tokiam pačiam“ - tai tos prostitutės, kurios kažkiek turi daugiau tų įgūdžių, kurioms pavyko užsikabinti ir gauti legalų darbą. Jos yra apmokomos, o po to pačios eina į gatvę ir dirba su savo buvusiomis kolegėmis, konsultuodamos kur jos gali kreiptis vienu ar kitu atveju“.</p>

Absoliučiai visi ekspertai (n=8) kaip būtiniausia įvardino net kelių specialistų pagalbą. Tarp dažniausiai išvardintų buvo socialiniai darbuotojai, psichologai, gydytojai, taip pat paminėti ir teisininkai, policininkai, švietimo specialistai.

Atliekant tyrimo rezultatų analizę nustatyta, kad pagalbos aukoms, reabilitacijos ir reintegracijos paslaugos dažniausiai yra teikiamos ne valstybinių, o nevyriausybinų organizacijų ir jose dirbančių specialistų. NVO dažnai pačios sukuria darbo su aukomis metodiką, kurios diegimas ir taikymas dažnai priklauso ne tik nuo specialistų kompetentingumo, bet ir nuo turimų organizacijos lėšų. Specialistų dirbančių aukų rėmimo srityje nuomone, būtina kompleksinė pagalba ir komandinė skirtingų specialistų veikla, bet dažnai trūksta lėšų samdyti psichoterapeutus, gydytojus, teisininkus. Interviu su ekspertais metu išsiaiškinta, kad, dėl ribotų NVO finansinių galimybių, į pagalbos aukoms paslaugų teikimą aktyviai turėtų įsitraukti ir valstybinės institucijos („Čia ne specialistų klausimas, o valstybės požiūrio į jas klausimas“ (E3)). Materialinė pagalba aukoms turėtų apimti pašalpas, maisto produktų paketus, aukų ir jų vaikų laikiną apgyvendinimą, medikamentų suteikimą. Ekspertai pabrėžia, kad vien

teisėsauginėmis priemonėmis šių problemų neišspręsti. Policija („o tai geriausia atliktų moteriškos lyties šios profesijos atstovės“ (E4)) turėtų išsiaiškinti visas aplinkybes ir nukreipti auką į tam tikrą organizaciją tolimesnės pagalbos suteikimui. Tyrimo metu buvo atskleista, kad daugelis respondentų siūlo sukurti specialias specialistų grupes, kurie dirbtų tik su prostitucijos aukomis, kadangi dirbant su tokio reiškinio aukomis, pagalba turėtų būti specializuota. Ekspertai pabrėžė, kad su prostitucijos aukomis turėtų dirbti atvejo vadybininkai – „specialistai, kurie turi aukštąjį išsilavinimą, kurie turi psichologijos ir teisės žinių, žino visą sistemą ir gali padėti toms moterims gauti pagalbą. Atvejo vadybininkai eina kartu su jomis (jeigu yra reikalas), arba apmoko moterį, kur jai reikia eiti, ką sakyti, kaip užpildyti dokumentaciją. Šie specialistai bando joms padėti konkrečioje situacijoje, kadangi kiekvienos moters situacija yra individuali“ (E4). Taip pat specialistų interviu duomenų analizė atskleidė būtinybę į pagalbos aukoms procesą įtraukti „gatvės darbuotojus“ – buvusias prostitutas, kurioms pavyko išeiti iš šio verslo ir reintegrotis į visuomenę, ir kurios yra specialiai parengiamos pagalbos aukoms paslaugų teikimui: kaip konsultuoti buvusiais koleges, kur nukreipti pagalbos ir panašiai.

Ekspertai pabrėžė, kad siekiant išvengti pakartotinės viktimizacijos ypač svarbu yra taikyti palaikomąją pagalbą („Svarbu po intensyvios programos taikyti palaikomąją programą (...), kad neįvyktų atkrytis“ (E1); „Reikia palaikomąją pagalbą teikti, (...) joms sunku išlikti, reikia jas palaikyti. Ji labai reikalinga, kuo ilgiau moteris buvo duobėj, tuo sunkiau stotis ant kojų“ (E8)).

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad respondentai suvokia kompleksinės pagalbos prostitucijos aukai būtinybę bei tarpinstitucinį tiek valstybinio, tiek nevyriausybinių sektoriaus bendradarbiavimą.

Vienas ekspertų interviu uždavinių buvo išsiaiškinti jų nuomonę apie prostitucijos mastų mažinimo galimybes Lietuvoje. Šiuo tikslu respondentų teirautasi: „Kaip Jūs manote, ką reikia daryti, norint sumažinti prostitucijos mastą Lietuvoje?“. Analizuojant tyrimo rezultatus pagal pasisakymų turinį nustatyta, kad respondentai išskiria dvi prostitucijos masto mažinimo priemones – prevencinę veiklą ir aukų reintegraciją visuomenėje (postvencinė veikla). Toliau kokybinė tyrimų rezultatų analizė buvo atliekama atskirai analizuojant kiekvienos grupės atsakymus.

Analizuojant pirmajai grupei - prostitucijos masto mažinimas stiprinant prevencinę veiklą - priskirtus respondentų atsakymus išskirtos keturios kategorijos: švietimas, socialinė pagalba rizikos grupėms, informacinės priemonės ir teisėsauginės priemonės. Siekiant detalesnės tyrimo duomenų analizės, kiekvienoje kategorijoje buvo išskirtos subkategorijos, kurios konkretizuoja ir detalizuoja kategoriją tam tikru prasminiu aspektu. 11 lentelėje pateiktos išskirtos kategorijos, jas konkretinančios prasminės subkategorijos ir jas iliustruojantys pavyzdžiai.

11 lentelė. Prostitucijos masto mažinimo būdai: prevencinės priemonės

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
I. ŠVIETIMAS	- privalomas išsilavinimas	E3 „Turėtų būti privalomas išsilavinimas ne iki 16 metų, bet privalomas turi būti išsilavinimas 10 klasių. (...)16 metų, ir tik pradinis išsilavinimas, kokia profesija? Jos iš karto iškrenta iš sistemos“.
	- profesinio orientavimo paslaugų stiprinimas mokykloje	E3 „Stiprus profesinis orientavimas turi mokykloje vykti“; E7 „Jau mokykloje orientacija turi būti nukreipta į kiekvieno asmens savybes, kurios turi būti išaiškinamos ir jis nukreipiamas. Mokykloje išryškėja jo gabumai, tuos gabumus reikia lavinti ir tada žmogus žinos savo tikslą kuo jis nori būti užaugęs“.
	- vertybinių, moralinių nuostatų ugdymas	E2 „Dažniausia reikia pradėti nuo (...) vertybių ugdymo, tiek mergaitėms, tiek berniukams“; „Iš šeimos, iš ugdymo institucijų turi būti įdiegtos tam tikros vertybės, jei jos yra neįdiegtos, tai žmogus pasirenka prostitucijos kelią“; E5 „Reikia žiūrėti į vyrų moralę, juk prekės niekada nebus, kol ji nebus perkama“; E8 „Yra moralinių vertybių degradacija jaunimo tarpe, svarbu tik valdžia, pinigai ir seksas, kitų vertybių nėra, reikėtų sugrąžinti tas vertybės, bet čia žinoma ne dienos, ne metų darbas, bet apie tai niekas nekalba. Dabar viskas yra vartojama, pinigai vartojami, seksas vartojamas, vartojama kultūra, reikia grįžti prie moralinių vertybių, kurias propaguoja bažnyčia, religija“.
	- prevencinių programų vykdymas ugdymo institucijose	E1 „Lytinio švietimo pamokos yra naudingos, kalbėti apie grėsmes, pavojus“; E3 „Prevencija būtų švietimas, išsilavinimas, vertybių krizę išgyvenam“; E4 „Mokyklose į programas turi būti diegiamas lytinis švietimas, o pasirodžiusias knygas apie lytinį švietimą žiniasklaida nepultų kritikuoti, kad mokome sekso, ir mokytojai nebijotų apie tai kalbėti, nes kai žmogus suaugęs, tai jam keisti elgesį yra pakankamai sunku, tai reikia pradėti nuo vaikystės“; E5 „Pirma prevencija – nuo šeimos, nuo darželio. Turi būti formuojama nuomonė šeimoj, darželyje, mergaitei reikia aiškinti...“; E6 „Turi būti švietėjiška veikla nuo mokyklos. Ir kaip apie narkomaniją kalba, taip turėtų kalbėti apie prostituciją“; E7 „Švietėjiškas programas kurti nuo darželių, nuo mokyklų. Nuo pat mažens turėtų mokyklose būti diegiama tam tikra kultūra, kad šitas procesas, šita veika, šita profesija turi būti apibrėžiama neigiamai, nuo pat asmenybės formavimosi pradžios ir tada tokios problemos neiškils. Žmogų gali šviesti kiek nori, o jam kaip buvo nesvarbu, taip ir liks, bet jeigu buvusios prostitutės vestų paskaitas, kaip yra su narkomanais, tai būtų efektyvu“; E8 „...Nuo...iki prevencijos mokyklose“.
II. TEISĖSAUGINĖS PRIEMONĖS	- administracinio/ baudžiamojo poveikio priemonių taikymas paslaugos pirkėjams / teikėjams	E5 „Bausti vyrus, sutenerius“; E7 „Administracinio arba baudžiamojo poveikio priemonėmis (laikina) galima. Parsiduodančius asmenis bausti administraciniu areštu 30 parų – jei visą mėnesį žmogus negauna pajamų, tai jam kelia didelę psichologinę įtampą ir jis paskui stengiasi nepakliūti“; „Baudžiamoji atsakomybė klientams, bet yra kita medalio pusė: viskas nueis į pagrindį“; E4 „Gera idėja, kad yra baudžiama už pasinaudojimą prostitutės paslaugomis“; E1 „Mes turim atviriau apie tai (apie paslaugos pirkėjus) šnekėti – apie jų nebūdžiamumą, kaip tai daroma tarptautinėje praktikoje“.

<p>III. INFORMA- CINĖS PRIEMONĖS</p>	<p>- visuomenės informavimas</p>	<p>E3 „Nacionalinę programą turim, tai jeigu ji pradėtų dabar veikti, tai švietimo sistema aiškintų visuomenei kokios yra naujos galimybės. Prevencija būtų informacijos suteikimas“. „...reikia nuimti tą seksualumą iš spaudos...“;</p> <p>E4 „Reikia kalbėti. Žiniasklaida nudažo vienom arba kitom spalvom: arba parodo, kad (auka) turi daug pinigų, prabangių drabužių, gražiai atrodo, arba atvirkščiai – narkomanė. Žmogus skaito ir arba susižavi, arba galvoja, kad jam niekada nebus taip. Tai ji turėtų informuoti visuomenę...“;</p> <p>E6 „Galėtų atsirasti internete, pažinčių svetainėse baneriai, kad Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (ATPK) numato atsakomybę už (...). Dalis išsigąs, sumažės problema“; „Daugiau informacijos reikia visuomenei. Pavyzdžiui geras projektas buvo „Tave parduos kaip lėlę“;</p> <p>E7 „Geriausias sprendimas būtų jei žiniasklaida (...) suformuotų savo nuomonę ir pateiktų prostituciją kaip gėdingą elgesį, pirkimą moterų kaip nusikalstamą veiką“;</p> <p>E8 „Žiniasklaida galėtų daug ką padaryti, bet yra daug užsakomųjų straipsnių, kraujo, jiems svarbu tik pinigai“.</p>
	<p>- paklausos mažinimas per problemos viešinimą</p>	<p>E1 „Paklausa prostitucijai šiuo metu yra labai didelė, paklausa ir kuria sekso industrija, kuri veikia visam pasauly, ir labai stipriai“; „Didelė bėda - nekalbėjimas apie prostitucijos šaknis, kodėl viena visuomenės dalis yra išnaudojama kaip daiktai, prevencija bus, kai apie tai kalbėsime, o dabar visi kalba tik apie aukas“;</p> <p>E2 „Pavyzdžiui yra tik vienintelė kampanija „Moterį pirkti gėdinga“, o daugiau, kad vyrai nepirktų ir neskatintų šito verslo, nekalbama“; „Žiniasklaida nekalba apie vyrų paklausą, dažniausia apie tas bejėges moteris kalbama“; „Nebūtų paklausos, tai nebūtų pasiūlos, visada turime dvi reiškinio puses“, paklausos sumažinimas padėtų sumažinti pasiūlą“; „To viešumo reikėtų, nes turime Švedijos patirtį, kur pasinaudojusių prostitutės paslaugomis sąrašai buvo skelbiami viešai, tai tokį padarė įspūdi“;</p> <p>E3 „Prevencija būtų labai stipri, jeigu būtų viešinami tie, kurie perka paslaugas. Prevencija būtų pirkėjo išaiškinimas, jo portreto sudarymas“. „Jokia prevencija nepadės, jei nėra baudžiamumo“; „Gatvinė prostitucija yra gatvinė paslaptis, policijos pareigūnai jas žino iš veidų, žino automobilius, kuriais jas atveža, žino sutenerius, ir visi žaidžia tą žaidimą“;</p> <p>E5 „Mamos, kurių sūnūs perka paslaugas, tai skaitosi normalios mamos. Čia kaip ir normalu yra, toks požiūris visuomenėje: „vyrams reikia“...Kol taip žiūrime, taip ir turime“.</p>
<p>IV. SOCIALINĖ PAGALBA POTENCIA- LIOMS AUKOMS</p>	<p>- socialinių įgūdžių ugdymas</p>	<p>E1 „Net 8-9 metų mergaitės vaikų namuose mums pasakoja apie pasiūlymus, apie patirtą smurtą, mergaitės tokioj atmosferoj auga. Ten tikslinga pasakoti, kaip pasakyti „NE“, ką vertinti, ko nevertinti, vykdyti suprantama kalba prevencines paskaitėles, taip pat filmai, diskusijos“;</p> <p>„Reiktų prieiti prie tų grupių, kurios yra pažeidžiamos, verbuojamos, įtraukiamos į prostituciją Lietuvoje ir užsieny, kalbėti šių grupių kalba ir realiai žiūrėti į situaciją...“</p> <p>E3 Reiktų labai daug kalbėtis su globos namais, nes globos namų auklėtiniams labai didelė rizika“;</p> <p>E8 „Vienas iš veiksmingų prevencijos būdų-projektas „Merginų gebėjimų stiprinimas“. Dabar Lietuvoje bandoma steigti berniukų grupes, nes jiems irgi reikia bendravimo“.</p>
	<p>- nepilnamečių seksualinio išnaudojimo atvejų identifikavimas</p>	<p>E2 „Jeigu vaikas yra prievartaujamas nuo 12 metų, tai jam yra natūralu ir 20 –ties metų būti prievartaujamam. Jis užaugo su tuo. Reikia atpažinti tuos atvejus. Daugiau nei pusė moterų, kurios dabar yra prostitutės, buvo išnaudojamos seksualiai vaikystėje. Ir jeigu būtų atpažintas jau tada tas atvejis, auka gautų specialistų pagalbą, būtų pasibaigę, nes trumpalaikiai atvejai daug labiau pagydomi negu nuolatinis išnaudojimas. Tada turėtumėm kitą situaciją“.</p>

Analizuojant interviu metu respondentų pateiktą informaciją pastebėta, kad absoliučiai visi ekspertai nurodė, kad prevencija turi būti nukreipta jau į pačius mažiausius visuomenės atstovus, todėl prevencines priemones reikėtų taikyti darželiuose ir mokyklose, įtraukti į ugdymo programas lytinio švietimo pamokas, kalbėti šeimoje apie žmogui svarbias vertybes. Taip pat ekspertai pabrėžia, kad siekiant išvengti viktimizacijos, visiems asmenims turėtų būti privalomas pagrindinis išsilavinimas, o švietimo įstaigos turėtų kreipti didesnę dėmesį į profesinį orientavimą. Analizuojant interviu metu respondentų pateiktą informaciją pastebėta, kad vienas iš būdų sumažinti prostitucijos mastą yra moralinių nuostatų ugdymas, todėl būtina kelti visuomenės moralę, ugdyti vertybes, kadangi šiuo metu pastebima yra moralinių vertybių degradacija ir auganti vartotojiška karta.

Tyrimo metu buvo atskleista, kad labai svarbi yra ir viktimologinė prevencija skirta potencialioms aukoms. Galima išskirti tris grupes, į kurias turi būti nukreipta prevencija: globos namų auklėtinės, patyrusios smurtą moterys, regionų, iš kurių kilusios identifikuotos aukos, gyventojos. Specialistai pabrėžia, kad skaudi vieta Lietuvai yra dabartinis vaikų globos institucijų tinklas („...jeigu mes turim vaikų namų auklėtinius, kurios sužibėjus blizgučiui eis į pasaulio galą, jeigu nesuformuotas suvokimas apie save, apie pasaulį, kas yra seksualiniai ryšiai... Šilumos ieškojimas yra pakeičiamas seksualiniais santykiais“ (E1)). Kaip pagrindines prevencijos priemones ekspertai išskiria paskaitėles, seminarus, diskusijas, filmukus. Ekspertų nuomone, taip pat geras prevencijos būdas yra Mios Hanstrom išdirbta metodika: užsiėmimų grupėse metu, kur dalyvauja nuo 12 iki 18 metų mergaitės, bendraujama įvairiomis temomis - kaip atskirti draugą nuo nedraugo (dažniausia prostitucijai užverbuoja draugai), kaip mokėti pasakyti „NE“, aiškinami verbavimo atvejai, ką reiškia, kai tau paskolinami pinigai ir panašiai. Ši metodika, anot ekspertų, įgalina atsispirti grėsmėms ir padaryti teisingą pasirinkimą. Kadangi viena iš viktimizacijos priežasčių – seksualinis išnaudojamas vaikystėje, specialistų apklausos duomenys rodo, kad būtina identifikuoti nepilnamečių seksualinio išnaudojimo atvejus ir laiku suteikti vaikui pagalbą.

Ekspertai kalbėdami apie veiksnius, galinčius sėkmingai nulemti prostitucijos masto mažėjimą, įvardijo informacinių priemonių būtinumą. Žiniasklaidą jie mato kaip „pačią stipriausią jėgą, kuri daro įtaką žmonių sąmonei“, tačiau šiuo metu „žiniasklaida yra ne tiksliai objektyvios informacijos visuomenei teikėjas, o verslo dalis, kuri yra orientuota į rezultatai užsidirbti pinigų ir jai visiškai nusispjauti į viešosios nuomonės pozityvų formavimą. Jie iš to pelnosi, ypač pelnosi iš negatyvumo (...). Jeigu žiniasklaida neprisidėtų prie komercinių pasiūlymų (...), tai pasikeistų daug kas - sumažėtų nusikalstamumas, prekyba žmonėmis, prostitucija“ (E7). Būtina informuoti visuomenę apie prostitucijos daromą žalą ir parodyti ją kaip tikrą, grėsmingą reiškinį. Analizuojant specialistų pateiktus atsakymus, galima įsitikinti, kad

ekspertai yra dvejopos nuomonės dėl tokios prevencinės priemonės kaip plakatai, lankstinukai. Vieni teigia, kad būtina šviesti visuomenę tokiomis prevencinėmis priemonėmis, kiti teigia, kad „Lietuvoje jūros prispausdintų lankstinukų, bukletukų, juos mes patys ir skaitome, (...) jie turi mažai įtakos merginoms, kurioms reikia daryti tam tikrus pasirinkimus“ (E1); „Jauni žmonės tiki realiu gyvenimu, kuriame jie gyvena, o ne kalbom apie prevenciją, ne tais kvailais plakatais. Jeigu plakatas sako: „neik, tavo parduos“, tai kur eit? Ką padaro valstybė, kad ten neitų, kad žmogui būtų gerai? Prevencija turi būti strateginė, o ne priepolinė, gaivališka, pinigai nueina vėjais- plakatai jau neveikia, žmonės jau turi pakankamai informacijos“ (E3).

Organizacijų atstovai ypač pabrėžė ir prevencinių programų, skirtų prostitucijos paslaugų pirkėjams, būtinumą („Visada yra trikampis: auka, klientas, suteneris, jeigu mes apšviečiam tik vieną dalį, mes nematom kitų dviejų, ir mes reiškiniu nesuprasim, kol nagrinėjamos tik moterys“ (E1)). Ekspertai akcentuoja, kad jei nebūtų prostitucijos paslaugas teikiantiems asmenims paklausos, nebūtų ir šio verslo aukų. Specialistai įvardijo, kad paklausą galima mažinti trimis būdais: ugdyti perkančių asmenų moralę, viešinti prostitucijos paslaugas perkančius asmenis, bausti prostitucijos pirkėjus: „bausti yra būtina, bet šiuo metu, nors ir įstatymai numato, šalyje tas nevyksta, kadangi tarnybose, kurios turėtų bausti, pagrinde yra vyrai (...). Šaligatvis po policijos pareigūnų langais yra apmokestintas - prostitutės moka policijos pareigūnams savaitinį šaligatvio mokestį („панельная плата“) – 80 lt, kadangi ten joms yra saugiau nei prie stoties“ (E5). „Policijoje – vyriškas solidarumas: moterys kekšės, o vyrai tik išdykėliai, didelė disproporcija kiek nubausta teikėjų, o kiek pirkėjų“ (E1). Ekspertai pripažįsta, kad kol kas šiai grupei prevencija Lietuvoje beveik netaikoma. Dėl prostitucijos teikėjų baudžiamumo ekspertai buvo dvejopos nuomonės: vieni teigė, kad reikia taikyti griežtesnes administracinio poveikio priemones prostitucija besiverčiantiems asmenims, kiti buvo nuomonės, kad dabar numatytos bausmės yra adekvačios.

Analizuojant antrajai grupei - prostitucijos masto mažinimas stiprinant aukų reintegraciją visuomenėje - priskirtus respondentų atsakymus išskirtos trys kategorijos: socialinė-ekonominė pagalba, švietimo pagalba ir medicininė-psichologinė pagalba. Kiekviena kategorija buvo skaidoma į mažesnius prasminius vienetus – subkategorijas, siekiant detalesnės tyrimo duomenų analizės. 12 lentelėje pateiktos išskirtos kategorijos, jas konkretinančios prasminės subkategorijos bei jas iliustruojantys pavyzdžiai.

12 lentelė. Prostitucijos masto mažinimo būdai: postvencinės priemonės

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
I. SOCIALINĖ- EKONOMINĖ PAGALBA	- darbo vietų kūrimas	E7 „Darbo vietų kūrimas (...) ir kelti bendrą gyvenimo lygį“.
	- integracija darbo rinkoje	E3 „...o apie darbo reikšmę suaugusio žmogaus gyvenime niekas nekalba, darbas tai ne tik pinigai, tai savirealizacija, tai padėtis, pripažinimas, tai karjera, mobilumo galimybės, tai normalūs santykiai, normalus ritmas gyvenimo, šito nėra“; E6 „... didžioji dalis, kuri turėtų darbą, pasakytų „ne“ prostitucijai (...) joms reikia šiandien gyventi, šiandien valgyti. Jos atvažiuoja iš kaimų, tėvai alkoholikai, jiems reikia šiandien pinigų“; E7 „... priversti dirbti, kad savo darbu galėtų susikurti naują gyvenimą“;
II. ŠVIETIMO PAGALBA	- aukos švietimas, išsilavinimo įgijimo galimybės	E3 „Reabilitacija turi būti per švietimą, profesinį parengimą, perkvalifikavimą, kad žmogus turėtų profesiją, darbą. E7 „Reikia žmogų pašalinti nuo tos aplinkos, iš karto galbūt izoliuoti, prižiūrėti, organizuoti draugijas, svarbiausia savo noru“.
III. MEDICININĖ- PSICHOLOGINĖ PAGALBA	- priklausomybių gydymas	E6 „Paralelei - darbas su narkomanėmis“
	- psichologinė pagalba	E7 „Integruoti jas į visuomenę - o tai reiškia įdėti tam tikras lėšas jų psichologiniam vystymui, jų mąstysenos pakeitimui“.

Kalbant apie galimybes mažinti prostitucijos mastą – kaip išvengti naujų aukų įtraukimo į prostituciją atvejų ir kaip išvengti asmenų nukentėjusių nuo prostitucijos pakartotinės viktimizacijos, anot ekspertų, reikėtų mažinti bedarbystės lygį, integruoti prostitucijos aukas į visuomenę, įdarbinti. Tačiau ekspertai pripažįsta, kad šio ekonominio nuosmukio šalyje metu, tai padaryti beveik neįmanoma. Taip pat reikėtų keisti prostitucijos aukų požiūrį į vertybes, pašalinti jas nuo viktiminės aplinkos, mokyti. Būtina gydyti aukų priklausomybę nuo narkotinių medžiagų, kadangi, kaip parodė tyrimo rezultatų analizė, daugelis žmonių pradeda verstis prostitucija tam, kad užsidirbtų pinigų narkotikams.

Apibendrinant tyrimo rezultatus pažymėtina, kad ekspertai aktualizuoja tiek prevencines, tiek postvencines prostitucijos reiškinių paplitimo mažinimo priemones, ypatingą dėmesį kreipdami į socialinę pedagoginę psichologinę pagalbą tiek prevencijos, tiek aukos reintegracijos visuomenėje procesų metu.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą „Ar prostitucijos verslo aukos apsauga yra pakankamai efektyvi Lietuvoje?“ pažymėtina gan skirtinga apklausos dalyvių pozicija šiuo aspektu. Teisėsaugos atstovų nuomone aukų apsauga yra efektyvi, jeigu auka įrodo, kad ji tapo prekybos žmonėmis auka („aukų teisių apsauga yra pakankama, prekybos žmonėmis aukos yra tikrai apsaugotos. Liudytojų apsaugos programa yra, jei asmeniui gresia nors menkiausias parsekiojimas, jeigu yra bent menkiausias įtarimas, tai jos talpinamos tiek į įslaptintų liudytojų

būtus, tiek į specialius globos namus kitomis pavardėmis ir apsauga yra vykdoma“ (E7), „Jei įrodo, kad tai yra prekybos žmonėmis auka, tada maksimaliai apsaugota“ (E6)).

Nevyriausybių ir kitų organizacijų atstovų nuomonė yra priešinga teisėsaugos institucijų nuomonei. Jie pripažįsta, kad prostitucijos verslo auka bus pripažinta auka tik tada, jei įrodys, kad tapo prekybos žmonėmis auka, tačiau pabrėžia, kad tai padaryti prostitucijos aukoms yra pakankamai sudėtinga. Pagrindinės problemos, anot ekspertų, yra labai ilgai trunkantis teismo procesas (*„teisminis procesas be galo ilgai trunkantis, metų metus, nusikaltėliai suinteresuoti vilkinti“ (E1)*). Auka yra verčiama daugybę kartų duoti parodymus, visus patirtus įvykius prisiminti ir pergyventi iš naujo, kas nuskriaustam, palaužtam ir norinčiam pamiršti praeities įvykius žmogui yra didelė trauma (*„joms teisme įrodyti savo tiesą yra labai sunku, ji jaučiasi pati kalta, juk ana pusė stipresnė. Jas apklausia ne vieną kartą, kitos nuleidžia rankas (...). Šitie momentai nulemia, kad ne visos bylos laimėtos, įrodytos, nes reikia daug drąsos, išvermės“ (E8)*). *„Kadangi jos yra traumuotos, nesugeba duoti parodymų, todėl esam priversti ieškoti advokatų, lėšų tam (...). Kai stovi socialinis darbuotojas šalia jų, tai dar sugebi kovoti už tas teises (...), bet pačiom moterim tai yra sudėtinga“ (E1)*. Pasak ekspertų, aukos yra įbaugintos sąvadautojų, prekeivių, bijo susidorojimo, keršto, tačiau joms nėra parūpinama fizinė apsauga *„aukos apsauga neegzistuoja, kadangi turim teismų procesus, kai atėjus į pirmą teismo posėdį, kol paprašoma, kad jis būtų uždaras, tai į jį ateina ir nukentėję, ir kaltinamieji, ir kol visi susėda, kol paprašo advokatai uždaro posėdžio, ten būna ir žurnalistai, ir kaltinamieji, kurie jas mato“ (E2)*. *„Tie butai, kurie turėtų būti suteikti, tai girdime, kad yra liudininkų apsaugos programa, bet per 9 metus nei viena mūsų mergina nebuvo paimta į tą programą (...). Mes, socialiniai darbuotojai, esam vieninteliai saugotojai“ (E1)*. Dėl šių priežasčių daugelis aukų išsigąsta, neberanda jėgų kovoti, o tai nusikaltėliams yra ypač paranku. Nors valstybė pripažįsta, kad aukų apsauga yra būtina, tačiau ekspertų manymu, realybėje aukos susiduria su daugybę problemų (*„Programas turim, bet jos neveiksmingos, mes einam paskui pasekmes“ (E3)*); *„Valstybė pripažįsta, kad prekybos žmonėmis auka turi teises, bet kartais atrodo, kad viskas padaryta taip, kad ji negalėtų tomis teisėmis pasinaudoti (...). Mes matom, kad prekybos žmonėmis atveju daug labiau žiūrimos nusikaltusių, įtariamųjų žmonių teisės, negu aukų teisės“ (E1)*.

Analizuojant interviu metu respondentų pateiktą informaciją pastebėta, kad dažnas iš ekspertų dėl nepakankamos aukų teisių apsaugos kaltina teisėsaugos atstovus, kadangi pastarieji turi išankstinę, neigiamą nuomonę, traktuoja prostitucijos auką kaip teisės pažeidėją, o ne kaip pagalbos vertą objektą (*„Neefektyvi dėl visuomenės ir teisėsaugos institucijų požiūrio. Negatyvi nuomonė jas atbaido ir jos nenori bendradarbiauti su policija“ (E8)*); *„Jų teisės nėra ginamos Lietuvoje, jos negali kreiptis patyrę smurtą į policiją, nes būna išjuoktos ir rimtai į jas niekas nežiūri. Teisėsaugos atstovai linkę deklaruoti neigiamą elgesį jų atžvilgiu, jie taip ir sako: „ne, ji*

yra deviantė, mes galim ja tik bausti, nes ji užsiima deviantine veikla, kurios negalima toleruoti“. Auka atsiduria dviprasmiškoje situacijoje, ji pati yra nukentėjusi, bet tuo pačiu ir pati daro nusikaltimą, ir negali kreiptis. Jos negali pabėgti nuo sąvadautojų ir jokia būdu negali pasikliauti policija (...) jos negali nei apsiginti, nei pasiskusti, nei pabėgti“ (E4). Patys teisėsaugos atstovai teigia, kad toks pareigūnų požiūris vyravo anksčiau, dabar jis yra pasikeitęs. Todėl, remiantis specialistų pateiktais samprotavimas, sunku padaryti išvadas, kaip yra iš tikrųjų. Matyt, geriausios išvados yra vienos ekspertės pateikti samprotavimai: „yra visokių pavyzdžių, priklauso ką tu sutiksi, jei sutiksi sąžiningą pareigūną (...), tada tikrai jis padės“ (E5).

Tyrimo metu, respondentai, kalbėdami apie prostitucijos verslo aukų teisių apsaugą, atskleidė, kad žalos kompensavimo aukoms sistema yra „labai blogai suformuluota nukentėjusiesiems. Turėtų būti toks projektas sudarytas, kad kiekvienas nusikaltimas būtų įvertintas, kadangi valstybė sau imasi prievolės ir atsakomybės už nusikalstamų veikų sutradymą, ji turėtų kiekvienu atveju, kai padarytas nusikaltimas, atlyginti nukentėjusiam žalą. Bet kol kas tai yra utopinis dalykas“ (E7). Kito respondento (E2) buvo pateiktas pavyzdys, kad Didžioji Britanija moka dideles kompensacijas prekybos žmonėmis aukoms. Aukos yra skatinamos dalyvauti procese iki galo, kai nusikaltėlis nuteisiamas, auka gauna didelę kompensaciją. Vadinasi, apibendrinus tyrimo metu daugumos specialistų paminėtas problemas, darytina išvada, kad aukos teisių apsauga yra neefektyvi ir iškelta hipotezė „Lietuvoje dėmesys prostitucijos verslo aukų teisėms yra nepakankamas“ pasitvirtino.

Specialistų apklausos duomenys rodo, kad absoliučiai visi respondentai yra nuomonės, kad problema didėja. Pagrindinės augimo priežastys yra nedarbas, kuris skatina ieškoti kito pragyvenimo šaltinio sau ir savo šeimai. Didėja pavojus, kad prostitucijos verslo aukos, kurios jau buvo reintegravusios į visuomenę, neišvengs pakartotinės viktimizacijos. Ekonominis sunkmetis yra puiki terpė ir nusikalstamos struktūroms klestėti. Nusikaltėlių ir sunkios materialinės padėties įtakojami žmonės greičiau pasiduoda įkalbinėjimams, todėl šiuo metu ypač svarbu skirti analizuojamai problemai pakankamai dėmesio.

Klausimu „Kokios, Jūsų nuomone, yra dažniausiai pasitaikančios problemos su kuriomis susiduria specialistas dirbdamas su prostitucijos verslo auka?“ siekiama išsiaiškinti kas turėtų būti tobulinama šioje srityje. Iš atsakymų turinio skirtos dvi kokybinės kategorijos, atspindinčios respondentų nuomonės (vidinės problemos, kylančios dėl asmens viktimiškumo ir išorinės problemos, kylančios dėl paslaugų aukoms neadekvatumo). Kiekvienoje kategorijoje buvo išskirtos subkategorijos, kurios konkretizuoja kategoriją. 13 lentelėje pateikiamos įvairių specialistų nurodytos problemų kategorijos, jas detalizuojančios tam tikru prasminiu aspektu subkategorijos ir jas iliustruojantys respondentų pasisakymai.

13 lentelė. Problemos su kuriomis susiduria specialistai dirbdami su prostitucijos aukomis

Kate- gorja	Sub- kategorija	Patvirtinantys teiginiai
I. V I D I N Ė S	- stigmatizacija	E1 „Moterys, kurios vertėsi prostitucija yra tarsi išstumtos iš normalios visuomenės, stigmatizuojamos, nesugeba bendrauti, tvarkyti reikalus, todėl daug laiko reikalauja daryti viską kartu su jom“; E4 „Tai yra labai stigmatizuota grupė, o tos stigos daro jas labai pažeidžiamomis. Jos nesikreipia pagalbos, bijo, susitapatina su savo stigma“.
	- santykių užmezgimo problema	E3 „Su jomis sunku užmegzti ir išlaikyti santykius. Sunkiausia užmegzti santykių grįstą pasitikėjimu, (...), tam reikia laiko, ir daug laiko“; E5 „Jų elgesys priklauso nuo to, kaip su jomis elgiamasi, su jomis reikia elgtis atsargiai (...). Reikia nusileisti, tik taip užmegsi kontakta“; E7 „Didžiausias trūkumas, stabdantis veiksnys - kad prostitutės visiškai nepasitiki kitais žmonėmis, jos pasitiki tik savo terpės, savo subkultūros dalyviais. Jos bijo atsikleisti, bijo pareigūnams pasakyti viską, net jei pastarieji turi operatyvinių duomenų, kad yra suteneris, kad ji yra prievarta įtraukta. Labai didelį darbą reikia dirbti su žmogumi, kad jį prakalbinti, nes jis bijo, yra įbaugintas, o didžioji dalis policijos pareigūnų nėra psichologai, neturi tam reikalingų įgūdžių. Mes žinom, kad nusikaltimas padarytas, bet auka tyli ir tyrimas gali nutrukti“.
	-išsilavinimo ir specialybės neturėjimas	E4 „Kad jas ištrauki, reikia joms pasiūlyti normalų darbą, bet nėra ką siūlyti, nes išsilavinimas menkas, specialybės nėra, ypač dabar bedarbystė, negali žmogui žadėti ir neištesėti. Tai pagrindinė problema, kad neįmanoma vykdyti integracijos į darbo rinką“; E6 „Nėra išsilavinimo, 7 klasės baigtos...“.
	- motyvacijos neturėjimas	E4 „Motyvacija yra abejotina, nes yra tokių, kurioms tai patinka“; E6 „Problemos – tai jų neadekvatumas, nenoras suprasti, ką jos daro“.
	- narkotikų vartojimas	E7 „Dar viena problema, kad daugelis tų prostitučių yra įtrauktos į alkoholizmą, į narkomaniją. Žmogaus priklausomo nuo narkotikų smegenys yra visiškai sutrikusios, visiškai nemąstančios. Nepadedą joks psichologinis poveikis. Sunku padėti žmonėms surasti savo vietą, sunku nukreipti pas mediką, psichologą (...). Reikia specialios medicininės intervencijos, kitaip sunku atvesti jas į tikrąjį kelią; E8 „Jos priklausomos nuo narkotikų, jas reikia gydyti, kad jos norėtų gydytis, ir kartu integruoti į visuomenę, o tai labai sunkus, labai nelengvas darbas“.
II. I Š O R I N Ė S	- valstybinių programų tęstinumo, lėšų stoka	E1 „Per devynis metus atlyginimams iš valstybės negavom nė centro, finansavimas tik iš užsienio fondų, (...) dabar fondai traukiasi iš Rytų Europos, nes fondai nori padėti šalims, kurios ne Europos Sąjungos narės“; „Tiek pažadėta merginoms padėti, daugybė pradėta ikiteisminių tyrimų, tačiau nebus tam lėšų, labai daug aukų“; E2 „Problematiška yra tai, kad tos (Vyriausybės) programos 2008 pasibaigė, o 2009 -2012 m. programa patvirtinta buvo tik rugsėji, tad per tuos 9 mėn. nebuvo galima jokios pagalbos teikti. Organizacijos nutraukė veiklas, trūksta tęstinumo, trūkinėja sistema“; E8 „Reikėjo rašyti ne nuo 2009 m. programa, o nuo 2010 m., nes šiais metais NVO išvis neskirta lėšų iš tos programos. Nukentėjusių integraciją valstybė delegavo NVO, o pinigų neskyrė, taigi NVO nevykdė integracijos, nebent iš kitų fondų gavo finansavimą. Valstybės požiūris yra toks, kad šiais metais galima neteikti pagalbos, nemokėt darbuotojams atlyginimų, ir jie išsivaikščiavo, o kitais metais, kai bus vykdoma, nebus darbuotojų“. „Visos organizacijos, vykdančios integraciją, gauna pinigus tik kovo- balandžio mėn., kai patvirtinamas biudžetas, vadinasi, aukoms nėra pagalbos sausio – kovo mėn., darbuotojai atlyginimų negauna“.
	- piktnaudžiavimo paslaugomis grėsmė	E3 „Aš socialinę rehabilitaciją matau kaip aukų sanatoriją, patikrinam sveikatą, ji atsigauja, pamiega ir grįžta“; „Darbo rinkos mokymo tarnybos siūlo resocializacijos programas: kirpėjų, manikiūrininkų, masažuotojų kursus, tarytum jos kelia savo kvalifikaciją, o dar mokama stipendija“; „Paslaugas teikia daug organizacijų, institucijų, tarnybų ir kol nėra sąrašo, kas yra prisilietęs, jos pradeda manipuliuoti darbuotojais, paslaugomis, pinigine ir kita parama“; E6 „Atsiranda blogybė, kad merginos gali piktnaudžiauti - liko be darbo, policininkai suims, ir turės socialinį aprūpinimą“.

- skirtingas požiūris į prostitutes	E4 „Institucijos ne į vienus vartus žiūri, vienos joms nori padėti, o kitos žiūri kaip į nusikaltėles, baudžia. Negali joms padėti, kol į jas žiūrima kaip į nusikaltėles, reiktų apsibrėžti kaip mes jas apibūdinam: ar kaip į visuomenės nares, kurioms reikia pagalbos - socialinės atskirties atstoves, kurias bandome integruoti į visuomenę, arba tiesiog visada bauskim“; E5 „Daugelis institucijų nepriima jų, sako, kad ką norėjo, tą ir gavo. Jos yra diskriminuojamos, stigmatizuojamos, patiria dvigubą ar trigubą stigmą“.
- sunkumai identifikuojant pirkėjus	E7 „...pirkėją labai sunku išaiškinti, nes negali rinkti jokių operatyvinių duomenų, nes tai nėra nusikalstama veika. Veika turi būti baudžiama tam tikru laikotarpiu laisvės atėmimo, kad būtų galima taikyti operatyvinius veiksmus. Todėl galimybės yra labai ribotos. Tam, kad užfiksuoti sandėrį, reikia klausytis pokalbio, o pasiklausymo priemonių negali naudoti, todėl labai sunku kovoti“.

Kokybinės apklausos tyrimo duomenys leidžia teigti, kad specialistai nurodė nemažai problemų su kuriomis susiduria dirbdami su prostitucijos verslo aukomis. Dažniausiai išvardintos problemos buvo lėšų darbui su aukomis trūkumas. Vyriausybės programos yra tvirtinamos praėjus devyniems mėnesiams nuo laiko, kai programa turėjo pradėti veikti. Darbo užmokestis specialistams mokamas iš užsienio fondų ir bet kuriuo momentu gali būti nutrauktas. Tiems, kurie turi teisę gauti atlyginimą iš valstybės lėšų, jis yra mokamas praėjus keturiems mėnesiams nuo metų pradžios. Dėl lėšų trūkumo išlieka grėsmė prarasti kompetentingus specialistus, yra pavojus, kad aukos negaus laiku pagalbos. Ekspertų manymu gali iškilti ir tokia, susijusi taip pat su lėšų poreikiu, problema, kad sekso paslaugų teikėjos gali piktnaudžiauti joms suteikiama pagalba. Šiuo metu jos gali materialinę ar kitokią paramą gauti net iš kelių organizacijų, todėl būtina sukurti mechanizmą ir nuo to apsaugoti. Teisėsaugos atstovai pabrėžia, kad labai sunku nubausti prostitucijos paslaugų pirkėjus, kadangi atlygintinis naudojimas prostitucijos paslaugomis įvardytas tik kaip administracinis teisės pažeidimas, todėl pareigūnams neleidžiama vykdyti jokių operatyvinių veiksmų. Ekspertai kalbėdami apie problemas, trukdančias sėkmingai aukų resocializacijai, paminėjo, kad prostitucijos aukos dažniausia neturi išsilavinimo, darbo patirties, jos yra priklausomos nuo narkotikų, kartais nemotyvuotos, kas apsunkina pagalbos joms teikimo galimybes. Dažniausiai specialistų išvardintos problemos yra prostitucijos aukų stigmatizacija, neigiama įvairių organizacijų atstovų nuomonė apie jas, diskriminacija. Dėl šių priežasčių jos yra ypač pažeidžiamos, vengia gydytis, kalbėtis su vaikų pedagogais, kitais specialistais. Ekspertai taip pat pastebėjo, kad itin sunku užmegzti su jomis kontaktą ir įgauti pasitikėjimą. Tik įgavus pasitikėjimą, galima joms padėti įveikti neigiamus viktimizacijos padarinius, išaiškinti ir nubausti nusikalstamas gruputes, o tai specialistų manymu, net tik paskatina liudyti kitas aukas, bet ir atstato aukos savivertę ir padeda asmens reabilitacijos procese.

IŠVADOS

1. Teorinė analizė atskleidė, o analitinė pagrindė, kad šiuo metu nėra vieningo požiūrio į prostitucijos auką: vieni ją traktuoja kaip pagalbos reikalaujantį objektą dėl patiriamo išnaudojimo iš paslaugų „vartotojų“ ir nusikalstamo pasaulio atstovų pusės, kiti - kaip teisės pažeidėją, kurį reikia bausti. Vis dėlto požiūris pamažu keičiasi, kadangi pripažįstama, kad bet kokia prostitucijos forma sietina su neatsiejamai egzistuojančiu išnaudojimu ir smurtu, žmogaus teisių pažeidimu, o pasirinkimas užsiimti šia veikla yra viktimizuojančių aplinkybių rezultatas. Prostitucijos verslo aukų viktimizacijos priežastys skirstytinos į penkias grupes: ekonomines, socialines, teisines, psichologines ir kultūrinės. Taip pat išskiriami vidiniai ir išoriniai viktimogeniniai veiksniai skatinantys šį reiškinį. Prostitucija sukelia aukai tiek fizinius, tiek psichologinius neigiamus padarinius. Tipinis sekso paslaugų teikėjo portretas apibrėžtinai kaip moteris, kilusi iš probleminės šeimos, dažnai priklausoma nuo kvaišalų, turinti žemą išsilavinimą ir gyvenanti sudėtingomis socialinėmis ekonominėmis sąlygomis. Nepilnamečių prostitucijos aukų elgesio psichologija, pobūdis, motyvai ir atsakomybės suvokimas skiriasi nuo suaugusiųjų. Socialinė, demografinė, psichologinė prostitucijos aukų charakteristikos analizė būtina siekiant užtikrinti pagalbos aukai efektyvumą ir kokybę, potencialių aukų identifikacijai, prevencinei veiklai.

2. Pagalba aukoms laikoma vienu esminiu viktimologinės analizės komponentu, kadangi ji suteikia galimybę sumažinti negatyvias prostitucijos pasekmes aukai. Pagalbos prostitucijos aukoms būdai turi būti orientuoti į viktimizacijos priežastis, aukos poreikius ir problemų su kuriomis auka susidūrė, lygmenis. Būtinoji pagalba, psichologinė-socialinė pagalba ir edukacinė profesinė integracija įvardijamos kaip pagrindinės kryptys, kurias organizacijos turėtų taikyti atsižvelgus į aukos sampratą. Edukacinės priemonės sudaro pagrindą aukai integruotis į visuomenę, darbo rinką, padeda tapti aktyvia, savarankiška, pasitikinčia savimi bei atsakinga už savo ateitį asmenybe. Šiuo metu Lietuvoje į pagalbos prostitucijos aukoms veiklą įsitraukia ir ją dažniausiai vykdo nevyriausybinės organizacijos. Jos aukoms teikia psichologinę, socialinę, teisinę pagalbą, informavimo paslaugas, maitinimo, medicinines, aprūpinimo būtiniaisiais daiktais, apgyvendinimo krizės atveju, profesinio konsultavimo paslaugas. Vis aktualesne tampa teisinė pagalba ir pagalba reintegruojantis į darbo rinką, tačiau dėmesys pastarajai vis dar nėra pakankamas. Kaip viena iš pagalbos prostitucijos aukoms formų įvardijama viktimizacinė prevencija. Prevencija prostitucijos atveju turėtų būti nukreipta tiek į visą visuomenę, tiek į tikslines grupes – nepilnamečius, potencialias aukas, nukentėjusius asmenis, seksualinių paslaugų pirkėjus, verbuotojus, sąvadautojus. Lietuvos organizacijų prevencinės priemonės dažniausia yra nukreiptos į potencialias aukas arba plačiąją visuomenę. Tačiau pastebėtina, kad viena iš kliūčių,

atliekant prevencinį darbą prostitucijos srityje yra tai, kad nesiorientuojama į sekso paslaugų „klientus“. Siekiant minimalizuoti prostitucijos verslo aukų skaičių, kompleksiskai šalinti prostitucijos priežastis ir sąlygas, bei užkirsti kelią šio fenomeno apraiškoms ateityje, prevencija turi būti tęstinė, visapusiška bei kompleksinė.

3. Pilotinio tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad visuomenė prostituciją traktuoja kaip socialinę problemą, kuri pažeidžia moters teises ir daro neigiamą įtaką jos sveikatai, o moteris, besiverčianti prostitucija, apibūdinama kaip auka. Nustatyta, kad visuomenės požiūriu, pagrindiniai motyvai, lėmę moterų įsitraukimą į prostitucijos verslą yra sunki materialinė padėtis, priklausomybė nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų arba tai yra patirtos prievartos pasekmė.

Ekspertų tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad prostitucijos auka apibūdinama kaip išnaudojimo ir prekybos auka, kaip priklausomybių auka arba kaip socialinės atskirties auka, o prostitucija besiverčiančio asmens viktimiškumas priklauso tiek nuo jo psichologinių ir socialinių – demografinių savybių, tiek nuo viktiminės aplinkos, kurioje jis augo. Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad teikiant pagalbą prostitucijos verslo aukoms būtina kompleksinė specialistų (socialinių darbuotojų, psichologų, gydytojų, teisininkų, policininkų, švietimo ir kitų specialistų) pagalba bei tarpinstitucinis tiek valstybinio, tiek nevyriausybinių sektoriaus bendradarbiavimas. Ekspertai įvardina dvi pagrindines prostitucijos masto mažinimo priemonių grupes: prevencinę veiklą ir postvencinę veiklą. Dažniausiai pasitaikančios problemos su kuriomis susiduria specialistas dirbdamas su prostitucijos verslo auka yra vidinės, kylančios iš aukos (stigmatizacija, santykių užmezgimo problema, išsilavinimo, specialybės neturėjimas, motyvacijos neturėjimas, narkotikų vartojimas) ir išorinės problemos, kylančios dėl paslaugų neadekvatumo (valstybinių programų tęstinumo, lėšų stoka, piktnaudžiavimo paslaugomis grėsmė, skirtingas požiūris į prostitutas, sunkumai identifikuojant pirkėjus). Nurodytos vidinės problemos traktuojamos kaip sritys, į kurias orientuojama specialistų teikiama pagalba, o nurodytų išorinių problemų sprendimui vien specialistų pagalbos nepakanka. Būtina pirmiausia šias problemas spręsti valstybiniame – politiniame lygmenyje.

4. Iškelta hipotezė „Lietuvoje dėmesys prostitucijos verslo aukų teisėms yra nepakankamas“ patvirtino dėl ekspertų paminėtų, praktikoje dažnai susiklostančių priežasčių: visų pirma, dėl nepakankamos aukų teisių apsaugos kaltinami teisėsaugos atstovai, kurie dažnai turi išankstinę, neigiamą nuomonę apie jas, traktuoja prostitucijos auką kaip teisės pažeidėją, o ne kaip pagalbos vertą objektą. Kiti specialistai dažnai diskriminuoja sekso paslaugų teikėjas ir taip trukdo joms pasinaudoti savo teisėmis. Pažymėtina ir tai, labai sunku įrodyti, kad prostitucijos auka tapo prekybos žmonėmis auka. Teismo procesas dažniausia yra labai ilgai trunkantis ir pakartotinai traumuojantis auką, o žalos kompensavimo aukoms sistema yra taip pat kol kas neefektyvi.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Būtina imtis aktyvių priemonių keičiant prostitucijos verslo aukų neigiamą portretą. Reikia keisti požiūrį į prostitucijos verslo aukas, kad visose teisėsaugos, švietimo, medicinos ir kitose įstaigose pagalba būtų suteikta be diskriminacijos. Rekomenduojama ruošiant tam tikrus specialistus - socialinius darbuotojus, socialinius pedagogus, kitus pedagogus, psichologus, sveikatos priežiūros, policijos ir kitus specialistus, įtraukti į jų mokomasias programas švietimą apie prostitucijos reiškinių, jo prevenciją, aukų situaciją ir poreikius. Siekiant sumažinti stigmą ir didinti supratimą reikia inicijuoti mokymus, seminarus praktikams, dirbantiems su prostitucijos verslo aukomis, tokiu būdu gerinant darbuotojų pasirengimą dirbti su pažeidžiamomis grupėmis. Reikia įtraukti ir žiniasklaidą, rengti laidas, diskusijas šiomis temomis, stiprinti visuomenės toleranciją šio reiškinių aukoms.
2. Rekomenduojama plačiau taikyti pradėtą priemonę, kad nubaustam už vertimąsi prostitucija asmeniui būtų siūloma vietoj baudos pasirinkti alternatyvą - tam tikrą skaičių užsiėmimų su socialiniu darbuotoju, kadangi numatyta LR ATPK 182⁽¹⁾ straipsnyje sankcija už vertimąsi prostitucija yra tik postūmis aukai grįžti „į gatvę“ ir užsidirbti pinigų baudai. Būtina, kad teisėsaugos atstovai sulaikytus asmenis nukreipinėtų į sveikatos įstaigas, kur jiems būtų skirtas gydymas nuo narkomanijos.
3. Skatinti „lygus - lygiam“ metodo taikymą, kai pagalbą aukoms teikia buvusios prostitutės, kurioms pavyko resocializuotis visuomenėje ir rasti legalų darbą. Rekomenduojama šiems specialistams vadovautis „outreach“ (darbas gatvėje) metodu, kai pagalba teikiama ne kabinete, o einama į gatves ir bendraujama su buvusiomis kolegėmis. Taip pat rekomenduojama skatinti buvusių sekso paslaugų teikėjų bendradarbiavimą su ugdymo ir švietimo įstaigomis, ir, kaip dabar narkotikus vartojusieji kalba apie savo patyrimus, taip ir jos kalbėtų apie prostituciją, savo išgyvenimus, išnaudojimą ir patirtą žalą. Tai būtų efektyvi prevencinė priemonė potencialioms aukoms.
4. Svarbu kreipti didesnę dėmesį į vaikų socializacijos procesus, nuo mažens šeimose ir ugdymo institucijose skiepyti tinkamus moralės principus, ugdyti vertybes, pasitelkus jaunimo autoritetus formuoti neigiamą nuomonę apie prostituciją ir seksualinių paslaugų pirkėjus, žiniasklaidoje parodyti tikras, neišgalvotas istorijas. Užtikrinti, kad seksualinių paslaugų pirkėjai gautų numatytas baudas, pagalvoti apie šių asmenų viešinimą. Užtikrinti realiais bausmes sąvadautojams, prekeiviams žmonėms, greitai ir operatyviais spęsti iškeltas bylas teismuose. Taip pat būtina užtikrinti prekybos žmonėms ir prostitucijos aukų apsaugą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ratifikavimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51-1929.
4. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja papildančio Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikavimo // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2157.
5. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 137-5387.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr.1299 „Dėl Lietuvos moterų pažangos programos ir moterų klausimų komisijos sudėties patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 110-2515.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 11 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl Nacionalinės programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 5-144.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002-2004 metų programos“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 6-231.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 „Dėl Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 83-3008.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.
12. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. lapkričio 28 d. įsakymas Nr. ISAK-1699 „Dėl Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinės švietimo 2003-2004 metų programos“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 13-389.

13. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą// Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166.
14. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4037.
15. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
16. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims // Valstybės žinios. 1996, Nr. 21-549.
17. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51-1933.
18. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

Specialioji literatūra:

1. Acus A. Marginalinės grupės tapsmas (sociologiniai prostitucijos tyrinėjimai) // Sociologija: Mintis ir veiksmai. 2001, Nr. 3-4.
2. Ataskaita apie prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje 2007 m. – Vilnius: VŠĮ Pramogų akademija, LR Vidaus reikalų ministerija, 78 p., 2007.
3. Beresnevičiūtė V., Krikščiukaitytė R., Paskočinaitė J. ir kt. Besislepiančios nuo visuomenės. Sekso paslaugų teikėjų padėtis Lietuvoje: vertinimai ir rekomendacijos. – Vilnius: koalicija „Galiu gyventi“, 78p., 2006.
4. Blinsturbas B., Balčiūnas S. Prekybos moterimis ir prostitucijos prevencija Lietuvoje: Lietuvos remiamų projektų analizė. Socialinis darbas. 2005, Nr. 4 (2).
5. Bolzanas D., Dakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata // Teisė. 2004, Nr. 53.
6. Duomenų apie prekybos žmonėmis aukas socialinę pagalbą teikiančiose organizacijose analitinė apžvalga (depersonalizuotos duomenų bazės duomenimis), TMO, 12p., 2009.
7. Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė. 2005, Nr. 54.
8. Gutauskas A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje // Verslo ir teisės aktualijos, 2009. T.3.
9. Jasińska M. Proces społecznego wykołejenia młodych dziewcząt. – Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 234 str.,1967.
10. Kairienė B., Kučinova N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės // Socialinis darbas. 2008, Nr. 7(1).

11. Karmaza E., Šimaitis A., Kvietkienė G. ir kt. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veikos aspektais. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 88p., 2005.
12. Leliūgienė I., Baronaitė A., Zapolskytė Ž. Prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacinės galimybės // Socialinis darbas. 2008, Nr. 7(2).
13. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. – Kaunas: Technologija, 425 p., 2003.
14. Navaitis G., Ralys K. Nepilnamečių merginų įtraukimo į prostituciją prevencija // Pedagogika. 2009, Nr 93.
15. Orintaitė S. Vaikų pornografija-apžvalga. Konferencijos pranešimas. Lietuvos teisės universitetas, 2003.
16. Oxford Dictionary of Law / edited by Martin E.A., Law J. - Oxford University Press, 590p., 2006.
17. Palavinskienė B. Gatvių prostitucijos Vilniaus mieste kriminologinė analizė // Jurisprudencija. 2004, Nr. 61(53).
18. Prekyba žmonėmis: policijos pareigūno konspektas. – Vilnius: TMO, 24 p., 2006.
19. Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje / red. A. Sipavičienė, R. Erentaitė. -Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 159 p., 2006.
20. Ruškus J., Mažeikienė N., Blinstrubas A. ir kt. Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacija ir reintegracija. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 158 p., 2005.
21. Ruškus J., Mažeikienė N. Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacija ir reintegracija Lietuvoje: padėties analizė ir galimybių modeliavimas // Socialinis darbas. 2005, Nr 4 (2).
22. Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problema, prevencija, pagalba aukoms / red. A. Sipavičienė. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Vilniaus Universitetas, 156 p., 2005.
23. Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis:problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus / red. A. Sipavičienė. – Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 213p., 2004.
24. Sipavičienė A., Gaidys V. Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas. - Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 48 p., 2002.
25. Świętochowska U. Patologie cywilizacji współczesnej. – Toruń: Adam Marszałek, 137 str., 1997.
26. The New Oxford Dictionary of English /edited by J. Pearsall. - Oxford University Press, 2152 p., 1999.

27. Uscila R. Viktimologijos pagrindai. – Vilnius: Mokslo aidai, 188 p., 2005.
28. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 1168 p., 2007.
29. Žiobienė E., Prokopčik M., Palavinskienė B., Vidrinskaitė S. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. – Lietuvos žmogaus teisu centras, 52 p., 2006.

Interneto šaltiniai:

1. 2009 m. prekybos žmonėmis ataskaita: Lietuva // http://vilnius.usembassy.gov/lithuanian_index/tip2009lt.html.
2. Ataskaita apie prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 programos įgyvendinimą 2008 metais // http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/Prekyba_zmonemis/Pr_ekybos_zmonemis_ataskaita_2008.doc.
3. Bareišis A. Kai parama tolygi prostitucijai // Lietuvos žinios: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/kai-parama-tolygi-prostitucijai.d?id=24242523..>
4. Bazylevas I., Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimais) // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>.
5. Cousineau M.M, Fleury E. Juvenile Prostitution // http://www.crpspc.qc.ca/Mieux_connaitre_juvpros_dec2005_anglais.pdf.
6. Europos moterų lobistinės organizacijos (EMLO) nuostatos dėl smurto prieš moteris // http://www.epacvaw.org/IMG/doc/EWL_vertimas_for_EPAC_Observatory_website.doc.
7. Farley M. Prostitution, Violence Against Women, and Posttraumatic Stress Disorder. The Haworth Press Women & Health, 1998, 27(3) .P. 37-49 // <http://www.prostitutionresearch.com/ProsViolPosttrauStress.html>.
8. Fraley M. Prostitution and the Invisibility of Harm. Women & Therapy 26 (3/4) P. 247-280 // <http://www.prostitutionresearch.com/FarleyProstitution%26InvisibleHarm2003.pdf>.
9. Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras // http://www.moteriai.lt/?page_id=7.
10. Krizės metu ryškėja naujos prekybos žmonėmis tendencijos // http://www.anti-trafficking.lt/index.php?s_id=58&lang=lt.
11. Lietuvos AIDS centras, Socialinių ligų kabinetas Demetra // <http://old.aids.lt/demetra.php>.
12. Lietuvos Caritas“ pradeda akciją prieš prostituciją // http://www.alfa.lt/straipsnis/10291539/?Lietuvos.Caritas.pradeda.akcija.pries.prostitucija=2009-09-22_13-37.
13. MacKinnon C.A. Prostitution and Civil Rights // <http://www.prostitutionresearch.com/laws/000023.html>.

14. O' Connor M., Healy G. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas. 2006. // http://www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Rysys%20tarp%20prostitucijos%20ir%20prekybos%20zmonemis%20seksualinio%20isnaudojimo%20tikslams%20%20Informacinis%20vadovas.pdf.
15. Padėk kovoti su prekyba žmonėmis // <https://www.aukok.lt/Projektai/Padek-kovoti-su-prekyba-zmonemis>.
16. Pagalba prekybos žmonėmis aukoms // <http://infocentras.iom.lt/documents/Pagalba.pdf>.
17. Pagalba prekybos žmonėmis organizavimas vykdant prevencinę veiklą Utenos apskrityje // http://www.anyksciaibc.lt/projektai/utenos_apskrityje.htm.
18. Petkevičiūtė G. Visuomenę keisti padeda ir plakatai // <http://www.ve.lt/?data=2006-03-18&rub=1065924810&id=1142614822>.
19. Prekyba žmonėmis: policijos pareigūno užrašai // <http://www.iom.lt/documents/uzrasai-polic.pareigunu.pdf>.
20. Programa Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms // <http://www.caritas.lt/index.php?id=29>
21. Projektas Prekybos žmonėmis aukų integracija ir reintegracija į darbinę visuomenę // http://www.neparduodamas.lt/index.php/tave_gina/115.
22. Prostitucijos problemą gali išspręsti vyrai // http://www.anti-trafficking.lt/index.php?s_id=56&lang=lt.
23. Saukienė I. Lietuvių prostitutės: nuo gatvės merginų iki elitinio eskorto // <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=19164651>.
24. Situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas // <http://www3.lrs.lt/docs2/ACVEUAQX.DOC>.
25. Smith F. M., Marshall L.A., Barriers to effective drug addiction treatment for women involved in street-level prostitution: a qualitative investigation. Criminal Behaviour & Mental Health 17. 2007 // <http://www.gcal.ac.uk/violence/downloads/prostitutionarticle.pdf>.
26. Vaikų pornografija // <http://vartotojai.dok.lt/en/Projects/Interneto-gresmes-vaikams/Vaiku-pornografija>.
27. Weitzer R. New directions in research on prostitution // Crime, Law & Social Change. 2005, (43) P. 211–235. // http://www.bayswan.org/New_Directions_prost.pdf.
28. Žiemytė I. Prostitūtės iš gerų šeimų // <http://www.ve.lt/?data=2004-10-02&rub=1065924828&id=1096646315>

Vrublevskienė V. Prostitucijos verslo aukų viktimologinė analizė / Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2009. – 89 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe pateikta prostitucijos verslo aukų viktimologinė analizė, iškeltos problemos, su kuriomis prostitucijos aukos ir su jomis dirbantys specialistai susiduria, pateikti pasiūlymai kaip pagerinti prostitucijos verslo aukų padėtį. Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama prostitucijos reiškinio ir jo aukų samprata, išskiriami ir analizuojami prostitucijos verslo aukos tipai, pateikiama prostitucijos aukos charakteristika. Išanalizuotos viktimizacijos procesų priežastys ir padariniai. Antroje dalyje įvertinama kokie yra prostitucijos verslo aukų poreikiai ir atsižvelgiant į tai nagrinėjama kokią pagalbą būtina teikti šio fenomeno aukoms. Apžvelgiamos Lietuvos organizacijos, kurios teikia pagalbą, aptariamos vykdomos prevencijos priemonės. Trečioje dalyje atskleidžiamas visuomenės ir ekspertų, dirbančių tiesiogiai su prostitucijos aukomis, požiūris į prostitucijos aukas, jų teisių apsaugą, viktimizacijos procesų pasekmes, analizuojami prostitucijos aukų skaičiaus mažinimo būdai.

Pagrindiniai žodžiai: prostitucijos verslo auka, prostitucijos verslas, prekyba žmonėmis, viktimizacija, pagalba, prevencija.

Vrublevskienė V. Victimological Analysis of Victims of Prostitution Business / Master's Work in Law and Management. Supervisor assoc. prof. dr. R. Uscila. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2009. – 89 p.

ANOTATION

The final Master's work presents the analysis of victims of prostitution business, studies the difficulties with which the victims of prostitution and people who directly works with them come up and on this basis the paper offers proposals how to improve the position of victims. The first part of the final work analyzes the phenomenon of prostitution and the victims of this concept, presents and describes types of victims of prostitution business and introduces the characteristics of them. It also studies causes and consequences of victimization processes. The second section assesses the needs of the victims of prostitution and examines what support should be given to them. It also researches an assistance for the victims which provide Lithuanian organizations, discusses about implementations of prevention. The third part of final paper reveals public and experts' attitude toward the victims of prostitution, discusses about protection of their rights, about the consequences of victimization processes, analyzes the ways helping to reduce the number of victims.

Key Words: Victim of Prostitution Business, Prostitution Business, Trafficking of Human Being, Victimization, Aid, Prevention.

Vrublevskienė V. Prostitucijos verslo aukų viktimologinė analizė / Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2009. – 89 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, kadangi prostitucijos verslas daro ne tik didžiulę žalą visuomenei, valstybei, bei ir pažeidžia pagrindines žmogaus teises ir laisves bei daro neigiamą įtaką emocinei, fizinei, psichinei aukos sveikatai. Magistro baigiamojo darbo aktualumas sietinas ir su 2008 m. prasidėjusiu ekonomikos nuosmikiu, nes augantis nedarbas gali sąlygoti naujų prostitucijos aukų atsiradimą ir pakartotinės viktimizacijos patyrimą. Iki šiol prostitucijos aukos analizė Lietuvos mokslininkų darbuose nėra plačiai analizuojama, todėl iškyla poreikis tyrinėti, analizuoti prostitucijos aukas, pagalbos joms ir prevencijos būdus. Magistro baigiamojo darbo tikslas yra atliekant prostitucijos verslo aukų viktimologinę analizę paanalizuoti kokia yra prostitucijos verslo aukų padėtis ir pateikti rekomendacijas ir pasiūlymus dėl aukų padėties gerinimo. Tyrimo tikslui įgyvendinti pirmoje darbo dalyje analizuojama prostitucijos ir jos aukų samprata, pateikiami aukos tipai ir charakteristika, analizuojamos viktimizacijos procesų priežastys ir padariniai. Antrasis skyrius atskleidžia, kad pagalba aukoms laikoma vienu esminiu viktimologinės analizės komponentu, kadangi ji suteikia galimybę sumažinti neigiamas prostitucijos pasekmes aukai. Pagalbos prostitucijos aukoms būdai turėtų būti orientuoti į viktimizacijos procesų priežastis, aukos poreikius ir problemų su kuriomis auka susidūrė, lygmenis. Magistriniame darbe, siekiant atlikti visapusišką problemos analizę, trečiame darbo skyriuje taikyti ir kiekybiniai, ir kokybiniai tyrimo metodai. Kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa) pasirinktas siekiant atskleisti visuomenės požiūrį į prostitucijos reiškinio aukas. Kokybinis tyrimas (ekspertų apklausa) atskleidė praktikų, tiesiogiai dirbančių su prostitucijos verslo aukomis, požiūrį į analizuojamą problemą. Tyrimo metu gauti duomenys parodė kaip ekspertai apibūdina prostitucijos aukas, kokią pagalbą prostitucijos verslo aukoms būtina teikti, atskleidė dvi pagrindines prostitucijos masto mažinimo priemonių grupes - prevencinę veiklą ir postvencinę veiklą. Tyrimo analizė patvirtino iškeltą hipotezę, kad Lietuvoje dėmesys prostitucijos verslo aukų teisėms yra nepakankamas. Buvo atskleistos dažniausiai pasitaikančios problemos su kuriomis susiduria specialistas dirbdamas su prostitucijos verslo auka. Remiantis teorinėje dalyje atskleistomis bei ekspertų įvardintomis problemomis pateikti pasiūlymai ir rekomendacijos dėl prostitucijos aukų padėties gerinimo.

Vrublevskienė V. Victimological Analysis of Victims of Prostitution Business / Master's Work in Law and Management. Supervisor assoc. prof. dr. R. Uscila. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2009. – 89 p.

SUMMARY

The theme of my final Master's work is very important since prostitution business makes severe damage to the society, state, violates basic human rights and freedoms and has a negative impact on the emotional, physical, mental health of victim. The topicality of this paper is related with the 2008 economic decline, which determined rising unemployment, quantity of victims of prostitution and could repeat victimization experience. Until now, in Lithuanian scientists works victims of prostitution business are not widely analyzed, so there is a need to explore, analyze them, help prostitution victims, and think about prevention. The aim of this final work is to analyze what the situation of victims of prostitution business is and to provide recommendations and suggestions how to improve the position of victims. The first part of the paper analyzes concept of the prostitution, presents types of victims and victims' characteristics, studies causes and consequences of victimization processes. The second section shows that assistance is one of the fundamental component of victimological analysis as it enables the possibility of reducing the negative consequences to prostitution victims. An assistance for the victims of prostitution should be focused on reasons of victimization processes, the victim's needs and problems with which the victim has clashed. In order to perform a thorough analysis of the problem, the third chapter of the paper applies quantitative and qualitative methods of research. Quantitative survey (questionnaire) has been chosen to reveal public attitude of the phenomenon of prostitution victims. Qualitative research (expert survey) reveals the approach of people who directly works with victims of prostitution business. Data of survey shows how experts describe the victims of prostitution, which support should be given to victims, it reveals two main groups of measures how to reduce the prostitution: preventive measures and reintegration the victims into society (postventive measures). The study analysis confirmed the hypothesis that attention to the victims' of prostitution business rights in Lithuania is inadequate. Also data of survey discloses the common problems named by the specialists working with the victim. On this basis were offered proposals and recommendations for improving the situation of victims of prostitution business.

1 PRIEDAS

LIETUVOS ORGANIZACIJOS TEIKIANČIOS PAGALBĄ PROSTITUCIJOS VERSLO AUKOMS

Organizacijų, dirbančių su prostitucijos verslo aukomis, grupei priskirtinas **Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) Vilniaus biuras**, kuris Lietuvoje dirba jau 10 metų. Pagrindinės šios organizacijos veiklos sritys yra prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija, pagalba aukoms ir teisinė parama. TMO Vilniaus biuras bendradarbiaudamas su kitais TMO biurais, ambasadomis užsienio šalyse bei nevyriausybinėmis organizacijomis, padeda grįžti aukoms, pasitinka jas, organizuoja aukų apgyvendinimą, medicininę ir psichologinę pagalbą, mokymus bei tolimesnę pagalbą. TMO Vilniaus biuro sukurta depersonalizuota aukų duomenų bazė padeda nustatyti aukos socialinį demografinį portretą, stebėti prekybos žmonėmis nusikaltimo kaitos tendencijas Lietuvoje, lyginti šalies patirtį su užsieniu ir tiksliau nustatyti rizikos grupes¹⁰⁵.

Paslaugas smurtą patyrusioms moterims ir jų vaikams, našlaitėms, prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukoms teikia **Vilniaus miesto savivaldybės biudžetinė įstaiga Motinos ir vaiko pensionas**. Čia gali kreiptis ne tik moterys, kurios buvo parduotos dirbti prostitutėmis į užsienį, tačiau ir Lietuvoje pasidavinėjusios ar parduotos moterys. Pensione paslaugos teikiamos ištisą parą, visus metus. Krizių tarnybos pagalba – tai skubi pagalba moterims. Čia moterims teikiamos saugaus būsto paslaugos (iki 3 parų); jos konsultuojamos specialistų apie pagalbos būdus. Moteris čia saugiai ir, jei pageidauja, anonimiškai, gauna jai reikalingą informaciją, jai padedama susitikti su galinčiais padėti asmenimis bei tarnybomis. Laikino saugaus būsto paslaugos teikiamos siekiant užtikrinti aukų fizinį ir emocinį saugumą. Atsižvelgiant į klientų poreikius, vėliau jos gali gauti ir ilgalaikę pagalbą šioje organizacijoje. Jei prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukos į Motinos ir vaiko pensioną atvyksta su vaikais, tuomet rengiamas darbo planas visai šeimai, atsižvelgiant ir į vaikų poreikius bei problemas. Gyvendamos pensione, moterys gauna visą išlaikymą, socialinę, medicininę, psichologinę pagalbą, jei pageidauja – lanko kursus bei stengiasi integruotis į visuomenę. Tokiu būdu užtikrinamas laipsniškas išėjimas iš socialinio darbuotojo įtakos¹⁰⁶.

Lietuvos Caritas teikia pagalbą moterims, kurios sutiko bet kurioje šalyje būti įtrauktos į prostituciją, bet jaučiasi paniekintos, apgautos, žeminamos, taip pat moterims, kurios apgaule prekeivių žmonėmis buvo ar yra išvežtos į užsienio šalių ar Lietuvos viešnamius. Organizuojama ir trumpalaikė, ir ilgalaikė parama (saugi pastogė, materialinė pagalba, socialinio darbuotojo, psichoterapeuto, mediko, juristo konsultacijos, darbinės kvalifikacijos įgijimas), vykdoma palaikomoji tarnyba baigusios programą. Pagalba teikiama Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių, Marijampolės regionuose¹⁰⁷. Ši organizacija vykdo projektą „Pagalba prostitucijos ir prekyba moterimis aukoms“, o viena iš šio projekto dalių - akcija „Aš - už pasaulį be prostitucijos“, kuria bandoma atkreipti visuomenės dėmesį į prostitucijos problemą Lietuvoje¹⁰⁸.

Nevyriausybė organizacija **Dingusių žmonių šeimų paramos centras** – asociacija, teikianti pagalbą aukoms, nukentėjusioms nuo prekybos žmonėmis bei priverstinės prostitucijos, taip pat dingusių be žinios asmenų artimiesiems. Pagrindiniai asociacijos veiklos tikslai ir

¹⁰⁵Krizės metu ryškėja naujos prekybos žmonėmis tendencijos // http://www.anti-trafficking.lt/index.php?s_id=58&lang=lt. Prisijungimo laikas 2009-09-01.

¹⁰⁶Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus / red. A. Sipavičienė. – Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 2004. P. 162-163.

¹⁰⁷Projektas Prekybos žmonėmis aukų integracija ir reintegracija į darbinę visuomenę // http://www.neparduodamas.lt/index.php/tave_gina/115. Prisijungimo laikas 2009-09-01.

¹⁰⁸Lietuvos Caritas“ pradeda akciją prieš prostituciją // http://www.alfa.lt/straipsnis/10291539/?Lietuvos.Caritas.pradeda.akcija.pries.prostitucija=2009-09-22_13-37. Prisijungimo laikas 2009-09-22.

uždaviniai yra moterų ir merginų, tapusių priverstinės prostitucijos, prekybos žmonėmis, seksualinio, fizinio ir psichologinio smurto aukomis šeimoje ir jai artimoje aplinkoje, reintegracija ir palaikomoji pagalba, švietėjiška prevencinė veikla, prekybos žmonėmis ir moterų išnaudojimo problemos viešinimas, be žinios dingusių žmonių paieškos aktyvinimas, teisinės bazės tobulinimas, valstybinių institucijų įtakojimas.¹⁰⁹ Dingusių žmonių šeimų paramos centras teikia trumpalaikę ir ilgalaikę kompleksinę pagalbą aukoms. Dirbant su nukentėjusiomis nuo prekybos žmonėmis yra taikomas reintegracijos modelis: bazinė pagalba - apgyvendinimas, maistas; psichologinė, medicininė, teisinė, socialinė pagalba, pagalba ieškantis darbo, tęsiant mokslus, organizuojamas prasmingas laisvalaikio užimtumas, buitinių, kompiuterinių bei socialinių įgūdžių lavinimas. Padedama susitvarkyti asmens dokumentus, atkurti ir stiprinti santykius su artimaisiais. Nukentėjusiųjų interesai atstovaujami teisėsaugos institucijose¹¹⁰.

Geros praktikos pavyzdys, kaip gali būti teikiamos sveikatos priežiūros, socialinės, psichologinės ir švietimo paslaugos sekso paslaugų teikėjoms, yra **Lietuvos AIDS centro socialinių ligų konsultacinis kabinetas „Demetra“**, kurio tikslas – teikti psichologinę-socialinę pagalbą gatvės prostitutėms bei narkotikus vartojantiems asmenims. „Demetroje“ laikomasi konfidencialumo, nesmerkiama ir nereikalaujama, o rekomenduojama atsisakyti savo įpročių. Organizuojami socialinių įgūdžių kursai, kurių metu kalbama apie darbą, problemas, sveikatą, nervinę įtampą, alkoholį bei narkotikus, vienatvę, seksualumą, pinigus, lytiškai plintančias ligas, ŽIV ir AIDS, saugų seksą, sveiką gyvenimo būdą ir apie tai, kaip sekso darbuotojai išlikti sveikai ir apsaugoti visuomenę. Kabinete keičiami naudoti švirkštai ir adatos, kartą per savaitę budintis dermatovenerologas ir akušeris-ginekologas nemokamai tiria ir gydo lytiškai plintančias ligas¹¹¹.

Viešoji įstaiga „Vaiko namas“ nuo 2004 m. teikia psichologinę, socialinę bei teisinę pagalbą prekybos žmonėmis bei priverstinės prostitucijos aukoms (nepilnametėms). Šiuo metu tiek pageidaujant ugdymo įstaigoms, tiek pačios organizacijos iniciatyva yra vykdoma prekybos žmonėmis prevencija ugdymo ir globos įstaigose. **Anykščių bendruomenės centro** buvo organizuojami seminarai visoje Utenos apskrityje prekybos žmonėmis prevencijos klausimu. Taip pat buvo teikiama socialinė-psichologinė pagalba prekybos žmonėmis aukoms (psichologinė, socialinė, teisinė, medicininė pagalba, suteikiant laikiną prieglobstį), moterys buvo skatinamos integruotis į darbo rinką. Taip pat atlikta prekybos žmonėmis padėties analizė Utenos apskrityje¹¹².

Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras nuo 2003 m. teikia trumpalaikę ir ilgalaikę kompleksinę pagalbą aukoms, vykdo prostitucijos prevenciją. Organizacija šiuo metu vykdo projektą „Socialinė ir psichologinė pagalba asmenims, susijusiems su prostitucijos problemomis“, o tęstinio projekto „Kompleksinė socialinė pagalba moterims bei merginoms, nukentėjusioms nuo prekybos žmonėmis ir prostitucijos“ tikslas buvo suteikti kompleksinę psichosocialinę pagalbą moterims ir merginoms, nukentėjusioms nuo prekybos žmonėmis, prostitucijos, suteikiant joms laikiną būstą, maitinimą, tarpininkauti gaunant teisinę, medicininę pagalbą, sudaryti sąlygas įgyti bendrąjį ir/ar profesinį išsilavinimą, norimą kvalifikaciją, padedant integruotis į darbo rinką, apjungti specialistų ir savanorių pastangas bei ruošti savanorius darbu su nukentėjusiomis moterimis¹¹³.

¹⁰⁹ Padėk kovoti su prekyba žmonėmis // <https://www.aukok.lt/Projektai/Padek-kovoti-su-prekyba-zmonemis> Prisijungimo laikas 2009-09-01.

¹¹⁰ Situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas <http://www3.lrs.lt/docs2/ACVEUAQX.DOC>. Prisijungimo laikas 2009-09-01.

¹¹¹ Lietuvos AIDS centras, Socialinių ligų kabinetas Demetra // <http://old.aids.lt/demetra.php>. Prisijungimo laikas 2009-09-01.

¹¹² Pagalba prekybos žmonėmis organizavimas vykdamas prevencinę veiklą Utenos apskrityje // http://www.anyksciaibc.lt/projektai/utenos_apskrityje.htm. Prisijungimo laikas 2009-10-10.

¹¹³ Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras // http://www.moteriai.lt/?page_id=7. Prisijungimo laikas 2009-09-01.

2 PRIEDAS

2008 M. PROJEKTUOSE DALYVAVUSIEMS TIKSLINĖS GRUPĖS ATSTOVAMS SUTEIKTOS PASLAUGOS (SKAIČIAIS)

Paslaugos	* Tikslinės grupės atstovų skaičius (prieglobstyje)	* Tikslinės grupės atstovų skaičius (ne prieglobstyje)	* Bendras skaičius
Informavimo ir konsultavimo (suteiktos telefonu neįtrauktos)	92	264	356
Laikino apgyvendinimo (prieglobstis)	78	0	78
Maitinimo	44	421	465
Aprūpinimo būtiniaisiais daiktais (drabužiai, avalynė ir kt.)	44	66	110
Socialinio darbo	100	250	350
Medicininės pagalbos	21	74	95
Psichologinės pagalbos	57	485	542
Teisinės pagalbos	17	291	308
Užimtumo, darbo terapijos	27	107	134
Pagalbos integruojantis į darbo rinką	26	47	73
Profesinio konsultavimo ir profesinio mokymo	9	66	75
Kitos paslaugos bei pagalba	128	493	621

* Pastaba: vienam tikslinės grupės atstovui buvo teikiamos kelių rūšių paslaugos.

Šaltinis: Ataskaita apie prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 programos įgyvendinimą 2008 metais //

http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/Prekyba_zmonemis/Prekybos_zmonemis_ataskaita_2008.doc. Prisijungimo laikas 2009-09-29.

TARPTAUTINIŲ IR NACIONALINIŲ DOKUMENTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ KOVĄ SU PROSTITUCIJA IR PREKYBA ŽMONĖMIS BEI PAGALBĄ AUKOMS, ANALIZĖ

Pasaulyje yra priimta daug konvencijų, sutarčių, rekomendacijų ir kitų dokumentų nukreiptų prieš prostituciją ir prekybą žmonėmis. Jau XIX amžiaus pabaigoje, 1899 m. Londone įvyko Tarptautinė konferencija **dėl kovos su prekyba moterimis seksualiniais tikslais**, kurioje buvo svarstoma apie pasiūlymą sudaryti daugiašalius susitarimus, kurie reguliuotų nagrinėjamą problemą¹¹⁴.

Vienas iš svarbiausių dokumentų, kurio jau preambulėje nurodyta, kad „prostitucija ir prekyba žmonėmis prostitucijos tikslams yra nesuderinama su žmogaus orumu ir gresia jo, šeimos ir visuomenės gerovei“, yra 1949 m. **Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams**. Ši konvencija skirta kovai su prekyba žmonėmis, jų įtraukimu į prostituciją, kovai su pačia prostitucija. Dokumente numatyta, kad būtina laikyti nusikaltėliais sąvadautojus, viešnamių savininkus, taip pat jų bendrininkus ir, nepriklausomai, ar prostitucija yra savanoriška, ar priverstinė, uždrausti bet kokias jos formas. Konvencija kritikuotina dėl to, kad prostitucijos verslo aukų teisėms nebuvo skiriama pakankamai dėmesio ir dėl siauro prekybos žmonėmis traktavimo¹¹⁵, todėl iškilo būtinumas parengti ir priimti naujus tarptautinius dokumentus. Tačiau, nepaisant neigiamų konvencijos aspektų, 1949 m. konvencija atlieka teigiamą vaidmenį. Dokumentas turėjo įtakos tolesnei prostitucijos ir prekybos žmonėmis sampratos raidai bei buvo labai naudingas formuojant supratimą apie kovos su prostitucija ir prekyba žmonėmis būtinumą.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Vyriausybės Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002-2004 m. programoje buvo numatyta 2002 m. inicijuoti prisijungimą prie šios konvencijos, tačiau iki šios dienos Lietuva nėra pasirašiusi ir ratifikavusi minėtos konvencijos. Pažymėtina, kad vietoj jos Lietuva pasirašė ir ratifikavo Palermo konvenciją ir jos protokolą dėl prekybos žmonėmis.

2000 m. gruodžio 13 d. Palerme buvo pasirašyta **Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą**¹¹⁶ ir ją papildantis **Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja**¹¹⁷. 2002 m. gegužės 22 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ratifikavimo“¹¹⁸, kuriuo Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo minėtą konvenciją su išlygomis. 2002 m. balandžio 25 d. Lietuvos Respublika pasirašė ir Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, o 2003 m. balandžio 22 d. jį ratifikavo¹¹⁹ su išlyga.

Šis protokolas atkreipia dėmesį į prekybos žmonėmis aukas. Ypač svarbi protokolo nuostata, kad prekybos žmonėmis aukos sutikimas būti įtrauktai į išnaudojimą nėra

¹¹⁴ Sipavičienė A. ir kt. Prekyba moterimis: problema, prevencija, pagalba aukoms / red. A. Sipavičienė. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Vilniaus Universitetas, 2005. P. 59.

¹¹⁵ Bazylevas I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat prostitucijos klausimais) // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc> Prisijungimo laikas 2009-09-03.

¹¹⁶ Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51-1933.

¹¹⁷ Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ratifikavimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51-1929

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja papildančio Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikavimo // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2157

reikšmingas, jeigu buvo panaudota kuri nors nurodyta dokumente poveikio priemonė, o štai vaiko verbavimas, gabenimas, perleidimas, priėmimas ar paslėpimas išnaudojimo tikslais pripažįstamas prekyba žmonėmis visais atvejais. Būtina pažymėti, kad Protokolas aptaria *pagalbą prekybos žmonėmis aukoms ir jų apsaugą*: kiekviena valstybė, Protokolo Šalis, turi saugoti prekybos žmonėmis aukų gyvenimo privatumą ir jų tapatybę, procesinių veiksmų išlaptinimą; užtikrinti, kad jos vidaus teisės ir administracinėje sistemoje būtų numatytos priemonės reikiama atvejais suteikti prekybos žmonėmis aukoms informaciją apie atitinkamas teismo ar administracines procedūras bei pagalbą, leidžiančią aukoms išdėstyti savo nuomonę bei būgštavimus atitinkamame baudžiamosios bylos prieš nusikaltėlius nagrinėjimo etape; svarstyti galimybes įgyvendinti priemones, užtikrinančias fizinę, psichologinę ir socialinę prekybos žmonėmis aukų reabilitaciją, įskaitant, jei reikia, bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis, kitomis atitinkamomis organizacijomis ir kitomis pilietinės visuomenės grupėmis, ir ypač suteikiant tinkamą apgyvendinimą, konsultacijas ir informaciją, ypač dėl jų įstatymais suteiktų teisių, medicinos, psichologinę ir materialinę pagalbą ir įsidarbinimo, švietimo ir mokymo galimybes. Valstybė turi suteikti prekybos žmonėmis aukoms fizinę apsaugą, kol šios yra jos valstybės teritorijoje; užtikrinti kad jos vidaus teisės sistema numatytų priemones, suteikiančias prekybos žmonėmis aukoms galimybę gauti kompensaciją už patirtą žalą.

JTO protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja užsibrėžti trys pagrindiniai tikslai: užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir kovoti su ja, saugoti tokios prekybos aukas ir joms padėti, siekiant šių tikslų, skatinti valstybių, Protokolo Šalių, tarpusavio bendradarbiavimą.

1995 m. ratifikuotos¹²⁰ **Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos** 35 straipsnis skelbia, kad valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių siekdamos užkirsti kelią vaikų grobimui, prekybai arba kontrabandai, nesvarbu, kokiais tikslais ir kokia forma. 1995 m. rugsėjo 10 d. ratifikuotos **Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims**¹²¹ 6 straipsnis įpareigoja valstybę dalyvę imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų nutraukta visų rūšių prekyba moterimis ir moterų naudojimas prostitucijai. **2000 m. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis Protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos**¹²² įpareigoja valstybes uždrausti vaikų pardavimą, vaikų prostituciją ir vaikų pornografiją.

Svarbūs yra taip pat Europos Sąjungos teisės aktai, reglamentuojantys kovą su prostitucija ar prekybą žmonėmis ir nusakantys aukos padėtį: 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pamatinis sprendimas Nr. 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis; 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas Nr. 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija; 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva Nr. 2004/81/EB dėl leidimo gyventi šalyje išdavimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kurie dalyvavo vykdant nelegalios imigracijos skatinimo veiksmus, bendradarbiaujantiems su kompetentingomis institucijomis.

Pažymėtinos ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Europos Tarybos valstybėms: rekomendacija Nr. 9 (91)11 dėl prekybos vaikais ir jaunimu, dėl jų seksualinio išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos; rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais, rekomendacija Nr. R(2001)16 dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo.

Kovai su prostitucijos problema svarbios yra Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos nuostatos: rekomendacija Nr. 1065 (1987) dėl prekybos vaikais ir kitų vaikų išnaudojimo formų; rezoliucija Nr. 1099(1996) dėl vaikų seksualinio išnaudojimo; rekomendacija Nr. 1325 (1997)

¹²⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

¹²¹ Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims // Valstybės žinios. 1996, Nr. 21-549.

¹²² Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis Protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos // Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4037.

dėl prekybos moterimis ir prievartinės prostitucijos valstybėse, Europos Tarybos narėse; rekomendacija Nr. 1545 (2002) dėl kampanijos prieš prekybą moterimis; rekomendacija Nr. 1610 (2003) dėl migracijos, susijusios su prekyba moterimis ir prostitucija; rekomendacija Nr. 1663 (2004) „Šeimyninė vergija: katorga, ruošos pagalbininkės ir „paštu užsakomos nuotakos“;

Kaip svarbų dokumentą būtina paminėti ir 1997 m. Hagos Ministrų kabineto deklaraciją dėl Europos priemonių, skirtų kovai su prekyba moterimis seksualiniais tikslais.

IV pasaulinėje konferencijoje dėl moterų padėties (1995 m.) buvo pabrėžta, kad silpna kova su prekyba moterimis bei vaikais yra rimta tarptautinė problema, kuri kelia nerimą visuomenei. Šios problemos sprendimo būdai buvo suformuluoti minėtos konferencijos metu priimtoje **Pekino Veiksmų platformoje**. Jos nuostatos rekomenduoja šalių vyriausybėms imtis veiksmų kovai su prekyba moterimis ir teikti pagalbą prostitucijos bei prekybos žmonėmis aukoms.

Briuselio deklaracija ir jos priedai – Rekomendacijos, Standartai ir Geriausia praktika, kuri Europos Tarybos pritarimu (2003 05 08 No 2003/C 137/01) dabar įvardijama kaip ES kovos su prekyba žmonėmis strategija – tai gairės, kaip kovoti su prekyba žmonėmis, kaip sustiprinti prevencinį darbą šioje srityje, kaip pagelbėti šio nusikaltimo aukoms.

Ši deklaracija akcentuoja pagalbą aukoms ir jų apsaugą: aukoms turi būti užtikrinta įvairiapusė pagalba – pastogė, fizinė apsauga, teisinė, socialinė ir psichologinė parama, medicinos pagalba. Deklaracija nurodo, kad būtina numatyti minimalius aukų apsaugos/pagalbos standartus ir užtikrinti tokių priemonių visą finansavimą. Prekybos žmonėmis aukos turi būti traktuojamos kaip sunkaus nusikaltimo aukos. Aukoms, bendradarbiaujančioms su teisėsaugos organais, turi būti užtikrinta fizinė apsauga. Būtina garantuoti apklausų konfidencialumą, galimybę konsultuotis su nepriklausomais advokatais/teisininkais. Aukos, bendradarbiaujančios su teisėsauga, neturėtų būti išsiunčiamos iš šalies. Siekiant padėti aukoms grįžti į normalų gyvenimą ir sumažinti pakartotinio pardavimo tikimybę, reintegracinės programos turi būti skirtos aukų atskirtumui mažinti, jų ekonominiam savarankiškumui didinti.

Nepaisant nurodytų dokumentų gausos ir įvairovės bei atsižvelgiant, kad kova su prostitucija ir prekyba žmonėmis nuolat plėtojama ir kinta, Europos Taryboje buvo nuspręsta, kad būtina parengti dar vieną dokumentą - **Europos Tarybos konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis** (2005). Konvencijos tikslai yra užkirsti kelią prekybai žmonėmis, ginti prekybos žmonėmis aukų teises, sukurti šiuolaikinę aukų ir liudininkų apsaugos ir paramos sistemą ir plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą kovojant su prekyba žmonėmis.

Pažymėtina, kad konvencija paaiškina aukos sąvoką. „Auka“ reiškia kiekvieną fizinį asmenį, esantį prekybos žmonėmis objektu. Aukos sutikimas būti išnaudojamai neturi reikšmės, jei buvo panaudota jėga ar kitos prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formos, buvo piktnaudžiaujama padėtimi ar asmens pažeidžiamumu. Konvencijos trečiasis skyrius daugiausia dėmesio skiria prekybos aukų teisių apsaugai. Kaip teigia M. Prokopčik¹²³, „Europos Tarybos konvencijoje pažymima, kad prekybos žmonėmis aukos turi būti pripažintos kaip tokios siekiant išvengti atvejų, kai policija ar kitos valdžios institucijos tokius asmenis laiko nelegaliais migrantais arba nusikaltėliais. Nesugebėjimas teisingai identifikuoti prekybos žmonėmis aukų gali reikšti, kad nepripažįstamos jų pagrindinės teisės“. Taip pat Konvencija skiria ypatingą dėmesį aukomis tapusiems vaikams bei aukos privataus gyvenimo apsaugai. Konvencija įpareigoja šalis priimti reikiamus teisės aktus ir imtis kitų būtinų priemonių, kad užtikrintų fizinę, psichologinę ir socialinę aukų rehabilitaciją. Be to, aukos turėtų gauti kompensaciją už patirtą žalą.

Nemažas vaidmuo užtikrinant prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų teises tenka ir kitoms tarptautinėms sutartims bei regioniniams dokumentams: Europos žmogaus teisių konvencijai (1950 m.), Niujorko konvencijai dėl kovos su prekyba žmonėmis ir prostitucija (1950 m.), Europos socialinei chartijai (1961 m.), Tarptautiniam pilietinių ir politinių teisių paktui (1966 m.), Tarptautiniam socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių paktui (1966 m.),

¹²³ Žiobienė E., Prokopčik M., Palavinskienė B., Vidrinskaitė S. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. – Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006.

Europos konvencijai prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (1987 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijai (2000 m.) ir kitiems dokumentams.

Konvencijos ir kiti norminiai aktai (protokolai, rekomendacijos ir kiti dokumentai) nėra privalomi Lietuvos Respublikai, kol jie nėra pasirašyti ir ratifikuoti Seimo. Kai kurie iš jų, pavyzdžiui, jau minėta 1949 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams ar 2005 m. Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis nebuvo Lietuvos pasirašyta ir ratifikuota, tačiau aukščiau aptarti ir išvardinti dokumentai yra reikšmingi ir Lietuvai.

Pati prostitucija pagal Lietuvos Respublikos įstatymus yra administracinės teisės pažeidimas. **Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (LR ATPK)**¹²⁴ 182⁽¹⁾ straipsnis nustato sankcijas už vertimąsi prostitucija ar atlygintiną naudojimąsi prostitucijos paslaugomis. Tačiau anot mokslininkų, šiuo metu administracinės praktikos taikymas už vertimąsi prostitucija nėra efektyvus, kadangi nuobaudų paskyrimas asmenims už pažeidimo, numatyto ATPK 182(1) straipsnyje, padarymą savo tikslų nepasiekia. „Pastebėtina ir tai, kad dėl nevienareikšmiško valstybės, visuomenės bei pačių policijos pareigūnų požiūrio Lietuvoje kovojama su prostitutėmis, o ne su prostitucija, kaip socialiniu reiškiniu, kurio plitimą galima būtų apriboti veikiant priežastis, o ne pasekmes. Šiuo metu šiai socialinei problemai dar neskiriama pakankamai dėmesio, ji sprendžiama epizodiškai, bet ne iš esmės. Prostitucija turi gilius šaknis, kurios vien policinėmis priemonėmis nepašalinamos. Todėl policijos pareigūnai, net ir susidūrę su prostitucijos atvejais, kai nėra prekybos žmonėmis nusikaltimo požymių, vis dėlto turi atsižvelgti į tai, jog į prostituciją įsitraukę ar įtraukti asmenys neretai būna nukentėję nuo įvairios prievartos, traumų, patyrę daugybę psichologinių bei materialinių sunkumų. Todėl ir tokiais atvejais policijos pareigūnai turi neskubėti bausti, o visų pirma išsiaiškinti, ar joms reikalinga pagalba, bei suteikti informaciją apie organizacijas, teikiančias pagalbą prekybos žmonėmis bei prostitucijos aukoms“¹²⁵.

Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas¹²⁶ įvardija tokius nusikaltimus bei baudžiamuosius nusikaltimus žmogaus dorovei kaip pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (307 straipsnis) ir įtraukimas į prostituciją (308 straipsnis). Lietuvos Baudžiamojo kodekso 147 straipsnis draudžia visų formų prekybą žmonėmis. Vaiko pirkimas arba pardavimas yra atskiras nusikaltimas (BK 157 straipsnis). Nustatyta atsakomybė už prekybą žmonėmis juridiniams asmenims, o tai labai aktualu traukiant baudžiamajon atsakomybės modelius, įdarbinimo, turistinių agentūrų vadovus, įtariant juos prisidėjus prie prekybos žmonėmis.

Didelį dėmesį prostitucijos verslo aukoms skiria Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Vienas iš svarbiausių dokumentų – **Vyriausybės nutarimas dėl Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos**¹²⁷. Taktiniai programos tikslai yra: sukurti socialines, psichologines ir teises paramos prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukoms sistemas; sukurti socialinės pagalbos sistemas, trukdančias įtraukti į prostituciją vis naujus asmenis; vienyti valstybės ir visuomenės pastangas užkardyti prekybą žmonėmis ir prostituciją; šalinti kriminalinių procesų padarinius – silpninti ir likviduoti specializuotas organizuotas grupes, nusikalstamus susivienijimus, persekioti juos, užtikrinti, kad jų nariai neišvengtų atsakomybės; parengti teisės aktus, atitinkančius Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos, Europos Tarybos, Europolo, kitų tarptautinių institucijų nustatytus prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos reikalavimus; išanalizuoti ir apibendrinti užsienio patirtį; plėsti tarptautinį bendradarbiavimą užkertant kelią prekybai žmonėmis ir prostitucijai, ir kiti.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1

¹²⁵ Prekyba žmonėmis: policijos pareigūno konspektas. – Vilnius: TMO, 2006. P. 8-9.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002-2004 metų programos“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 6-231.

Šios 2002-2004 metų programos nuosekli tąsa yra **Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programa**¹²⁸. Jos tikslas – valstybiniu lygiu kompleksiskai, nuosekliai ir sistemingai spręsti susijusias su prekyba žmonėmis ir prostitucijos prevencija bei kontrole problemas. Tikslui pasiekti buvo iškelti tokie uždaviniai: nustatyti prekybos žmonėmis ir prostitucijos Lietuvoje mastą, šio reiškinio dinamiką ir plitimo tendencijas; sukurti informacinę analizės sistemą, kurios paskirtis – kaupti ir analizuoti informaciją apie prekybą žmonėmis ir su ja susijusius procesus; sukurti ir įdiegti nacionalinę prekybos žmonėmis ir prostitucijos stebėsenos sistemą, sukurti bendrą (depersonalizuotą) duomenų apie prekybos žmonėmis aukas bazę; sukurti ir įdiegti ankstyvosios prevencijos priemonių sistemą, trukdančią įtraukti į prekybą žmonėmis ir prostituciją naujus asmenis; parengti ir įdiegti prostitucijos paklausą mažinančių priemonių sistemą; sukurti prekybos žmonėmis aukų ir nukentėjusiųjų socialinės paramos sistemą, ypač daug dėmesio skirti apsaugos ir socialiniams klausimams, taip pat grąžinimui į visuomenę; plėtoti valstybės (savivaldybių), nevalstybinių ir tarptautinių organizacijų bendradarbiavimą kovojant su prekyba žmonėmis ir kiti.

Atsižvelgiant į Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programos įgyvendinimo rezultatus, problemas, poreikį toliau vykdyti pasiteisinusias minėtos programos priemones, taip pat naujas prekybos žmonėmis tendencijas Lietuvoje ir užsienyje, buvo parengta **Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programa**. Programos tikslai ir uždaviniai lieka panašūs kaip ir ankstesnėse programose.

2009 m. kovo 1 d. įsigaliojo **Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymas**¹²⁹, kuris išplečia smurtinio nusikaltimo sąvoką – ji apima ir prekybą žmonėmis. Šio įstatymo pakeitimai leidžia nusikaltimu padarytos turtinės ir neturtinės žalos kompensaciją gauti ir nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis.

Kovai su prostitucijos ir prekybos žmonėmis reiškiniais svarbūs yra ir šie dokumentai: 2000 m. sausio 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą“¹³⁰, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinės švietimo 2003-2004 metų programos“¹³¹, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo“¹³².

Pagirtina, kad Lietuva, įgyvendindama valstybines kovos su prekyba žmonėmis priemones, jau 5 metus iš eilės patenka į pirmąją grupę valstybių, dedančių didžiausias kovos su prekyba žmonėmis pastangas¹³³.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės programos 2005–2008 metams patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 137-5387.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 11 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl Nacionalinės programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 5-144.

¹³¹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. lapkričio 28 d. įsakymas Nr. ISAK-1699 „Dėl Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinės švietimo 2003-2004 metų programos“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 13-389.

¹³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 „Dėl Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 83-3008.

¹³³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

4 PRIEDAS

VISUOMENĖS NUOMONĖ APIE PROSTITUCIJOS VERSLO AUKŲ VIKTIMIZACIJĄ

Šiuo metu NPLC stažuotoja atlieka pilotinį tyrimą, kurio tikslas yra iširti visuomenės nuomonę apie prostituciją. Būtume dėkingi, jeigu dalyvautumėte apklausoje.

Anketa galite rasti adresu: <http://www.apklausa.lt/answerform.php?form=18084>.

1. Ar prostitucija yra socialinė problema?

- Sutinku
- Iš dalies sutinku
- Iš dalies nesutinku
- Nesutinku

2. Ar žinote, kad vertimasis prostitucija/prostitucijos paslaugos pirkimas yra baudžiamas Lietuvos Respublikoje?

- Taip
- Ne

3. Ar reikėtų didinti bausmes prostitucijos paslaugas teikiantiems asmenimis?

- Taip
- Ne
- Nežinau

4. Ar reikėtų didinti bausmes prostitucijos paslaugas perkantiems asmenimis?

- Taip
- Ne
- Nežinau

5. Pagrindinės prostitucijos priežastys yra (galimi keli atsakymų variantai):

- Noras praturtėti
- Sunki materialinė padėtis
- Seksualinis išnaudojimas vaikystėje
- Nepasitikėjimas savimi
- Patirta psichologinė, fizinė prievarta
- Poreikis įsigyti narkotinių medžiagų

6. Ar gali prostitutė būti kaip sekso verslo auka?

- Sutinku
- Iš dalies sutinku
- Iš dalies nesutinku
- Nesutinku

7. Ar pritariate nuomonei, kad prostitutė yra pati kalta dėl savo "profesijos"?

- Taip
- Ne
- Nežinau

8. Ar sutinkate, kad prostitucija daro neigiamą įtaką emocinei, fizinei, psichinei prostitutės sveikatai?
- Sutinku
 - Iš dalies sutinku
 - Iš dalies nesutinku
 - Nesutinku
9. Ar sutinkate, kad prostitucija gali pažeisti pagrindines moters teises ir laisves?
- Sutinku
 - Iš dalies sutinku
 - Iš dalies nesutinku
 - Nesutinku
10. Ar sutinkate su teiginiu, kad prostitucija – tai pačios prostitutės problema, o ne visos visuomenės?
- Sutinku
 - Iš dalies sutinku
 - Iš dalies nesutinku
 - Nesutinku
11. Ar Jus pagelbėtumėte prostitutei, jei ją ištiktų nelaimė?
- Taip
 - Ne
 - Nežinau
12. Jūsų amžius?
- 18 ir mažiau metų
 - 19-25 metai
 - 26-35 metai
 - 36-45 metai
 - 46-55 metai
 - 56 ir daugiau metų
13. Jūsų lytis?
- Moteris
 - Vyras
14. Jūsų šeimyninė padėtis?
- Netekėjusi / Nevedęs
 - IštekJusi / Vedęs
 - Išsiskyrusi/ Išsiskyręs
15. Jūsų išsilavinimas?
- Nebaigtas vidurinis
 - Vidurinis
 - Profesinis
 - Aukštesnysis
 - Nebaigtas aukštasis
 - Aukštasis

5 PRIEDAS

EKSPERTŲ POŽIŪRIS Į PROSTITUCIJOS VERSLO AUKOS VIKTIMIZACIJĄ

1. Kaip apibūdintumėte prostitucijos auką?
2. Kokie specialistai turėtų dirbti su prostitucijos verslo aukoms?
3. Kaip Jūs manote, ką reikia daryti, norint sumažinti prostitucijos mastą Lietuvoje?
4. Kokie būtų efektyviausi prevencijos būdai?
5. Kokios, Jūsų nuomone, yra šios problemos augimo prognozės?
6. Jūsų nuomone, ar aukos teisių apsauga yra pakankamai efektyvi Lietuvoje?
7. Kokios, Jūsų nuomone, yra dažniausiai pasitaikančios problemos su kuriomis susiduria specialistas dirbdamas su prostitucijos verslo auka?